

KANSAINVÄLISET SUHTEET
YHTEISKUNTATIETEIDEN TIEDEKUNTA
LAPIN YLIOPISTO

Välissä olemisen vaikeus

Ukrainan kriisin ratkaisemattomuus Johan Galtungin konfliktiteorian valossa

Pro gradu -tutkielma

Kalle Heiskanen

Joulukuu 2022

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Välissä olemisen vaikeus — Ukrainan kriisin ratkaisemattomuus Johan Galtungin konfliktiteorian valossa

Tekijä: Kalle Heiskanen

Koulutusohjelma: Poliittikatieteet, kansainväliset suhteet

Työn laji: Pro gradu -tutkielma x Sivulaudaturtyö __ Lisensiaatintyö __

Sivumäärä: 116

Vuosi: 2023

Tämä tutkielma käsittelee Ukrainan kriisiä. Julkaisuajankohdastaan huolimatta työssä ei tarkastella Venäjän helmikuussa 2022 aloittamaa hyökkäyssotaa Ukrainaa vastaan, vaan analyysi rajoittuu aikaan ennen hyökkäystä — tarkemmin vuoden 2019 loppuun. Tutkielma vastaa kysymykseen, *miksi Ukrainan kriisiin ei ole löydetty kestävää ratkaisua*. Tutkimuskysymystä lähestytään norjalaisen rauhantutkijan Johan Galtungin määrittelemän konfliktiteorian kautta. Työn aineistona on käytetty laajaa kokoelmaa Ukrainan kriisiä, sen kehitystä sekä maan historiaa käsitteleviä teoksia. Aineistoa on vielä täydennetty konfliktista laadituilla sopimusteksteillä, tieteellisillä artikkeleilla, uutistoimistojen julkaisuilla sekä osapuolten poliittisen johdon lausunnoilla. Tutkielman aineisto on analysoitu historitutkimuksen menetelmällisiä työkaluja hyödyntäen.

Tutkielmassa on kolme tuloslukua: 1) *konfliktin kansainväliset ristiriidat*, 2) *Ukrainan kansalliset kiistat* sekä 3) *jaetun historian ja identiteetin ongelma*. Kansainvälisesti tilanne on jäänyt jumiin, koska Venäjä ei hyväksy Ukrainan ulkopoliittisia pyrkimyksiä, eikä Ukraina ole valmis joustamaan suvereenin valtion oikeuksistaan. Rauhanneuvottelutkaan eivät ole edenneet, koska osapuolet eivät ole päässeet yhteisymmärrykseen jo sovittujen toimien tulkinnoista tai toteuttamisjärjestyksestä. Ukrainassa rauhanpyrkimykset ovat puolestaan jääneet maan sisäisten valtakamppailujen jalkoihin. Poliittinen johto ei ole kyennyt yhdistämään kansaa yhden tavoitteen ja yhteisen tavan taakse ratkaista tilannetta. Lisäksi yhteiskuntaan sisäänrakennettu korruptio ja politiikan taustalla pyörivä oligarkia ovat hyötyneet kriisistä, kun rauhanponnisteluja on voitu käyttää verukkeena korruption vastaisen työn lykkäämiselle. Osaltaan konfliktin ratkaisua on vaikeuttanut myös se, etteivät ukrainalaiset ja venäläiset ole päässeet yhteisymmärrykseen kansakuntien jaetusta menneisyydestä, eikä Venäjä ei ole kyennyt päivittämään valtiollista identiteettiään Neuvostoliiton jälkeiseen aikaan. Työn analyysissä osoitetaan, kuinka kansallisten ja kansainvälisten kiistojen päällekkäisyys on tehnyt Ukrainan kriisistä äärimmäisen hankalan ratkaista. Kun yhtälöön lisätään vielä kansakunnan kokoiset ristiriidat osapuolten historia- ja identiteettikäsityksessä, on kasassa kaikki ainesosat vielä vuosia kestävään konfliktiin.

Avainsanat: *Ukrainan kriisi, Venäjä, Johan Galtung, rauhantutkimus, konfliktinratkaisu*

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkielman keskeiset lähtökohdat	1
1.2 Ukrainan kriisi	4
1.3 Rauhantutkimus	9
2 JOHAN GALTUNGIN KONFLIKTITEORIA	12
2.1 Konfliktien luonne	12
2.2 Kohti rauhaa	18
3 TUTKIELMAN AINEISTO JA MENETELMÄLLISET RATKAISUT	22
3.1 Aineistosta	22
3.2 Metodiikasta	24
4 UKRAINA — GEOPOLIITTINEN UMPISOLMU	27
4.1 Kiista Ukrainan kansainvälisestä orientoitumisesta	27
4.2 Tulokseton rauhanprosessi	36
4.3 Epätasa-arvoiset toimijat	42
5 KAMPPAILUT KOTIMAASSA	48
5.1 Jakautunut kansa	48
5.2 Epäonnistunut vähemmistöpolitiikka	54
5.3 Poliittiset kamppailut ja taistelu vallasta	62
5.4 Korruption kulttuuri	66
6 JAETUN HISTORIAN JA IDENTITEETIN ONGELMA	71
6.1 Historian kahleet	71
6.2 Yksi menneisyys, monta tulkintaa	77
6.3 Venäläinen identiteettikriisi	82
6.4 Tarve tulla tunnustetuksi	87
6.5 Identiteettien uudelleenmäärittely	90
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	93
LÄHTEET	103

1 JOHDANTO

1.1 Tutkielman keskeiset lähtökohdat

Vuoden 2021 lopussa maailmassa oli käynnissä 170 aseellista konfliktia. Näistä 54 oli valtiollisia konflikteja, eli valtio oli yksi selkkauksen osapuolista. Puhtaasti valtioiden väliset konfliktit, joissa kahden tai useamman maan asevoimat taistelevat keskenään muodostavat kuitenkin vain murto-osan¹ tästä joukosta. Toisen maailmansodan jälkeen ylivoimaisesti suurin osa valtiollisista konflikteista on pysynyt valtion rajojen sisällä. 2010-luvulle tultaessa valtiosisäiset konfliktit ovat kuitenkin kansainvälistyneet aiempaa herkemmin. Vuonna 2021 lähes puolet² valtiollisista konflikteista oli tämänkaltaisia; ne olivat alkaneet valtioiden sisäisinä selkkauksina, mutta saaneet ajan myötä myös kansainvälisen ulottuvuuden. (Davies, Pettersson & Öberg 2022, 593–597.)

Tämä tutkielma käsittelee Ukrainan kriisiä, joka kuuluu edellä kuvattujen konfliktien joukkoon. Konflikti Ukrainassa sai alkunsa maan sisäisestä selkkauksesta loppuvuonna 2013 ja kansainvälistyi muutamaa kuukautta myöhemmin, kun Venäjä miehitti Ukrainalle kuuluvan Krimin niemimaan ja liitti alueen itseensä kansainvälisen oikeuden vastaisesti.³ Vuosia kestäneistä rauhanneuvotteluista huolimatta konflikti on käynnissä edelleen, eikä ratkaisua ole näkyvissä — päin vastoin. Helmikuussa 2022 konflikti eskaloitui entisestään, kun Venäjä käynnisti laajamittaisen hyökkäyssodan Ukrainaa vastaan. Julkaisuajankohdastaan huolimatta tämä työ ei kuitenkaan käsittele helmikuussa alkanutta hyökkäyssotaa, vaan tarkastelu rajoittuu aikaan ennen eskalaatiota — tarkemmin vuoden 2019 loppuun. Työn ajallista rajausta avaam vielä jäljempänä aineistoa käsittelevässä kappaleessa 3.1.

¹ ≈ 7%

² ≈ 46%

³ Mainittakoon, että Ukrainan kriisillä oli kansainvälisiä piirteitä jo ennen Krimin miehitystä, koska ulkovallat olivat aktiivisesti mukana presidentti Janukovyčšin hallintoa vastustavissa Maidanin mielenosoituksissa. Krimin operaation myötä Venäjältä tuli kuitenkin suoraan yksi konfliktin osapuolista, mikä laajensi selkkauksen Ukrainan rajojen ulkopuolelle.

Tutkielmani vastaa kysymykseen, *miksi Ukrainan kriisiin ei ole löydetty kestävää ratkaisua*. Työn tarkoituksena ei siis ole etsiä ratkaisua käynnissä olevaan konfliktiin, vaan selvittää, miksi rauhan rakentamisessa ei olla onnistuttu. Tutkimuskysymystä olen lähestynyt norjalaisen rauhantutkijan Johan Galtungin määrittelemän konfliktiteorian kautta. Ukrainan kriisin ratkeamattomuutta tarkastellaan siis nimenomaan Galtungin teoretisoinnin näkökulmasta. Teoreettinen viitekehys asettaakin työlle sen keskeisimmät raamit, sillä konfliktin ratkaiseminen (tämän työn tapauksessa ratkaisemattomuus) riippuu ratkaisun määritelmästä. Esimerkiksi *rauha* on määritelty Galtungin teoriassa huomattavasti laajemmin, kuin rauhantutkimuksen kentällä yleensä. Silloin konfliktin ratkaiseminenkin riippuu siitä, milloin rauha voidaan katsoa saavutettaneen. Galtung asettaa konfliktien tosiasialliselle ratkaisemiselle poikkeuksellisen korkeat kriteerit, joissa esimerkiksi taisteluiden päättyminen ja rauhansopimuksen allekirjoittaminen eivät vielä yksinään ole tae rauhasta. Palataan näihin kysymyksiin tarkemmin vielä seuraavassa luvussa.

Tutkielman aiheen valintaa on ohjannut henkilökohtainen kiinnostukseni rauhan- ja konfliktintutkimukseen sekä aikaisempi perehtymiseni Ukrainan kriisiin. Vuonna 2018 laadin kandidaatintutkielmaani varten kyselyn Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön (Etyj) monitoreille Itä-Ukrainan Luhanskin kaupungissa. Kyselyllä pyrin selvittämään inhimillisen turvallisuuden toteutumisen edellytyksiä monitorien toiminta-alueella sekä heidän mahdollisuuksiaan vaikuttaa paikallisten ihmisten turvallisuuden edistämiseen. Kun kandidaatintutkielmassani tarkastelin kriisiä rajatummin inhimillisen turvallisuuden näkökulmasta, on tämän työn tarkoitus hahmottaa konflikti ja sen kehittyminen laajempaan kokonaisuutena etsien niitä aiheita, ilmiöitä ja tapahtumia, jotka ovat hankaloittaneet, hidastaneet tai estäneet kestävän rauhan rakentamisen. Tätä tarkoitusta varten olen kerännyt laajan kokoelman Ukrainan kriisiä, sen kehitystä sekä maan historiaa käsitteleviä teoksia, joiden kautta olen konfliktin kokonaiskuvaa ryhtynyt rakentamaan. Aineiston valinnassa ja läpikäymisessä on hyödynnetty historiantutkimuksen menetelmällisiä työkaluja, joita esittelen laajemmin työn kolmannessa luvussa.

Tutkielma osallistuu rauhan- ja konfliktintutkimuksesta käytävään keskusteluun, josta muodostuu myös työn politiikkatieteellinen relevanssi. Pitkittyneet konfliktit ovat valtava rasite kriisialueiden paikallisille yhteisöille. Ne jättävät jälkeensä inhimillistä kärsimystä, vaurioituneen tai paikoin täysin tuhotun infrastruktuurin sekä pahimmillaan sukupolvia kestävänsä kaunan ja katkeruuden, jolloin konflikti jää elämään ihmisten mielissä vielä virallisen ratkaisun jälkeenkin. Ukrainan kriisin kaltaisilla, kansainvälistyneillä konflikteilla on kuitenkin myös paikallistasoa laajempia vaikutuksia. Konflikti — ja viimeisimpänä hyökkäyssota — Ukrainassa on vienyt Venäjän ja läntisen maailman suhteet kuilun partaalle. Paikallisten taisteluiden lisäksi Ukrainasta on tullut ulkovaltojen sapelien kalistelun sekä löysentyneen ydinase- ja maailmansotaretoriikan näyttämö. Taloudellinen sodankäynti Venäjän kanssa on aiheuttanut energiakriisin venäläisestä kaasusta riippuvaisessa Euroopassa ja kasvavan ruokapulan kehittyvissä maissa.⁴ Rauhan- ja konfliktintutkimuksen tehtävä on edesauttaa tilanteen ratkaisua tuottamalla konflikteista ajantasaista, tutkittua ja puolueetonta tietoa, joka auttaa ymmärtämään käsillä olevaa ilmiötä paremmin sekä tarkastelemaan konfliktia ja sen vaikutuksia eri näkökulmista. Vaikka tämä työ ei pyrikään ratkaisemaan konfliktia Ukrainassa, kohdistuu tutkielman arvo nimenomaan tilanteen ymmärtämiseen, joka on konfliktinratkaisun perusedellytyksiä. Tutkielman tarkoitus onkin tehdä menneisyys ymmärrettävämmäksi ja sen myötä auttaa paremmin jäsentämään nykyisyyttä.

Seuraavaksi esittelen lyhyesti tutkittavan ilmiön työssä analysoidun tarkastelujakson puitteissa. Käyn johdannossa Ukrainan kriisin historiaa vain pääpiirteittäin läpi, sillä konfliktia ja sen tapahtumia käsitellään kattavasti läpi työn. Avaan myös hieman rauhantutkimuksen historiaa, jonka kenttään tutkielmani sijoittuu. Rauhantutkimuksesta perehdytään tarkemmin Johan Galtungin teoretisointiin — etenkin konfliktiteoriaan sekä Galtungin määritelmään negatiivisesta ja positiivisesta rauhasta. Teoreettisen viitekehyksen jälkeen esittelen vielä tutkielmassa käytetyn aineiston sekä työn menetelmälliset valinnat, minkä jälkeen siirrytään varsinaisiin tuloslukuihin. Analyysini pohjalta olen muodostanut kolme tuloslukua, joiden kautta Ukrainan kriisin ratkaisemattomuutta lähdetään tarkastelemaan. Ensimmäisessä pureudutaan konfliktin ylikansalliseen ulottuvuuteen, jonka keskiössä on Ukrainan ja Venäjän ulkopoliittiset ristiriidat. Tässä yhteydessä haetaan

⁴ Ks. esim. World Food Programme 2022.

vastausta myös siihen, miksi jo neuvoteltuja rauhansopimuksia ei ole noudatettu. Toisessa tulosluvussa analysoin Ukrainan sisäpoliittisia kiistoja ja niiden vaikutusta konfliktin ratkeamattomuuteen. Samalla käsitellään myös Ukrainan yhteiskunnallisia edellytyksiä (tai oikeastaan niiden puutetta) ratkaista tilanne Donbassissa. Viimeisessä tulosluvussa avaan vielä Ukrainan ja Venäjän yhteistä historiaa, sillä selkkauksen konfliktuaaliset asenteet juontavat juurensa pitkälle menneisyyteen. Lisäksi perehdytään siihen, minkälainen merkitys identiteetillä ja sillä politikoinnilla on Ukrainan kriisille ja sen ratkaisemattomuudelle. Lopuksi esitän omat johtopäätökseni tutkielmasta ja jäsentelen työn tulokset tiiviiksi vastauksiksi tutkimuskysymykseen. Johtopäätöksissä liitän tulokset myös tutkielmassa analysoidun ajanjakson jälkeiseen kehitykseen ja pohdin mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

1.2 Ukrainan kriisi

Marraskuussa 2013 Ukrainan pääkaupungissa Kiovassa syntyi kansannousu. Maan silloinen presidentti Viktor Janukovyč oli juuri ilmoittanut, ettei Ukraina tulisi allekirjoittamaan assosiaatiosopimusta, josta oli neuvoteltu jo vuosia Euroopan unionin kanssa. Päätös vetäytymisestä tuli yllätyksenä sekä ukrainalaisille itselleen että EU:n neuvottelijoille — Janukovyč oli puhunut sopimuksen puolesta vaalikampanjastaan lähtien. Sen sijaan presidentti kertoikin Ukrainan syventävän yhteistyötään Venäjän kanssa, joka oli tarjonnut maalle 15 miljardin euron tukipakettia, jos se hylkäisi suunnitelmansa lähentymisestä EU:n kanssa. Ukrainalaiset eivät päätöstä hyväksyneet, minkä seurauksena pääkaupungin Maidanin aukiolle syntyi kuukausia kestäneet massaprotestit, joissa kymmenet tuhannet mielenosoittajat vaativat presidentin eroa ja sopimuksen allekirjoittamista. (Yekelchuk 2015, 102–103; Remy 2015, 264.)

Parlamentin oppositio edusti mielenosoittajia neuvotteluissa Janukovyčsin hallinnon kanssa, mutta neuvotteluista huolimatta vastakkainasettelu *Maidanin* ja hallituksen välillä yltyi ja alkoi muuttumaan väkivaltaiseksi. Väkivaltaa käyttivät ensimmäisinä viranomaiset pyrkiessään tyhjentämään keskusaukiota voimalla, mutta myös mielenosoittajat ryhtyivät pian heittelemään polttopulloja virkavaltaa kohti. Protestit kasvoivat entisestään, kun

väkivaltaisuuksien lisäksi mielenosoittajat onnistuivat valtaamaan useita hallintorakennuksia Kiovan keskustassa. (Remy 2015, 264–265.) Tammikuun loppuun mennessä kumiluodit olivat vaihtuneet oikeisiin luoteihin ja mielenosoitukset vaativat ensimmäiset kuolonuhrinsa. Kuolemiin johtaneesta tapahtumien kulusta ei vallitse vielääkään yksimielisyyttä Ukrainassa. Kiistaa on käyty etenkin siitä, kenen toimesta ensimmäiset kuolemantapaukset sattuivat — avasiko virkavalta ensin tulen mielenosoittajia kohti vai lavastivatko protestien ääri liikkeet tapot perusteena avata itse tuli viranomaisia vastaan. (Ks. esim. Sakwa 2015, 141–142; Hahn 2018, 844–846.) Kuukautta myöhemmin väkivaltaisuuDET kärjistyivät tulitaisteluun, jossa yli sata poliisia ja mielenosoittajaa sai surmansa. Tilanne alkoi kääntymään mielenosoittajien eduksi, kun osa Janukovytsin omasta puolueestakin lakkasi tukemasta presidenttiä. Opposition esityksestä parlamentin enemmistö hyväksyi päätöksen, jonka mukaan poliisi, armeija ja turvallisuuspalvelu olivat toimineet lain vastaisesti tukahduttaessaan protesteja. Koko seuraavan yön kestäneiden neuvottelujen päätteeksi Janukovyts ja opposition edustajat allekirjoittivat sopimuksen, jolla sovittiin tilanteen purkamisesta ja rauhoittamisesta. (Remy 2015, 265.) Sopimusta ei kuitenkaan koskaan noudatettu, sillä Janukovyts pakeni seuraavana päivänä Venäjälle ja oppositio otti maassa vallan. Mielenosoitukset olivat muuttuneet vallankumoukseksi.

Maan venäjänkielisissä itä- ja eteläosissa ei oltu tyytyväisiä pääkaupungin tapahtumiin. Etenkin Krimin niemimaalla ja Donbassin alueella syntyi niin sanottu Antimaidan-liike, joka vastusti Kiovan mielenosoituksia. Tämä huomattiin myös Kremlissä, jossa Kiovan tapahtumia seurattiin tuohtuneena. Venäjä oli juuri onnistunut taivuttelemaan Janukovytsin kääntämään selkensä EU:lle, mutta nyt Kremlin liittolainen oli joutunut pakenemaan maasta, jossa valtaan nousi juuriaan myöten kansallismielinen ja EU-myönteinen hallitus. Putin nimitti Kiovan tapahtumia vallankaappaukseksi ja syytti länsimaita näiden tuesta Ukrainan laillisen hallituksen kaatamisessa. (Sakwa 2015, 143; Yekelchik 2015, 4; Remy 2015, 266.) Venäjä ei voinut kumota Euromaidanin voittoa, mutta se näki keinon rampauttaa Ukrainan tavalla, jolla se pyrki varmistamaan omien intressiensä toteutumisen naapurimaassaan.

Vain viisi päivää Janukovytsin paon jälkeen joukko tunnuksettomia asemiehiä valtasi Krimin parlamentin. Aseistettujen joukkojen vartioidessa rakennusta parlamentti kokoontui

istuntoon, jossa se erotti Krimin autonomisen tasavallan hallituksen, nimitti venäjämielisen Sergei Aksjonovin pääministeriksi ja määräsi järjestettäväksi kansanäänestyksen niemimaan liittamisestä Venäjään. Virallisten tietojen mukaan 97 prosenttia äänestäneistä kannatti Venäjään liittymistä äänestysaktiivisuuden ollessa yli 80 prosenttia. (Remy 2015, 266–267.) Tulosten totuudenmukaisuutta epäiltiin kuitenkin alusta alkaen vahvasti. Epäilyt muuttuivat pian tuloksen kiistämiseksi, kun pystyttiin osoittamaan, että tunnuksettomat asemiehet olivat todellisuudessa venäläisiä erikoissotilaita, joilla oli tarkat ohjeet koko niemimaan miehittämisestä (Sakwa 2015, 157). Kuukausi operaation jälkeen YK:n yleiskokous äänestikin päätöslauselman⁵ puolesta, jossa sekä kansanäänestys että niemimaan liittäminen Venäjään tuomittiin laittomana.

Krimin operaatio vahvisti kuitenkin Antimaidan-liikehdintää maan itäosissa entisestään. Vielä aiemmin aseettomat mielenosoittajat muuttuivat nyt aseistetuiksi kapinallisiksi, jotka ryhtyivät valtaamaan paikallisia hallintorakennuksia. Venäjämielisten aseellinen toiminta oli voimakkainta Donetskin ja Luhanskin lääneissä, joissa kapinalliset onnistuivat paikoittain lamaannuttamaan Ukrainan oman hallintokoneiston. (Remy 2015, 270.) Huhtikuun loppuun mennessä Antimaidan-liike oli korvattu itsenäisten Donetskin ja Luhanskin kansantasavaltojen perustamisella. Todellisuudessa niin sanottujen kansantasavaltojen toiminnassa ei ollut mitään itsenäistä. Kumpikaan Ukrainasta irtautumista ajava ryhmä ei saanut julistuksensa taakse paikallisia lääninvaltuustoja. Kansantasavallat eivät myöskään hallinneet itsenäisiksi julistamiaan alueita kokonaisuudessaan. Pian kävi selväksi, ettei kapinallisilla ollut omasta takaa edellytyksiäkään pitää yllä uskottavaa vastarintaa ilman Venäjän poliittista ja materiaalista tukea. (Ibid., 270–271.) Käytännössä kansantasavaltoja johdettiin Venäjältä käsin.

⁵ *United Nations General Assembly Resolution 68/262 (2014).*

Kuva 1: Antimaidan-liikehdintää Ukrainan itä- ja eteläosissa vuonna 2014. RSA = Regional State Administration. Lähde: Basora & Fisher 2014.

Kansantasavallat eivät olleet kuitenkaan pelkästään venäläinen projekti, vaan niiden taustalla oli myös aitoa ukrainalaista separatismia (ks. esim. Yekelchuk 2015, 7; Remy 2015, 271). Silti olisi liioiteltua väittää, että Donbassin separatismissa olisi kyse puhtaasti paikallisesta liikehdinnästä. Kansantasavalloissa Venäjän ulkopoliittiset intressit pikemminkin yhdistyivät alueen väestön tyytymättömyyteen Maidanin vallankumousta ja sen äärimmäistä kansallismielisyyttä kohtaan. Toisin kuin Krimillä, tällä kertaa Ukrainan uusi hallitus ryhtyi aseelliseen vastarintaan maan itäosissa. Ukraina ajautui näennäiseen sisällissotaan, jonka toinen osapuoli oli kuitenkin todellisuudessa Venäjä. Vain muutamassa kuukaudessa Euromaidanin voitto oli kääntynyt hybridisodaksi, joka tulisi määrittämään Ukrainan tulevaisuutta vuosiksi eteenpäin.

Konfliktissa tunnusteluja rauhan rakentamiseksi on käyty niin sanottujen Minskin sopimusten pohjalta. Ensimmäinen sopimus tilanteen ratkaisemiseksi allekirjoitettiin nimensä mukaisesti Valko-Venäjän pääkaupungissa syksyllä 2014 ja toinen muutamaa kuukautta myöhemmin

kevättalvella 2015.⁶ Jo toisen sopimuksen tarve kuvastaa hyvin, kuinka heikosti ensimmäistä noudatettiin. Sopimuksilla oli tarkoitus saattaa voimaan välitön tulitauko Itä-Ukrainassa, mutta huonolla menestyksellä. Tulitaukoa valvomaan perustettu Etyjin monitorointimissio raportoi vuosi toisensa perään sadoista tulitaukorikkomuksista päivittäin. Taisteluiden intensiteetti on vaihdellut konfliktin aikana merkittävästi, ja mikäli tilanne osoitti huomattavia eskaloitumisen merkkejä, keräännettiin konfliktista neuvottelemaan johonkin eurooppalaiseen pääkaupunkiin niin sanotun Normandia-formaatin⁷ kokoonpanolla.

Normandia-ryhmän tapaamiset jäivät kuitenkin epäsäännöllisiksi ja formaatin saavuttamat tulokset heikoiksi. Kahden viimeisimmän huippukokouksen tapaamisväli venyi yli kolmeen vuoteen, jolloin saavutuksena pidettiin jo sitä, että ryhmä ylipäätään saatiin kasaan pitkän tauon jälkeen. Itse konfliktin ratkaisemisessa ei kuitenkaan juuri edistytty, kun aika kului ”momentumin” löytämiseen uudelleen, kuten Saksaa neuvotteluissa edustanut Angela Merkel tapaamista kuvaili (Herszenhorn & Momtaz 2019). Tutkielmassa tarkastellun ajanjakson viimeisin huippukokous⁸ ei myöskään asettanut odotuksia tulevasta kovin korkealle: ”*After roughly five hours of discussions, the sum total of their [Normandy format] efforts seemed to be a better grasp of just how distant they [parties of the conflict] remain from full implementation of the Minsk II peace accord*” (ibid.). Marraskuussa 2013 alkaneesta Ukrainan sisäisestä selkkauksesta oli ajan myötä kehittynyt pitkittynyt ja kansainvälistynyt konflikti, johon ei ollut välitöntä ratkaisua näköpiirissä.

⁶ Minskin sopimuksia käsitellään tarkemmin kappaleessa 4.2.

⁷ Formaatti koostui Ukrainan, Venäjän, Saksan ja Ranskan edustajista. Ryhmä muodostettiin Normandian maihinnousun muistotilaisuudessa kesällä 2014, mistä kokoonpano sai myös nimensä. Ryhmä kuitenkin hajosi helmikuussa 2022 Venäjän hyökkäyssodan seurauksena.

⁸ Joulukuu 2019.

1.3 Rauhantutkimus

Rauhantutkimuksen tavoite on tarjota työkaluja juuri Ukrainan kriisin kaltaisten konfliktien purkamiseen, joissa ratkaisun avaimet tuntuvat kadonneen ulottumattomiin. Galtungin mukaan kaikki alkaa tilanteen kokonaisvaltaisesta ymmärtämisestä sekä konfliktin ristiriitojen pilkkomisesta osiin (Galtung 1996, 70). Johan Galtung (s. 1930) on norjalainen sosiologi, jota pidetään yhtenä rauhantutkimuksen keskeisimmistä perustajista. Rauhantutkimuksen piiriin luetaan tässä myös konfliktintutkimus, sillä Galtungin mukaan termit kuuluvat erottamattomasti yhteen (esim. Galtung 1969, 183; Galtung 1985, 142). Nykymuotoisen rauhantutkimuksen katsotaan syntyneen toisen maailmansodan jälkeen 1950-luvulla, kun tieteenalan ensimmäiset tutkimuslaitokset perustettiin (Wiberg 1983, 269). Tieteenalan syntyyn on epäilemättä vaikuttanut kyseisen ajanjakson geopoliittinen tilanne. Toinen maailmansota jätti jälkeensä kaksi suurvaltaa, joiden välinen valtakamppailu yhtäältä kiihdytti ydinasevarustelua ja jätti aseidenriisunnan täysin jalkoihinsa. Aloittelevat rauhantutkijat arvostelivatkin voimakkaasti aikansa realismiin nojaavaa kansainvälisten suhteiden tutkimusta ja katsoivat, että rauhantutkimus voisi tarjota uuden lähestymistavan maailman jännitteiden purkamiseen (Honkanen 2007, 9).

Toinen syy tieteenalan syntymiselle on yksinkertaisempi: rauhantutkimusta ei vielä ollut olemassa. Opiskellessaan stipendiaattina Helsingissä vuonna 1951, nuori Johan Galtung kysyi kirjastonhoitajalta teoksia, jotka käsitelisivät rauhan tutkimista. Galtung joutui pettymään kuullessaan, ettei kirjastolla ollut yhtään teosta rauhantutkimuksesta. Kirjastonhoitaja välitti Galtungin kysymyksen Tukholman kaupunginkirjastolle, jossa oli huomattavasti laajempi kokoelma. Vastaus Ruotsista tuli pian ja se oli harvinaisen yksiselitteinen: sellaisia kirjoja ei ole olemassa. Galtung oli hämillään. Sodasta ja sodankäynnistä oli saatavilla lukematon määrä teoksia, mutta rauhantutkimuksesta ei ainuttakaan. (Galtung & Fischer 2013, 4.) Kävi ilmi, että rauhantutkimus oli tieteenala, joka toistaiseksi puuttui täysin kansainvälisten suhteiden tutkimuksen kentältä. Tämä ei käynyt nuorelle Galtungille, joka siitä hetkestä alkaen otti elämäntehtäväkseen perustaa rauhaa tutkiva tieteenala.

Paljon on tapahtunut rauhantutkimuksen kentällä sitten Galtungin Helsingin aikojen, eikä vähiten hänen itsensä ansiosta. Tänä päivänä Galtungista voisi olla mielekästä puhua jopa omana instituutionaan. Hänen kirjallinen tuotantonsa on niin mittava, että se kilpailee laajuudessa yksittäisten tutkimuslaitosten kanssa. Galtungin nimissä on yli 1600 artikkelia tai kirjan kappaletta sekä 160 kirjaa, joista 40 on käännetty 34:lle eri kielelle, mikä tekee hänestä ylivoimaisesti siteeratuimman kirjailijan rauhantutkijoiden keskuudessa. (Ibid., 4–5.) Kun Galtung ei vuonna 1951 löytänyt yhtään kirjaa rauhantutkimuksesta, niin nykyään tieteenalaa voi opiskella yliopistoissa ympäri maailman.

Vielä 1970-luvulla rauhantutkimuksen keskeisimpänä tavoitteena pidettiin ydinsodan välttämistä. Tärkeintä oli estää kylmän sodan hallitsematon eskaloituminen. Ydinsodan uhkan lisäksi rauhantutkijat pyrkivät myös muuttamaan kansainvälisen järjestelmän rakenteita niin, että ne huomioisivat myös globaalin epäoikeudenmukaisuuden ja eriarvoisuuden paremmin toiminnassaan. (Rogers & Ramsbotham 1999, 746.) Rauhantutkimuksen institutionaalisen perustan laajentuessa myös alan tutkimuskohteet lisääntyivät seuraavien vuosikymmenten aikana. 90-luvulle tultaessa rauhantutkijat muodostivat jo monikansallisen tutkijoiden verkoston, jonka jäseniä yhdisti yksi yhteinen ja yleismaailmallinen päämäärä: kuinka ehkäistä väkivaltaa (ibid., 749). Verrattain lyhyessä ajassa oli siis siirrytty kaikkea elämää uhkaavan ydinsodan välttämisestä yleisemmin kaikenlaisen väkivallan ja epäoikeudenmukaisuuden ehkäisemiseen.

Erään näkemyksen mukaan rauhantutkimus päättyi identiteettikriisiin kylmän sodan päätyttyä ja pakottavimman ydinsodan uhan laannuttua. Tälle näkemykselle oli ominaista, että rauhantutkimus yhdistettiin vain syntyäikansa (kylmän sodan) huolenaiheisiin ja näiden huolien hävittyä oli syytä kyseenalaistaa myös niitä tutkiva tieteenala. (Patomäki 1998, 7.) Vuonna 2022 on kuitenkin helppo argumentoida, että kylmän sodan huolenaiheet ovat kaikkea muuta kuin kadonneet. Osa kansainvälisten suhteiden tutkijoista puhuu jo uuden kylmän sodan mahdollisuudesta tai siitä, kuinka se olisi käynnissä parasta aikaa (ks. esim. Dalby 2016; Hahn 2018). 90-luvun alun yksinapaisesta maailmasta on enenevässä määrin siirrytty maailmaan, jossa on useita alueellisia valtakeskiöitä.

Heikki Patomäki (1998, 8) huomauttaakin, että rauhantutkimuksen identiteetistä on väitelty tieteenalan alkuajoista asti, eikä sen luonteesta tai tehtävästä ole vielä kukaan päässyt yksimielisyyteen. Tieteenalan perustana voidaan kuitenkin pitää pyrkimystä rauhan tutkimuksen keinoin — tämän päämäärän allekirjoittaa suurin osa tutkijoista. Näkemuseroja on silti ollut sen suhteen, pitäisikö rauhantutkimuksen keskittyä vain sotien ja väkivallan ehkäisemiseen vai tulisiko tieteenalan edistää myös kokonaisvaltaisempaa rauhaa. Erimielisyyttä on esiintynyt myös voimankäytön roolista ja tarpeesta konfliktien ratkaisemisessa. (Rogers & Ramsbotham 1999, 744-746.) Osa rauhantutkijoista hyväksyy sotilaallisen toiminnan olosuhteiden niin vaatiessa, kun taas toisille voimankäyttö ei ole edes vaihtoehto. Galtungin mukaan väkivallattomuuteen on tukeuduttava niin pitkään kuin mahdollista, mutta jos toisen osapuolen käyttämä väkivalta on valtavaa ja väkivallattomuutta on kokeiltu tuloksetta, olisi myös Galtung valmis turvautumaan määrätietoiseen, rajoitettuun väkivaltaan (Galtung 2003, 57).

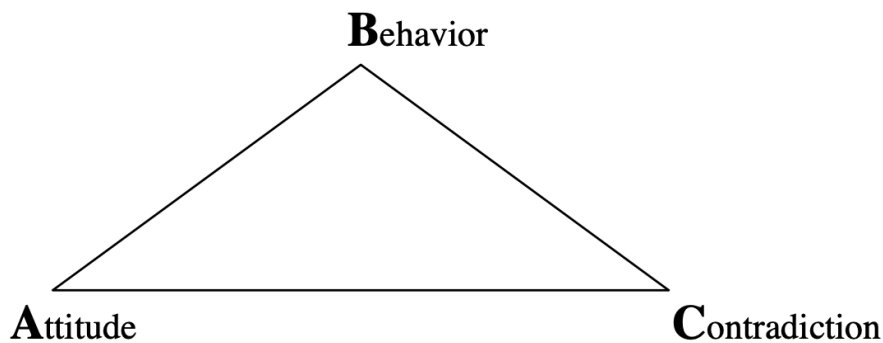
Vaikka rauhantutkimuksen voidaan tieteenalana väittää menettäneen retorista vetovoimaansa (esim. Patomäki 1998, 15), on syytä muistaa, ettei yhden rauhattoman ajanjakson päättymisen tarkoita lopullista rauhan aikaa. Konflikteja on ollut ennen kylmää sotaa ja niitä tulee olemaan myös tulevaisuudessa. Puheet rauhantutkimuksen tarpeettomuudesta edellä mainitun ajanjakson jälkeisessä maailmassa ovatkin siis luvalla sanoen hätiköityjä. Vaikka valtioiden välisten sotien ongelma on edelleen olemassa, tulisi rauhantutkimuksen Patomäen mukaan keskittyä aiempaa vahvemmin myös valtion ja yhteiskunnan välisiin suhteisiin. Tällöin tarkastelu painottuisi valtiosisäisiin, yhteiskunnallisiin konflikteihin, joiden taustalla vaikuttavat niin sosio-ekonomiset ongelmat kuin identiteettipolitiikkakin. (Ibid., 21.) Rauhantutkimuksen kohteena tulisi olla etenkin ne rakenteet ja prosessit, joissa politiikka muuttuu väkivallaksi ja väkivalta politiikaksi (Patomäki 1998, 21; Honkanen 2007, 10). Patomäen analyysi on osuva, sillä juuri tämänkaltaisista asetelmista Ukrainan kriisikin on saanut alkunsa. Kuten edellä todettiin, alati globalisoituvassa maailmassa valtioiden sisäiset kriisit kehittyvät aiempaa herkemmin valtioiden välisiksi konflikteiksi. Rauhantutkimus on siis kaikkea muuta kuin kylmän sodan aikainen vanhentunut jäännös — päinvastoin. Tieteenalan tutkimuskohteet ovat vuosikymmenten aikana moninkertaistuneet ja alan tutkijoilta odotetaan vastauksia niin kansallisiin kuin kansainvälisiin ongelmiin.

2 JOHAN GALTUNGIN KONFLIKTITEORIA

Tässä luvussa esittelen työn teoreettisen viitekehyksen, joka rakentuu Galtungin määrittelemän konfliktiteorian ympärille. Galtung tarkastelee konflikteja niin sanotun konfliktikolmion kautta, koska hahmotelma auttaa hänen mukaansa paremmin ymmärtämään erilaisista lähtökohdista syntyneiden selkkausten rakennetta. Lisäksi perehdytään Galtungin määritelmään negatiivisesta ja positiivisesta rauhasta. Jotta Ukrainan kriisin ratkaisemattomuutta voidaan ryhtyä analysoimaan, on ensin selvitettävä, mitä rauha Galtungin teoriassa tarkoittaa.

2.1 Konfliktien luonne

Konflikteihin perehtyessään Galtung on päätenyt luomaan konfliktiteorian, jonka ytimessä on niin kutsuttu konfliktikolmio. Teorian mukaan konfliktit voidaan ymmärtää kolmiona, jonka kulmissa ovat asenteet ($A=attitude$), käyttäytyminen ($B=behavior$) ja ristiriidat ($C=contradiction$):

Kuva 2: Konfliktikolmio. Lähde: Galtung 1996, 72.

Galtungin teoriassa konflikti määritellään näiden kolmen ulottuvuuden kautta: ” $conflict=A+B+C$ ” (Galtung 1996, 71). Galtung tarkastelee konflikteja kolmiona, koska hahmotelma auttaa ymmärtämään niiden rakennetta. Kolmion ei suinkaan tarvitse olla symmetrinen, vaan se voi laajentua ja supistua eri suhteessa eri suuntiin (Galtung 1975b, 81).

Kolmio voi esimerkiksi olla hyvin matala, mutta sen pohja todella leveä. Tämänkaltaisessa konfliktissa vastakkainasettelu, ristiriidat ja vihamieliset asenteet ovat vahvoja, mutta konfliktuaalista käytöstä (väkivaltaa) ei juurikaan esiinny. Syvään juurtuneilla ristiriidoilla ja voimakkaalla vastakkainasettelulla on kuitenkin usein tapana purkautua väkivaltaisena käytöksenä, jolloin myös kyseistä selkkausta kuvaava kolmio saa lisää korkeutta (Galtung 1996, 70).

A=0, B=0, C=0	<i>total non-conflict, the state of death</i>
A, B=0, C=0	<i>attitudes/assumptions prepared</i>
A=0, B, C=0	<i>behavioral patterns prepared</i>
A, B, C=0	<i>attitudes/assumptions/behavior prepared</i>
A=0, B=0, C	<i>contradiction is there and nothing else</i>
A, B=0, C	<i>the subconscious level fully prepared</i>
A=0, B, C	<i>ritualistic conflict behavior</i>
A, B, C	<i>a fully articulated conflict</i>

Kuva 3: Konfliktikolmio taulukkomuodossa. 0 = ulottuvuus ei ole tilanteessa läsnä.

Lähde: Galtung 1996, 73.

Galtungin mukaan konflikti tarvitsee aina ristiriidan — joko todellisen, josta konflikti kumpuaa tai keinotekoisena, jolla konfliktuaalisuutta perustellaan. Yllä olevan taulukon mukaisesti: $C \neq 0$. (Galtung 2007, 22.) Kaikki ristiriidat eivät luonnollisestikaan ole samankaltaisia ja Galtung onkin erottanut toisistaan kaksi päätyyppiä. Ristiriita voi näyttäytyä *dilemmana*, jolloin yksi toimija tavoittelee kahta tai useampaa yhteensopimatonta päämäärää. (Galtung 1996, 70.) Ristiriita syntyy, koska valittavana on useampi houkutteleva tai mahdollinen toimintamalli, joista kumpaakaan ei voida toteuttaa täysimääräisesti, koska toinen tulee toisen tielle. Tämänkaltaisessa tilanteessa toimijan voidaan olettaa soveltavan pienemmän pahan -periaatetta. Koska molemmat päämäärät eivät ole saavutettavissa, on todennäköistä, että valituksi tulee toimintamalli, joka on vähiten ristiriidassa toimijan lopullisten tavoitteiden kanssa.

Sen lisäksi ristiriita voi esiintyä *kiistana*, jolloin kaksi tai useampi toimijaa tavoittelee yhtä ja samaa päämäärää (ibid.). Syntyy ristiriita, koska yhden toimijan saavuttaessa päämääränsä, se

estää toista toteuttamasta omaansa. Tällöin voidaan puhua myös resurssien niukkuudesta. Tietty tavoite ei ole kaikkien saavutettavissa, jolloin toimijat joutuvat kilpailemaan saatavilla olevista, usein vähäisistä resursseista. Kiistat johtavat helposti myös yrityksiin tai aikeisiin vahingoittaa kilpailun (konfliktin) toista osapuolta. (Galtung 1978, 487.) Mitä harvempi toimija tavoittelee samaa päämäärää, sitä vähemmän esiintyy kilpailua; mitä vähemmän kilpailua, sitä helpompi toimijan on saavuttaa päämääränsä.

Galtung huomauttaa, että päämääriä ja tavoitteita voivat asettaa vain elävät entiteetit. Tämä siksi, että vain elävät subjektit kykenevät tunnistamaan, milloin päämäärää on tai ei ole saavutettu. Asetetun tavoitteen saavuttaminen saa toimijassa aikaan tunteen, jota voidaan yleisesti kuvata onnellisuutena. Sen sijaan tavoitteessa epäonnistuminen ilmenee erilaisina olotiloina, jotka voidaan luokitella kärsimyksen alle. Elävät entiteetit voidaan siis tarkemmin rajata tunteviksi subjekteiksi. (Galtung 1996, 71.) Näin ollen esimerkiksi yksittäinen sukupolvi, rotu, luokka tai kansakunta ei voi asettaa tavoitteita, eikä siten (teoriassa) olla myöskään konfliktin osapuolena.

Näkemyks on selvässä ristiriidassa vallitsevan konfliktikäsitteen kanssa, jossa nimenomaan valtiot, kansat ja erilaiset ryhmittymät ymmärretään selkkausten osapuolena. Näistä esimerkeistä Galtung käyttää termiä *abstraktio*. Ne eivät ole eläviä tai tuntevia subjekteja, eivätkä siten kyvykkäitä asettamaan tai tunnistamaan päämääriä. (Ibid.) Idea on helpompi ymmärtää oikeudellisin termein: tavoitteita ja päämääriä voivat asettaa vain luonnolliset henkilöt, mutta ei oikeushenkilöt. Siten esimerkiksi Ukrainalla (oikeushenkilö) ei ole omia tavoitteitaan, vaan tavoitteita on tietyillä, usein eliittiin kuuluvilla kansalaisilla (luonnolliset henkilöt). On totta, että esimerkiksi valtion presidentin henkilökohtaisista tavoitteista puhutaan helposti valtion itsensä tavoitteina, koska tavoitteet on asettanut henkilö, jonka odotetaan johtavan ja edustavan tiettyä poliittista yhteisöä. Monesti kyse on myös puhtaasti retorisisista keinoista: voidaan esimerkiksi todeta, että ”Moskova ei yhtynyt Kiovan ehdotukseen rauhanneuvotteluista” sen sijaan, että viitattaisiin neuvotteluihin valmistelleeseen virkamiesten ja ministerien joukkoon. Olennaista Galtungin ideassa on kuitenkin se, että päämäärien taustalla on aina jokin elävä ja tunteva subjekti — ei rakennettu ja abstrakti kokonaisuus.

Galtungin mukaan konfliktien rakentava ja kestävä ratkaiseminen vaatii konfliktikolmion kaikkien kulmien käsittelemistä ja muuttamista. Tämä siksi, että myös konfliktien synty ja laajeneminen voi saada alkunsa mistä tahansa kulmasta. (Ramsbotham, Woodhouse & Miall 2011, 10–11.) Osapuolet voivat esimerkiksi oikeuttaa kielteiset asenteensa etsimällä tai luomalla ristiriidan tyhjästä, jotta saadaan vastakkainasettelu aikaiseksi. Konflikti voidaan käynnistää myös suoraan tuhoavalla käyttäytymisellä, mikä luo jo itsessään kielteisen asenteen aggression kohteeksi otetussa vastapuolella. Erilaiset ristiriidat aiheuttavat selkkauksen osapuolissa sen sijaan tyypillisesti turhautumista, koska osapuolten asettamat tavoitteet ovat toistensa tiellä. Turhautuminen luo puolestaan otollisen pohjan kielteisille asenteille, mikä voi edelleen johtaa konfliktuaaliseen käytökseen. Tosiasiallisiin vihollisuuksiin ryhdyttäessä syntyy jälleen uusi ristiriita, kun osapuolet ajautuvat tuhoavan käyttäytymisen tielle. Tämä puolestaan vahvistaa jo olemassa olevia kielteisiä asenteita ja madaltaa kynnystä väkivaltaan kostotoimenpiteiden muodossa. (Galtung 1978, 487–488.) Näin käsillä on kierre, jossa väkivalta lisää väkivaltaa, ja yhden kolmion tahon laiminlyönti ruokkii seuraavan kasvua.

Jos osapuolten välistä ristiriitaa (*C*) ei saada ratkaistua, konfliktia joudutaan hallitsemaan. Galtungin mukaan hallinta tapahtuu ensisijaisesti kontrolloimalla asenteita (*A*) ja käyttäytymistä (*B*). Näin etenkin silloin, kun ristiriidat ovat kärjistyneet väkivaltaisuuksiin. Esimerkiksi Ukrainan tilanteessa on siirrytty konfliktin (ristiriitojen) välittömästä ratkaisemisesta konfliktin (käytöksen) hallitsemiseen. Tuhoavan käyttäytymisen laannuttua on kuitenkin palattava konfliktin juurisyiden äärelle, koska syntynyt ristiriita ei ratkea pelkästään käyttäytymistä kontrolloimalla, eivätkä kielteiset asenteet välttämättä häviä ristiriidankaan ratkettua. (Ibid., 489–490.) Siksi Galtung painottaa mahdollisen ratkaisun kokonaisvaltaisuutta: konfliktien pysyvä muutos edellyttää kaikkien kolmen ulottuvuuden käsittelemistä.

Miten konfliktikolmion ulottuvuuksia tulisi sitten lähestyä? Konfliktiteorian keskeisintä ydintä on Galtungin ajatus siitä, että konflikteja on käsiteltävä väkivallattomasti ja luovasti (ks. esim. Galtung 1996, 9). Väkivallattomuus tarkoittaa Galtungin teoriassa konfliktien

käsittelyn tapaa, joka välttää tilanteen pahentamista entisestään: ”*A rather solid social science thesis holds that violence breeds violence. Hence, violence must be avoided for a conflict not to deteriorate any further.*” (Galtung 2000, 95.) Väkivaltaan perustuva konfliktin ratkaisu ei johda Galtungin mukaan koskaan kestävään lopputulokseen. Väkivallan käytöllä on aina peruuttamattomia, suoria ja välillisiä vaikutuksia konfliktiin. Osa seurauksista ilmenee todennäköisesti vasta kauan väkivaltaan tukeutumisen jälkeen, mikä tarkoittaa sitä, että konfliktin kipinä kytee vielä pitkään välittömien väkivaltaisuuksien päätyttyäkin. (Galtung & Tschudi 2000, 220; Johansen 2007, 144.) Galtung ei ole kuitenkaan väkivallattomuuden suhteen absolutisti. Väkivallattomuuteen on tukeuduttava mahdollisimman pitkään, mutta jos toinen osapuoli tästä huolimatta käyttää valtavaa väkivaltaa, olisi myös Galtung valmis turvautumaan määrätietoiseen, rajoitettuun väkivaltaan. (Galtung 2003, 57.) Voidaan esimerkiksi esittää, että Natsi-Saksan väkivaltaan oli perusteltua vastata väkivallalla, mutta väkivalta ei ratkaissut konfliktia — se hallitsi sitä. Tosiasiallisesti konflikti ratkaistiin vasta väkivallan jälkeen, kun osapuolet sitoutuivat aiempaa (sotaa edeltänyt aika) syvempään yhtistyöhön tulevan Euroopan unionin muodossa. Toisin sanoen, jos kovia voimakeinoja päädytään käyttämään, on tärkeää, että olemassa on myös pehmeitä (väkivallattomia) keinoja, joilla vaikutetaan voimankäytön jälkeen. Galtungin mukaan väkivaltaan turvautumista onkin aina pidettävä tappiona — luonnollisesti selkkauksen osapuolille, mutta myös itse konfliktille ja rauhantyölle (ibid.).

Galtungin teoriassa luovuudella (*creativity*) on kaksi ulottuvuutta: mielikuviteksellinen (*to conceive*) ja rakentava (*to create*). Ensimmäinen painottaa osapuolten kykyä hahmottaa konflikti vallitsevasta järjestyksestä ja omista premisseistä erotettuna. Sen sijaan, että keskittyttäisiin puimaan konfliktin nykytilaa (minkälainen konflikti *on*), luovan konfliktityön lähtökohtana pitäisi olla ajatus siitä, minkälainen konflikti *voisi olla*. (Brand-Jacobsen & Jacobsen 2000, 257.) Siinä on kyse kyvystä kuvitella ja hahmottaa vaihtoehtoisia todellisuuksia vallitsevaan tilanteeseen: ”*to think the unthinkable*” (Galtung 2000b, 160). Galtung käyttää Euroopan unionia esimerkkinä myös luovasta konfliktinratkaisusta. Poliittinen talous- ja arvoyhteisö on onnistunut vakiinnuttamaan rauhanomaiset suhteet jäsenmaidensa, etenkin Ranskan, Saksan ja Iso-Britannian kesken yhteisen eurooppalaisen projektin avulla. (Galtung 2007, 30.) Valtaosa Euroopan modernista historiasta on erilaisten

sotien ja konfliktien värittämää ja etenkin yllä mainitulla kolmikolla on ollut tapana ajautua osapuoleksi niin paikallisiin selkkauksiin kuin suuriin yleiseurooppalaisiin sotiin (Schouenborg 2010). Nyt Euroopassa ollaan kuitenkin tilanteessa, jossa EU:n jäsenmaiden välistä sotaa voidaan pitää vähintäänkin epätodennäköisenä. Säännöstä on siis tehty poikkeus: sotiminen oli vielä viime vuosisadalla luonnollinen politiikan jatke eurooppalaisten valtojen välisissä suhteissa, mutta nyt sitä ei yksinkertaisesti pidetä edes vaihtoehtona kiistojen ratkaisemiseksi jäsenmaiden kesken.

Toisen maailmansodan lopussa Euroopassa olisi voitu ajatella, että Saksa on ollut käynnistämässä kahta maailmansotaa verrattain lyhyen ajan sisällä; Saksa on siis aggressiiviseen ekspansioon tukeutuva roistovaltio, joka on alistettava ja eristettävä muusta Euroopasta täysin. Tämä oli todellisuus, jonka 1900-luvun ensimmäiset vuosikymmenet olivat Eurooppaan luoneet. Totaalisen eristämisen sijaan konfliktissa voitolle jääneet osapuolet päätyivätkin kysymään, miltä sodan jälkeinen todellisuus Euroopassa *voisi* näyttää. Toistaako Saksan alistaminen vain Versailles'n rauhansopimuksen virheet? Jos näin, niin miten sotaisalla mantereella voitaisiin tulevaisuudessa välttyä tuhoisilta selkkauksilta? (Galtung 1996, 273.) Pohdintojen lopputuloksena oli idea eurooppalaisesta unionista⁹, jonka jäsen myös Saksa tulisi olemaan — eristämisen sijaan vertaisena, *inter pares*. Näin mielikuvituksellisesta ulottuvuudesta oli siirrytty luovuuden toiseen merkitykseen: rakentavaan konfliktityöhön. Vaihtoehtoisten todellisuuksien hahmottamisen kautta osapuolet onnistuivat luomaan Eurooppaan aivan uudenlaisen tavan hallita maiden välisiä suhteita.

Galtungin mukaan konfliktit tuottavat aina energiaa ja luovan konfliktityön olennaisin haaste on se, miten tämä energia kanavoidaan rakentavasti. Syntynyt energia ei vain katoa itsestään. Se, miten konfliktia käsitellään ratkaisee, mihin energia kanavoituu: positiiviseen vai negatiiviseen muutokseen — rakentavaan vai tuhoavaan käyttäytymiseen. (Galtung 1996, 70; Jacobsen & Brand-Jacobsen 2000, 32.) Edellä esitellyn eurooppalaisen esimerkin kontekstissa osapuolet onnistuivat kanavoimaan potentiaalisesti konfliktuaalisen energian rakentavasti, jolloin itsessään negatiivista konfliktia käytettiin positiivisen muutoksen aikaansaamiseksi:

⁹ Ensin hiilen ja teräksen osalta, myöhemmin myös talouden ja politiikan muodossa.

Something new, sui generis, usually unexpected, has emerged from the process, meaning that the positive aspect of a conflict has been made use of, the challenge to transcend the underlying contradiction. Goals are realized, possibly somewhat transformed. There is bliss. Key word: creativity. (Galtung 1996, 96.)

Parhaimmassa tapauksessa luova konfliktityö pystyy siis kirjaimellisesti luomaan uusia todellisuuksia konfliktin osapuolten välille. Todellisuuksia, joissa aiemmin väkivaltaiset suhteet on saatu muutettua väkivallattomiksi, mutta joissa myös itse konfliktin uhka on lopulta onnistuttu minimoimaan. Tässä tullaan puolestaan Galtungin teorian rauhaa koskevaan määritelmään, jota esittelen seuraavaksi lyhyesti.

2.2 Kohti rauhaa

Työn tutkimusongelmassa nostetaan esiin kysymys Ukrainan kriisin ratkaisemattomuudesta: miksi tilanteeseen ei ole löydetty kestävää ratkaisua? Toisin sanoen, miksi rauhaa ei ole saavutettu? Jotta tilanteen ratkeamattomuutta voidaan ryhtyä analysoimaan, on selvitettävä, mitä rauha Galtungin teoriassa tarkoittaa — milloin konflikti on Galtungin mukaan ratkaistu. Onko rauha esimerkiksi saavutettu, jos Venäjän joukot vedetään pois Donbassista ja Ukraina saa Venäjän vastaisen rajan takaisin haltuunsa? Entä voidaanko puhua rauhasta, jos Krimin niemimaa luovutetaan takaisin Ukrainalle, mutta alueen väestö on päätökseen tyytymätön ja kytevät ristiriidat jäävät henkiin? Galtungin mukaan kyllä ja ei.

Määritelmässään Galtung antaa rauhalle kaksi arvoa: *negatiivisen* ja *positiivisen*. Galtungin teoriassa negatiivinen rauha tarkoittaa suoran väkivallan kitkemistä, eli selkkauksen konkreettisten sotatoimien (tuhoavan käyttäytymisen) lopettamista. Negatiivinen rauha toteutuu Galtungin mukaan kuitenkin vasta, kun myös epäsuorasta, eli rakenteellisesta väkivallasta on päästy eroon. (Galtung 1969, 183) Tällöin voidaan puhua myös yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumisesta. Konfliktikolmioon suhteutettuna rauhan negatiivinen ulottuvuus on siis rinnastettavissa käyttäytymisen (*B*) hallintaan.

Positiivinen rauha voidaan puolestaan yksinkertaisimmillaan määritellä positiivisten (=rauhanomaisten) suhteiden rakentamisena ja ylläpitämisenä (mahdollisesti jo ratkaistun) konfliktin osapuolten välillä. Positiivisella rauhalla Galtung viittaa tilanteeseen, jossa tosiasialliset vihollisuudet on saatu lopetettua, mutta jossa myös osapuolten väliset ristiriidat (*C*) ja asenteet (*A*) toisiaan kohtaan on saatu neutralisoitua. (Ibid.; Galtung 1985, 145.) Positiivisen rauhan vallitessa mahdollisen konfliktin uhka on siis onnistuttu minimoimaan tai hävittämään kokonaan. Tällöin eletään yhteiskunnassa, jossa rauha tarkoittaa myös vapautta konfliktin puhkeamisen pelosta.

Rauhan määrittelyssä huomion arvoista on se, että Galtung on aiemmin pitänyt epäsuoran (rakenteellisen) väkivallan kitkemistä merkkinä positiivisesta (ei siis negatiivisesta, kuten yllä) rauhasta. Tämä määritelmä muuttui myöhemmin siten, että rakenteellinen väkivalta siirrettiin negatiivisen rauhan piiriin, jolloin positiivinen rauha tulisi ymmärtää laajemmin: vihamielisten asenteiden neutralisoina ja ystävällismielisten suhteiden vakiinnuttamisena. (Galtung 1985, 146.) Väkivalta — suora tai rakenteellinen — on aina pohjimmiltaan konkreettista paha tuottava toimi, eikä näin ollen istu Galtungin käsitykseen positiivisesta rauhasta.

Puhuttaessa rauhan- ja konfliktintutkimuksesta on muistettava, että jopa tieteenalan perustavanlaatuisimmista käsitteistä ei tutkijayhteisössä olla päästy yksimielisyyteen. Tätä ilmentää muun muassa Galtungin saama kritiikki laajentaessaan positiivisen ja negatiivisen rauhan määritelmänsä. Osa rauhantutkijoista koki, ettei Galtungin määritelmä rauhasta soveltunut empiiriseen tutkimukseen, koska se oli liian laaja, eikä positiivisen rauhan elementtejä voitu kunnolla mitata tai ilmaista määrällisesti (esim. Korhonen 1990, 109). Myös termien *negatiivinen* ja *positiivinen* käyttöä arvosteltiin, sillä osa kriitikoista ajatteli, ettei rauhalla voi olla sekä positiivista että negatiivista puolta. Tätä argumenttia perusteltiin sillä, ettei se, että jokin taho ei tee toiselle paha ole sama asia, kuin että kyseinen taho tekisi toiselle hyvää. (Boulding 1977, 78-79.) Kritiikkiin voidaan kuitenkin vastata toteamalla, että kestävän rauhan rakentamisessa on aina kyse monivaiheisesta prosessista. Toisen osapuolen vahingoittamisesta ei tietenkään voida suoraan siirtyä toiselle tehtävään hyvään. Juuri tästä syystä Galtungin ajatus negatiivisesta ja positiivisesta rauhasta on mielekäs tapa hahmottaa

rauhan rakentamisen prosessia, koska sen mukaan kehityksen on oltava monivaiheista ja siinä on edettävä asteittain. Vasta konkreettisten vihollisuuksien päätyttyä on mahdollista keskittyä asenteiden ja ristiriitojen korjaamiseen. Mallia yritettiin soveltaa myös Ukrainan tilanteessa, kun maan presidentti Volodymyr Zelenskyi myöntyi loppuvuodesta 2019 järjestämään paikallisvaalit maan itäosan separatistialueilla sillä ehdolla, että Venäjän tukemat joukot vedetään pois alueelta (ks. esim. Goncharenko 2019). Tilannetta pyrittiin siis ratkaisemaan asteittain: ensin alueella on taattava negatiivinen rauha (sotatoimien päättäminen), jotta ristiriitoja voidaan ryhtyä selvittämään (vaalien järjestäminen).

Galtung ei ole kuitenkaan ainoa tai ensimmäinen teoreetikko, jonka mukaan rauha on muutakin, kuin vapautta sodasta ja väkivallasta. Jo 1600-luvun lopussa Spinoza, yksi uuden ajan merkittävimmistä filosofiista kirjoitti: ”Rauha ei ole vapautta sodasta; se on hyve, mielentila, taipumus ja kyky hyväntahtoisuuteen, luottamukseen ja oikeudenmukaisuuteen” (Tuzin 1996, 4). Vaikuttaisi melkein jopa siltä, että Galtung on lainannut oman positiivisen rauhan määritelmänsä Spinozalta. Rauhaa ei näin ollen tulisi määritellä jonain tietynä asiantilana, tai vapautena jostain asiantilasta (sodasta), vaan pikemminkin moraalisen ominaisuutena. Tämä puolestaan asettaa kyseenalaiseksi Galtungin idean tarpeellisuuden negatiivisesta rauhasta. Tulisiko ylipäätään puhua (negatiivisesta) rauhasta, jos varsinainen konflikti on virallisesti saatu loppumaan, mutta vihollisuudet jäävät elämään paikallisissa yhteisöissä. Galtungin mukaan kyllä, koska juuri tämänkaltaisissa tilanteissa on tärkeä tunnistaa, *minkälaisesta* rauhasta on kyse. Konfliktin ratkaiseminen virallisesti/paperilla ei ole vielä yksinään tae siitä, että todellinen rauha on saavutettu. (Galtung 1996, 89.) Negatiivinen rauha saakin merkityksensä juuri sen mahdollistavassa luonteessa. Positiivista, eli kokonaisvaltaista rauhaa ei tulla koskaan saavuttamaan rakentamatta sille ensin perustuksia, joita Galtung kutsuu negatiiviseksi rauhaksi.

Osa rauhantutkijoista on sitäkin mieltä, että rauha tulisi ymmärtää pelkästään Galtungin kuvaamana negatiivisena arvona (ks. esim. Barash 1991, 9). Jos rauha määritellään erityisenä ihannejärjestelmänä, voidaan pian olla klassisen dilemman äärellä: konflikti, sota tai mikä tahansa rauhattomuus legitimoidaan täydellisemmän rauhan tavoittelulla. Muun muassa ensimmäisestä maailmansodasta puhuttiin sotana, joka tulisi lopettamaan kaikki sodat —

toisin kuitenkin kävi. (Tuzin 1996, 5.) Kritiikistä huolimatta Galtung ymmärtää rauhantutkimuksen nimenomaan negatiivisen ja positiivisen rauhan kautta. Vaikka kokonaisvaltainen rauha olisikin konkreettisena tavoitteena mahdoton saavuttaa, on Galtungin määritelmässä olennaista idea siitä, että rauha arvona tarkoittaa muutakin, kuin vapautta sodasta ja suorasta väkivallasta.

3 TUTKIELMAN AINEISTO JA MENETELMÄLLISET RATKAISUT

Seuraavaksi esittelen tutkielmassa käytetyn aineiston sekä työn menetelmälliset valinnat. Avaan myös tutkielman ajallista rajausta, eli miksi aineiston kerääminen on päätetty vuoden 2019 loppuun, vaikka konflikti Ukrainassa on edelleen käynnissä. Menetelmällisten työkalujen lainaaminen naapuritieteenalalta ei välttämättä ole kaikista tavanomaisin tapa tehdä tutkimusta, mutta tässä luvussa osoitan, miksi historian tutkimuksen metodiikan hyödyntäminen on perusteltu valinta tutkielmani tapauksessa.

3.1 Aineistosta

Tutkielman aineistona on käytetty laajaa kokoelmaa Ukrainan kriisiä, sen kehitystä sekä maan historiaa käsitteleviä teoksia. Näiden teosten muodostamaa kuvaa olen täydentänyt vielä konfliktista laadituilla sopimusteksteillä, tieteellisillä artikkeleilla, uutistoimistojen julkaisuilla sekä osapuolten poliittisen johdon lausunnoilla. Historiantutkimuksellisten periaatteiden mukaisesti aineisto on pyritty valikoimaan niin, että se muodostaisi monipuolisen, mutta koherentin kokonaisuuden. Erityistä huomiota on kiinnitetty aineiston maantieteelliseen monipuolisuuteen sekä siihen, että käytetyt lähteet ovat päteviä vastaamaan asetettuun tutkimuskysymykseen.

Tutkimukselliselta kannalta aineistoon on tärkeä sisällyttää sekä *primäärilähteitä*, jotka ovat tutkittavan ilmiön ”alkuperäisiä tuotteita” (esimerkiksi Minskin sopimukset ja presidenttien puheet) että *sekundäärilähteitä*, jotka ovat syntyneet jälkikäteen lähteen laatijan tulkinnan kautta (esimerkiksi kriisiä kuvailevat teokset ja tieteelliset artikkelit). Molempia lähteitä sisältävällä aineistolla voidaan olettaa olevan parhaimmat edellytykset kokonaisvaltaisimman kuvan rakentamiseksi tutkittavasta ilmiöstä. (Nevakivi, Hentilä & Haataja 1983, 178.) Laajuutensa vuoksi työhön kerätyn aineiston yksityiskohtainen erittely ei ole kuitenkaan tässä kohtaa mielekäästä. Sen sijaan käytetty aineisto löytyy kokonaisuudessaan tutkielman lähdeluettelosta.

Laaja ja eklektinen aineisto on tutkielmani tapauksessa perusteltu valinta, koska kriisistä ja sen tapahtumista on vaikea rakentaa kattavaa kokonaiskuvaa tukeutumalla ainoastaan johonkin tarkoin rajattuun aineistokokonaisuuteen¹⁰ — kuten yhteiskuntatieteissä tyypillisesti on tapana. Sen lisäksi, että tutkielman ensisijainen tarkoitus on selvittää, mitkä seikat ovat vaikuttaneet Ukrainan kriisin ratkaisemattomuuteen, on tavoitteeni hahmottaa tutkittava ilmiö historiantutkimukselle ominaisesti osana jotakin suurempaa kokonaisuutta (Kalela 1976, 17). Tätä, sekä työn yleistä tutkimusongelmaa silmällä pitäen tarpeeksi laajan aineiston keräämisestä tuli olennainen lähtökohta tutkielman toteuttamisessa. Arvioinkin edellä mainittujen lähteiden parhaiten vastaavan aineistolle asettamiini vaatimuksiin.

Ukrainan kriisi on edelleen ratkaisematta, mikä tarkoittaa sitä, että potentiaalista aineistoa syntyy koko ajan lisää. Siinä missä aineiston määrällinen ja laadullinen raja on ollut varsin laava, on ajallinen raja tarkemmin määritelty. Aineisto kattaa konfliktin kehityksen vuoden 2019 loppuun asti. Tämän hetken jälkeisiä tapahtumia ei tutkielman analyysissä ole otettu huomioon. Tarkastelujakson jälkeiseen kehitykseen tullaan kuitenkin viittaamaan työn johtopäätöksissä. Raja on tehty ensisijaisesti käytännön syistä: koska konflikti on edelleen käynnissä, on aineiston kerääminen yksinkertaisesti päätettävä johonkin määriteltyyn hetkeen, mikäli työ halutaan saada valmiiksi. Kuten suomalaisen historiantutkimuksen uranuurtaja Pentti Renvall (1965, 87) toteaa: ”tutkimus ei valmistu aineistoa kasaamalla, vaan kysymyksiä (siltä) kysymällä”.

Vuoden 2019 loppu valikoitui aineiston takarajaksi yhtä lailla käytännön syistä. Sen lisäksi, että ajallinen raja sopi yhteen tutkielman seminaarityöskentelyn kanssa, tapasi konfliktia ratkaisemaan luotu Normandian formaatti edellisen kerran joulukuussa 2019. Tämän jälkeen tapaamiset ovat olleet jäissä maailmaa kohdanneen koronapandemian vuoksi. Monen muun asian tavoin myös rauhanneuvottelut jäivät tauolle. Vaikka Ukrainan kriisi olisikin ratkaistu heti työhön valikoidun tarkastelujakson jälkeen, ei se poista sitä tosiasiaa, että kyseessä oli jo vuoden 2019 lopussa pitkittynyt konflikti. Useiden vuosien neuvotteluista huolimatta tilanteeseen ei ole löydetty ratkaisua, ja siksi tutkimusongelma säilyttää validiutensa tarkastelujakson jälkeisestä kehityksestä riippumatta.

¹⁰ Esimerkiksi aineiston rakentaminen pelkästään Ukrainan ja Venäjän presidenttien puheista.

3.2 Metodiikasta

Tutkielman aineisto on analysoitu historitutkimuksen metodiikkaa hyödyntäen. Historiantutkimus siksi, että se tarkastelee tutkimuskohteitaan ajallisesti eri näkökulmasta kuin yhteiskuntatieteet. Siinä missä yhteiskuntatiede analysoi tutkittavaa ilmiötä oletusarvoisesti nykyhetkestä käsin, on historiantutkimuksen tavoitteena hahmottaa ilmiön menneisyydestä nykyisyyteen jatkuva kaari. Historiallisella lähestymistavalla on siten mahdollista rakentaa kattavampi kuva konfliktien kehitysprosesseista. (Nevakivi, Hentilä & Haataja 1993, 11, 16.)

Lisäksi historiantutkimuksella ja yhteiskuntatieteillä on monesti yhteneviä tutkimuskysymyksiä. Olisi järjetöntä jättää toisen tutkimussuunnan metodien tarjomat mahdollisuudet tällöin hyödyntämättä, sillä poikkitieteellisen tutkimuksen myötä niin näkökulmat kuin käytetyt menetelmätkin monipuolistuvat: ”onnistuneimmat historiantutkimuksellisten metodien yhteiskunnalliset sovellutukset ovat joka tapauksessa olleet sellaisia, joissa molempien menetelmiä on käytetty rinnakkain ja toisiaan täydentäen.” (Nevakivi, Hentilä & Haataja 1983, 172; Paasivirta 1967, 40–41.) Risto Kivelän mukaan historiantutkimus voikin tuottaa menneisyyttä jäsentävää tietoa konfliktitutkimuksen teorioiden tueksi — tietoa, jota muut naapuritieteenalat eivät vastaavasti pysty tarjoamaan (Kivelä 1969, 24–25). Tämän tutkielman tapauksessa historiantutkimuksen menetelmät tuottavat siis tarvitsemaani tietoa Ukrainan kriisistä, jonka suhteutan sitten Johan Galtungin näkemyksiin konfliktien ratkaisemisesta.

Perinteisesti historiantutkimuksella on nähty olevan yksinkertainen päämäärä: totuuden löytäminen. Toisin sanoen sen selvittäminen, mitä menneisyydessä todella tapahtui. (Ks. esim. Renvall 1965, 49; Hentilä 2005, 5.) Yhteiskuntatieteilijä joutuu kuitenkin tässä kohtaa huomauttamaan, että totuus on monesti subjektiivinen käsitys ja siksi ”tosiseikkojen” muodostama menneisyys tarkoittaakin usein eri ihmisille eri asioita. Ukrainalaisilla ja venäläisillä on esimerkiksi hyvin erilainen käsitys kansojensa yhteisestä menneisyydestä. Samoin Maidanin aukion mielenosoituksista ja Krimin miehityksestä on olemassa monia

versioita totuudesta riippuen siitä, katsotaanko asiaa Ukrainan vai Venäjän hallituksen näkökulmasta. Palataan näihin kuitenkin tarkemmin työn kolmannessa tulosluvussa.

Menneisyyden totuuteen tai historian tosiseikkoihin viitatessa onkin hyvä muistaa, että totuus on pohjimmiltaan vain ”sarja hyväksytyjä mielipiteitä”, jotka todennäköisesti tullaan ajan saatossa kyseenalaistamaan tai mahdollisesti jopa kumoamaan (Carr 1963, 15). Puhtaan totuuden löytämisen sijaan kysymys on pikemminkin siitä, minkä kunakin aikana käytävissä olevat lähteet oikeuttavat uskomaan tapahtuneeksi (Renvall 1965, 55). Totuus tieteenfilosofian tarkoittamassa tiedon ulkopuolisessa, abstraktissa merkityksessä ei ole kuitenkaan tämän tutkielman kannalta olennainen seikka (Kalela 2000, 145). Ukrainan kriisin tapahtumiin viitatessani puhunkin totuuden sijaan hyvin perustellusta tiedosta, jonka kannalta tulkintojen sisäinen ristiriidattomuus on avainasemassa. Tutkielman tarkoitus ei siis ole ratkaista Ukrainan kriisin ”totuudellisuuden” ongelmaa, vaan tehdä menneisyys ymmärrettävämmäksi ja sen myötä auttaa paremmin jäsentämään nykyisyyttä (Carr 1963, 58).

Historiantutkimuksessa työskentelyn menetelmällisyys on tavattu ymmärtää ”tutkimuksen teon tieksi, jota pitkin kulkiessaan tutkija on lopulta päätenyt sellaiseen tutkimuksensa julkaistuun esitykseen kuin on päätenyt” (Vuolanto 2007, 306). Tästä näkökulmasta katsottuna ei siis ole kahta työtä, jossa olisi sama menetelmä: metodi voidaan tuntea vasta jälkikäteen (Hyrkkänen 2002, 225). Siksi metodiikan valinnassa on viime kädessä kyse tarkoituksenmukaisuudesta; mitä menetelmällä halutaan saavuttaa? Kysymystä voidaan havainnollistaa jakamalla tutkimuksen lähestymistavat kolmeen pääryhmään: *lähdekeskeiseen*, *metodikeskeiseen* ja *ongelmakeskeiseen* (ks. esim. Nevakivi, Hentilä & Haataja 1983, 172). Tässä tutkielmassa menetelmällinen tulokulma on ollut ongelma-keskeinen, eli asetettu tutkimusongelma on ohjannut työskentelyn pääperiaatteita aineiston ja menetelmän sijaan. Ongelmakeskeisessä lähestymistavassa niin lähteet kuin menetitkin ovat lähtökohtaisesti vain tutkimuksen apuvälineitä: ongelmanratkaisun työkaluja, joita hyödyntäen tutkija pyrkii ratkaisemaan asettamansa tutkimustehtävän (Kalela 1976, 177; Nevakivi, Hentilä & Haataja 1983, 173). Ongelmakeskeisessä tutkimuksessa käytetyt lähteet ja menetelmät valikoituvat siis sen mukaan, miten tutkija arvioi niiden parhaiten palvelevan

työnsä tarkoituksena: ”tutkimustehtävä pyritään ratkaisemaan parhailla mahdollisilla metodeilla ja mahdollisimman kattavalla aineistolla” (Nevakivi, Hentilä & Haataja 1983, 173).

Yksittäisen ja rajatun menetelmän sijaan historiantutkimuksen metodiikka onkin enemmän määritellyt tutkielmaan tavan kerätä ja katsoa aineistoa. Tämän tutkielman kontekstissa ongelmakeskeisyys tarkoittaa sitä, että aineistoa on luettu nimenomaan Galtungin konfliktiteorian näkökulmasta. Analyysi on siis ollut teoriaohjaavaa. Galtungin teoretisointi on asettanut viitekehyksen sille, mikä aineistosta tulkitaan tutkimusongelman kannalta merkitykselliseksi. Presidentti Putin (2015) on esimerkiksi todennut, ettei konfliktia saada ratkaistua, koska Ukrainan valtiojohto ei suostu neuvottelemaan separatistien kanssa. Tämä itsessään ei ole vielä analyysin tulos, vaan havainto, josta vastaus tutkimuskysymykseen johdetaan. Jos Putinin väite voidaan vahvistaa muista lähteistä, on seuraavaksi kysyttävä, *miksi* Ukrainan johto ei suostu neuvottelemaan separatistien kanssa; koska osapuolilla on ristiriitaiset näkemykset Minskin sopimusten tulkinnoista. Tämä ristiriita kytkeytyy puolestaan tiiviisti Galtungin konfliktiteoriaan, jonka ohjaamana pyritään selvittämään, missä/miten kyseinen ristiriita erityisesti ilmenee. Tutkielman teoreettista viitekehystä on näin hyödynnetty analyysin työkaluna — osana metodiikkaa (Vuolanto 2007, 308). Vastaus tutkimuskysymykseen ei siis ole Ukrainan haluttomuus neuvotella separatistien kanssa, vaan osapuolten välinen ristiriita, josta neuvotteluhaluttomuus johtuu. Analyysissä tämä tulos pilkotaan edelleen pienempiin osiin Galtungin teorian avulla, jotta päästään käsiksi ristiriidan juurisyihin. Näin menetellen olen muodostanut analyysin pohjalta kolme tuloslukua, joiden kautta Ukrainan kriisin ratkaisemattomuutta lähdetään seuraavaksi tarkastelemaan.

4 UKRAINA — GEOPOLIITTINEN UMPISOLMU

Ukraina on joutunut jo pitkään ennen nykyistä kriisiä luovimaan eurooppalaisten valtapelien mainingeissa. Tässä luvussa paneudutaan näiden valtapelien perintöön eli konfliktin kansainväliseen ulottuvuuteen, jonka keskiössä ovat Ukrainan ja Venäjän ulkopoliittiset ristiriidat. Ulkomainen hybridivaikuttaminen oli maassa läsnä jo Maidanin mielenosoitusten aikaan, mutta valtioiden väliseksi konfliktiksi tilanne laajeni Venäjän miehitettyä Krimin niemimaan ja pystytettyä sodan maan itäosiin. Kriisiä on sen jälkeen pyritty ratkaisemaan useamman valtion välisessä Normandian formaatissa siinä kuitenkaan onnistumatta. Tässä yhteydessä haetaan vastausta myös siihen, miksi jo neuvoteltuja rauhansopimuksia ei ole noudatettu.

4.1 Kiista Ukrainan kansainvälisestä orientoitumisesta

Ukrainan maantieteellinen sijainti Euroopan ja Euraasian rajapinnassa on kiinnostanut hallitsijoita kautta aikain. Alueen strateginen merkitys on tunnistettu jo satojen, ellei tuhansien vuosien ajan. (Freedman 2019, 61–62.) Ukraina on suurimmaksi osaksi alavaa maata, mikä korostuu etenkin maan keski- ja itäosien peltotasangoilla. Näiden helppokulkuisten alankojen kautta ihmiset ja eri kulttuurien vaikutteet ovat kulkeutuneet idästä länteen ja päin vastoin. Historia tuntee alueen myös vilkkaana kauppareittinä sekä pohjois–etelä-akselilla (Dnepr-joki) että länsi–itä-akselilla (peltotasangot). (Wilson 2015, 28, 405–406.) Ukrainasta puhutaan yleisesti myös Euroopan vilja-aittana. Maan pinta-alasta 71% on viljeltäviä peltoja, ja ravinteikas maaperä on nostanut Ukrainan yhdeksi maailman suurimmista viljojen tuottajista. (Yekelchik 2015, 11; Duggal & Haddad 2021.) Lisäksi sijainti Mustanmeren rannalla ja etenkin Krimin niemimaan satamat ovat olleet olennainen linkki muun muassa kaupankäynnin mahdollistamisessa meriteitse. Pääsy Mustallemerelle yhdistää Ukrainan sellaisiinkin maihin, joiden kanssa sillä ei muuten ole yhteistä maarajaa — merkittävimpänä Turkkiin ja sen hallitsemien salmien kautta aina Välimerelle asti (Yekelchik 2015, 11).

Kuva 4: Ukrainan alangot ja maan halkaiseva vesiväylä Dnepr-joki. Lähde: Rekacewicz & Bournay 2005.

Samoista syistä Ukraina on kuitenkin vetänyt puoleensa myös jännitteitä. Kilpailu resursseista ja strategisten alueiden hallinnasta on tehnyt Ukrainasta sitä ympäröivien valtojen taistelutantereen useaan otteeseen historian saatossa. Tasaiset pellot tarkoittavat muun muassa sitä, että alueen läpi on helppo marssittaa suuriakin armeijoita, mitä esimerkiksi Saksa hyödynsi sekä ensimmäisessä että toisessa maailmansodassa hyökätessään Venäjälle Ukrainan kautta. (Mearsheimer 2014, 5.) Krimin niemimaa on puolestaan strategisesti merkittävä alue kenelle tahansa, kuka haluaa kontrolloida Mustaamerta — niin kaupallisesti kuin sotilaallisestikin (Puustola & Suhonen 2020, 11).

Ensimmäisen maailmansodan aikana Saksan pääesikunnan salaisessa raportissa todettiin Ukrainan strategisesta merkityksestä muun muassa seuraavaa:

Jokainen, joka todella tuntee ja ymmärtää Venäjän maantieteellisen ja taloudellisen tilanteen ymmärtää myös sen tosiasian, että Isovenäjä voi olla olemassa vain hallitessaan rikasta Ukrainaa. Jos meidän onnistuu muuttaa Ukraina itsenäiseksi valtioksi ja pitää se hengissä, annamme samalla varman kuoliniskun Venäjälle. Ukraina on siis katsottava Isovenäjän sydämeksi. Kaikkien asiantuntijoiden mukaan nimenomaan Ukrainan hallitseminen tekee Venäjästä eurooppalaisen suurvallan. Venäjästä erotettu Ukraina muodostaa muurin varsinaisen Venäjän, keskusvaltojen ja Balkanin väliin sulkien Venäjän pääsyn Mustallemerelle. (Remy 2015, 142.)

Keskusvallat siis tukivat Ukrainan kansallista liikettä ja itsenäisyyspyrkimyksiä puhtaasti omia tarkoitusperiään varten.¹¹ Huomionarvoista on myös se, että Ukrainan strateginen merkitys korostuu nimenomaan suhteessa Venäjään. Asemoitumalla itsenäisen Ukrainan puolustajiksi saksalaiset pystyivät välillisesti sabotoimaan Venäjän suurvalta-asemaa Euroopassa, luoden samalla ystävällismielistä pohjaa omalle valtakunnalleen rikkaan Ukrainan maaperällä.

Käsitys Ukrainan strategisesta merkityksestä on jäänyt elämään myös maailmansotien jälkeen. Esimerkiksi Zbigniew Brzezinski, entinen Yhdysvaltain presidentin turvallisuuspoliittinen neuvonantaja kirjoitti vuonna 1994 *Foreign Affairs* -journalin artikkelissaan:

It cannot be stressed strongly enough that without Ukraine, Russia ceases to be an empire, but with Ukraine suborned and then subordinated, Russia automatically becomes an empire. American policymakers must face the fact that Ukraine is on the brink of disaster: the economy is in a free-fall, while Crimea is on the verge of a Russia-abetted ethnic explosion. (Brzezinski 1994, 80.)

¹¹ Mainittakoon, että ukrainalaiset olivat vain yksi kansallinen ryhmittymä, joita keskusvallat käyttivät Venäjää vastaan tällä tavoin. Esimerkiksi Suomen jääkäriliike ja vuonna 1916 muodostettu georgialainen pataljoona olivat osa samaa politiikkaa. Ukrainan kohdalla Venäjän asemaa horjuttava vaikutus vain oli huomattavasti suurempi. (ks. esim. Remy 2015, 142–143.)

Brzezinski ansaitsee tunnustuksen kaukonäköisyydestään. Kaksikymmentä vuotta myöhemmin Venäjä varmisti itselleen Krimin hallinnan miehittämällä niemimaan ja liittämällä sen itseensä — vedoten muun muassa krimiläisten itsemääräämisoikeuteen.¹² Mielenosoitukset ja niitä seurannut vallankumous Kiovassa näytti Venäjän suuntaan siltä, että se oli lopullisesti menettämässä otteensa Ukrainasta ja sen myötä Krimistä, kun vallanvaihdoksessa johtoon nousseet poliitikot julistivat maan olevan matkalla kohti EU- ja Nato-jäsenyyttä. Venäjän reaktio Kiovan tapahtumiin alkuvuodesta 2014 osoittikin ennen muuta sen, että Ukraina näyttäisi olevan edelleen olennainen osa Venäjän geostrategista suunnitelmaa Euroopassa.

Ukraina on siis ollut jo pitkään ennen nykyistä kriisiä sitä isompien voimien väline omien tavoitteiden saavuttamiseksi eurooppalaisissa valtapeleissä. Taistelu Ukrainasta on vain ajan saatossa muuttanut muotoaan: keskiajalta aina 1900-luvulle kamppailtiin siitä, kuka rikkaan Ukrainan aluetta saa hallita, mutta itsenäisyyden jälkeen kiistaa on käyty etenkin maan kansainvälisestä orientoitumisesta — niin ulkovaltojen toimesta kuin maan sisälläkin. Galtungin konfliktiteorian mukaan tilannetta tulisi lähteä hahmottamaan ristiriitojen kautta. Galtungin teoretisoinnin mukaan jokaisen konfliktin taustalla on ristiriita, jonka tunnistaminen ja purkaminen on ensimmäinen askel vallitsevan tilanteen ymmärtämisessä ja sen myötä myös mahdollisessa ratkaisemisessa (tämän tutkielman tapauksessa ratkaisemattomuudessa). (Galtung 1975b, 81; Galtung 1996, 70.)

Venäjällä Ukrainan itsenäisyys vuonna 1991 otettiin vastaan sillä oletuksella, että maiden tiivis yhteistyö tulisi jatkumaan kuten Neuvostoliiton aikanakin. Kremlille virallisesti itsenäinen Ukraina ei ollut ongelma, kunhan maa pysyisi ”Venäjän yhteydessä” (Bukkvoll 2016, 2). Oletus oli, ettei Neuvostoliiton hajoaminen tarkoittanut automaattisesti myös Venäjän ja Ukrainan suhteen hajoamista. 2000-luvulle tultaessa Ukrainan länsieurooppalaiset pyrkimykset alkoivat kuitenkin käydä ilmi myös Venäjälle — etenkin Ukrainan poliittista

¹² *As it declared independence and decided to hold a referendum, the Supreme Council of Crimea referred to the United Nations Charter, which speaks of the right of nations to self-determination. Incidentally, I would like to remind you that when Ukraine seceded from the USSR it did exactly the same thing, almost word for word. Ukraine used this right, yet the residents of Crimea are denied it.* (Putin 2014.)

kenttää ravistelleen oranssin vallankumouksen¹³ muodossa (ibid.). Mihail Zygarin mukaan oranssi vallankumous (yhdessä muiden Itä-Euroopan yli pyyhkineiden väri vallankumousten kanssa) edustaa eräänlaista käännekohtaa Venäjän Ukraina-politiikassa. Hänen mukaansa Putinin kerrotaan jo presidenttikautensa alussa kantaneen huolta Ukrainasta ja viimeistään oranssi vallankumous osoitti huolet todeksi. Kremlin sisäpiirilähteisiin viittaava Zygar kertoo Putinin usein todenneen, että ”meidän [Venäjän] on oltava aktiivisia Ukrainan suuntaan, muuten menetämme sen”. (Zygar 2015, 120, 134.) Toisin sanoen, muuten Ukraina lipuu länteen. Jos oranssi vallankumous vahvisti epäilyt Ukrainan länsieurooppalaisista pyrkimyksistä, niin Maidanin vallankumous kymmenen vuotta myöhemmin karisti viimeisetkin rippeet Kremlin visiosta Ukrainan tulevaisuudesta Venäjän yhteydessä. Venäjällä koettiin, että oli tullut aika toimia: Ukrainan lännettyminen oli estettävä tavalla tai toisella.

Putinin kommentteista voidaan tehdä ainakin seuraavat johtopäätökset: 1) selkeästi Ukrainan nähtiin edelleen kuuluvan eksklusiivisesti Venäjän vaikutuspiiriin ja 2) maan länsimaalaistumisen koettiin täten kaventavan Venäjän vaikutusvaltaa Euroopassa. Käytännössä tämä tarkoitti Ukrainan mahdollista jäsenyyttä Euroopan unionissa ja sotilasliitto Natossa. EU-jäsenyys edustaisi integraation poliittis-taloudellista ulottuvuutta, kun taas Nato-jäsenyys kiinnittäisi Ukrainan länteen poliittis-sotilaallisesti — molemmat sektoreita, joissa myös Venäjällä oli omat intressinsä Ukrainan suuntaan. Näistä kahdesta Ukrainan jäsenyys länsimaalaisessa sotilasliitossa vaikuttaisi olevan Venäjälle ongelmallisempi, kuin jäsenyys eurooppalaisessa talous- ja arvoyhteisössä (Freedman 2019, 66). Venäjän johdolle on kuitenkin ollut tyypillistä huomautella myös kyseisten organisaatioiden symbioosista, kuinka jäsenyys toisessa on usein askel myös toisen liittouman suuntaan, ja kuinka sama eliitti kiertää molempien instituutioiden johdossa (Mearsheimer 2014, 3–4; Oberg 2007, 79).¹⁴

¹³ Ensimmäiset merkit kytevästä kriisistä nähtiin jo vuonna 2004 Ukrainan oranssissa vallankumouksessa, jossa kansalaiset kerääntyivät Maidanille osoittamaan mieltään korruptoitunutta hallintoa ja vilpillisiä presidentinvaaleja vastaan. Tällöin tilanne saatiin purettua rauhanomaisesti, koska vaaleissa voittajaksi julistautunut Janukovyč suostui uusintavaaliin, jonka hän lopulta hävisi Viktor Juštšenkolle. (ks. esim. Lane 2008, 527.)

¹⁴ Venäjällä suosittu esimerkki tästä on Naton entinen pääsihteeri Javier Solana. Solanan johdolla Nato pommitti Jugoslaviaa 90-luvun lopussa, minkä jälkeen hän siirtyi suoraan EU:n yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan korkeaksi edustajaksi (ks. esim. Oberg 2007, 79).

Vaikka Venäjä on ilmaissut vastustuksensa molempien yhteisöjen laajentumista kohtaan, on kritiikki Ukrainan Nato-jäsenyyttä vastaan ollut huomattavasti jyrkempää. Kun EU lanseerasi itäisen kumppanuusohjelmansa Georgian konfliktin (2008) jälkimainingeissa, Venäjän ulkoministeri Sergei Lavrov syytti unionia kaksinaismoralismista: ”*We [Russia] are accused of having spheres of influence, but what is the Eastern Partnership, if not an attempt to extend the EU’s sphere of influence*” (Lavrov 2009). Kun Ukrainalle (ja Georgialle) lupailtiin Naton jäsenyyttä liittokunnan Bukarestin huippukokouksessa (2008), oli Lavrovin kanta yksiselitteinen: ”*We will do everything possible to prevent the accession of Ukraine and Georgia to NATO and to avoid the possible worsening of relations with the alliance, its leading member states and our neighbours*” (Lavrov 2008). Bukarestin huippukokouksen jälkeen presidentti Putin puolestaan totesi, että mikäli Ukraina mielii Natoon, on sen mentävä ilman Krimiä ja Donbassia (Bukkvoll 2016, 6). Myöhemmin on raportoitu jyrkemmästäkin kannasta; keskustellessaan Yhdysvaltain presidentin kanssa Naton laajenemisesta Putinin kerrotaan ”avoimesti vihjanneen”, että mikäli Ukrainaa oltaisiin hyväksymässä Naton jäseneksi, lakkaisi se olemasta itsenäisenä ja toimivana valtiona (Mearsheimer 2014, 3).

Ristiriita maiden tavoitteissa on ilmeinen. Ukraina haluaisi integroitua kiinteäksi osaksi Länsi-Eurooppaa ja sen olennaisia instituutioita, kun taas Venäjä pyrkii pitämään Ukrainan omassa vaikutuspiirissään, osana Euraasian kansainvälispoliittista yhteisöä. Ukrainan ulkopoliittiset pyrkimykset ovat siis ristiriidassa Venäjän ulkopoliittisten tavoitteiden kanssa. Konfliktin pitkittyessä Ukrainan poliittinen johto on ryhtynyt puhumaan¹⁵ maansa Nato-jäsenyydestä ulospääsynä tilanteeseen, joka Venäjän mukaan johtuu juuri Ukrainan pyrkimyksistä sotilasliiton jäseneksi. Konflikti ajautui pattitilanteeseen, jossa kiistaa käydään myös siitä, kuka ketäkin uhkasi ensin. Ukrainan mukaan se hakee Nato-jäsenyydellä suojaa Venäjän aggressiota vastaan, kun taas Venäjä ilmoittaa puolustautuvansa Yhdysvaltain johtamaa sotilasliittoa vastaan. Asioiden laidasta ei vallitse yksimielisyyttä myöskään alan asiantuntijoiden keskuudessa. Trendi vaikuttaisi olevan, että kansainvälisten suhteiden realistinen koulukunta näkee Naton (osittain myös EU:n) laajentumispolitiikan katalysaattorina tilanteen kärjistymiselle, kun taas liberaalit syyttävät Venäjän aggressiivista

¹⁵ Ks. esim. Zelenskyi 2019.

ulkopolitiikkaa, joka realistien mukaan johtuu puolestaan maan saartamisesta länsimaisella sotilasliitolla. (Ks. esim. Sakwa 2015; Walt 2015; Speedie 2015; Thalys 2018.) Liberaalien mielestä Ukrainalla on suvereenina valtiona täysi oikeus valita itse oman ulkopoliittikkansa suunta, mikä allekirjoitetaan myös realistien keskuudessa, mutta realistisen teorian mukaan valtiomiestaitoon kuuluu myös sen tunnistaminen, minkälaiset valinnat todella lisäävät maan turvallisuutta — ja mitkä sitä heikentävät (Mearsheimer 2014, 11–12). Realistien näkemyksen mukaan Ukrainan pyrkimys vahvistaa omaa turvallisuuttaan Nato-jäsenyydellä oli lopulta se valinta, joka maan turvallisuutta päätyi heikentämään.

Kuva 5: Naton jäsenmaat ja liittokunnan laajeneminen Euroopassa. Lähde: Vorobyov 2021.

Politiikan puolella Venäjä ei ole myöskään ainoa, joka on suhtautunut Naton laajenemiseen varauksella. Bukarestin huippukokouksen jälkeen Ukrainan ja Georgian jäsenyyssprosessia lykättiin Saksan ja Ranskan aloitteesta, koska maiden johtajat pitivät Venäjän saartamista Nato-mailla liian provokatiivisena (ks. esim. Sakwa 2015, 25). Kun ensimmäistä kylmän sodan jälkeistä laajentumiskierrosta suunniteltiin entisiin Varsovan liiton maihin,

yhdysvaltalainen diplomaatti ja ulkopoliittinen neuvonantaja George Kennan totesi: ”*I think the Russians will gradually react quite adversely and it will affect their policies. I think it is a tragic mistake. There was no reason for this whatsoever. No one was threatening anyone else.*” (Goldgeier 1999.) Kennanin näkemyksen mukaan juuri Naton kylmän sodan jälkeinen laajentumispolitiikka aloitti uhkausten kierteen Neuvostoliiton perillisen ja lännen välillä — kierteen, jonka seurausten kanssa Ukrainassa nyt kamppaillaan.

Myöskään Galtung ei näe Ukrainan Nato-jäsenyyttä kestäväenä ratkaisuna käynnissä olevaan konfliktiin — tosin eri syistä, kuin realistisen koulukunnan edustajat. Realistien mukaan lännen ja Ukrainan on ymmärrettävä, ettei Venäjä tulisi hyväksymään Naton levittäytymistä sille strategisesti merkittävälle alueelle: ”*This is Geopolitics 101: great powers are always sensitive to potential threats near their home territory. After all, the United States does not tolerate distant great powers deploying military forces anywhere in the Western Hemisphere, much less on its borders.*” (Mearsheimer 2014, 5–6.) Logiikka on siis sama, minkä takia esimerkiksi Yhdysvallat ei voinut hyväksyä Kuuban sotilaallista yhteistyötä Neuvostoliiton kanssa kylmän sodan aikana: voimakkaiden valtioiden suurvaltakäsitykseen kuuluu ajatus, että suurvallalla on oltava laajemmat oikeudet naapureihinsa nähden, kun puhutaan strategisten intressien turvaamisesta (Aaltola 2021).

Galtungin teorian mukaan Nato ei ratkaise Ukrainan tilannetta ennen kaikkea siitä syystä, ettei sotilaalliseen (tuhoavaan) voimaan perustuva ratkaisu rakenna konfliktin osapuolten välille luottamusta tai vakautta, vaan syventää vastakkainasettelua entisestään. Galtungille Nato ei ole konfliktinratkaisun väline, vaan vastakkainasettelun väline. (Galtung 2000, 47; Galtung 2007b.) Galtungin mukaan Nato-jäsenyyden mahdollisesti tuoma vakauttava vaikutus olisi ainoastaan näennäinen: jäsenyys läntisessä sotilasliitossa voisi auttaa Ukrainaa patoamaan Venäjän edustamaa uhkaa, mutta se ei pureudu konfliktin juurisyihin eli siihen, miksi patoamista alun perin tarvittiin. Sotilaalliseen voimaan perustuvassa ratkaisussa konfliktin kipinä jäisi edelleen kytemään, vaikka väkivaltaa saataisiinkin suitsittua patoamisen keinoin. (Galtung 2000, 47–48; Galtung 2007, 24). Vaikka Galtung ei välttämättä sijoittaisi Natoa ja rauhaa samaan lauseeseen, voidaan Nato-jäsenyyden ajatella edustavan nimenomaan rauhan negatiivista ulottuvuutta Galtungin konfliktiteoriassa: väkivalta pyritään

estämään vahvistamalla Ukrainan väkivaltakoneistoa. Positiiviselle rauhalle vaikutus olisi sen sijaan päinvastainen. Patoamisen ensisijaisena tarkoituksena on nostaa aseellisen yhteenoton kynnystä, mutta positiivisen rauhan kustannuksella, jonka lopullisena tavoitteena on luoda olosuhteet, joissa sotilaallista patoamista ei ylipäätään tarvittaisi.

Galtungille Nato on rauhan kannalta ongelmallinen myös siksi, että kylmän sodan jälkeen liittokunnan olemassaolon on viime kädessä oikeuttanut se, että Natoa tarvittiin sen itse luomien turvallisuusuuhkien hallintaan:

The new NATO is offensive, not defensive. — — It is engaged in preventive war, rather than containing aggression, in expanding the space under NATO control, rather than in solving conflicts. In doing so, NATO creates the situations it is supposed to eliminate. (Galtung 2007b.)

Skenaario on tuttu amerikkalaisen politiikan tutkijan Robert Jervisin määrittelemästä turvallisuusedilemmasta, jossa valtio tai valtioiden yhteisö pyrkii parantamaan omaa turvallisuuttaan tavalla, joka näyttäytyy yhteisön ulkopuolisille pikemminkin hyökkäykseltä kuin puolustukselta. Tähän toinen osapuoli vastaa samoissa määrin parantamalla omaa turvallisuuttaan paikatakseen juuri syntyneen turvallisuusvajeen ja näin kierre on valmis. (Jervis 1978, 169–170.) Tämän tutkielman kontekstissa Ukraina (yhdessä muiden entisten neuvostotasavaltojen kanssa) halusi parantaa turvallisuuttaan etäännyttämällä itsensä entisestä Neuvostoliitosta liittymällä läntisen sotilasliiton jäseneksi, mutta juuri tästä syntyi Venäjälle turvallisuusedilemma, johon se reagoi tavalla, joka heikensi lopulta kaikkien turvallisuutta.

Galtungin teorian ja turvallisuusedilemmän pohjalta Naton laajeneminen näyttäytyikin ikään kuin itseään ruokkivana ympyränä: mitä lähemmäksi Venäjän strategisia intressejä Nato levittäytyy, sitä aggressiivisemmaksi maan ulkopoliitikka muuttuu ja sitä voimakkaampia keinoja se on valmis käyttämään intressiensä turvaamiseksi. Natolle tämä on puolestaan peruste todeta, että entiset neuvostotasavallat tarvitsevat liittokunnan suojelua, mutta Galtungin ajatusten pohjalta voidaan johtaa kysymys: pystyykö Nato suojelemaan itäisiä

jäsenehdokkaita itseltään? Mikäli Ukrainan tilannetta päädytään ratkaisemaan Naton avulla (kuten presidentti Zelenskyi on esittänyt), on suuri vaara, että konfliktin osapuolten välillä ajaututaan rajoittamattomaan sotilaallisen paineen lisäämiseen ja patoamiseen. Kun paineen lisäämisen kierre on jatkunut tarpeeksi pitkään ja patoaminen yllättäen pettääkin, ovat tuhoavat voimat tällöin moninkertaiset verrattuna aikaan ennen kierteen syntymistä. Tämän työn kirjoitushetkellä Ukrainan poliittinen johto vaikuttaisi ajavan määrätietoisesti maansa Nato-jäsenyyttä¹⁶, mutta juuri tästä tavoitteesta Ukrainan olisi Galtungin näkemyksen mukaan luovuttava, mikäli konflikti halutaan ratkaista kestäväällä tavalla.

4.2 Tulokseton rauhanprosessi

Ukrainan kriisissä tunnusteluja rauhan rakentamiseksi on käyty niin sanottujen Minskin sopimusten pohjalta. Ensimmäinen sopimus¹⁷ allekirjoitettiin nimensä mukaisesti Valko-Venäjän pääkaupungissa syyskuussa 2014 Donbassin tilannetta varten perustetun kolmikantaryhmän¹⁸ toimesta. Virallisesti työryhmä koostuu Ukrainan, Venäjän ja Etyjin edustajista, mutta myös Luhanskin ja Donetskin separatistialueiden johtajat olivat allekirjoittamassa sopimusta, jonka ensisijaisena tarkoituksena oli saada aikaan välitön tulitauko Itä-Ukrainaan. Konfliktin osapuolilla ei ollut kuitenkaan minkäänlaisia kannustimia noudattaa sovittua tulitaukoa, eikä sopimus onnistunut rauhoittamaan tilannetta. (Yekelchik 2015, 155.) Alkuvuodesta 2015 taistelut kiihtyivät entisestään ja huoli Ukrainan tilanteesta kasvoi Euroopassa. Helmikuussa 2015 Saksan liittokansleri Angela Merkel ja Ranskan presidentti François Hollande laativatkin oman suunnitelmansa rauhan rakentamiseksi, jonka pohjalta Normandia-formaatin päämiehet kokoontuivat jälleen Valko-Venäjän pääkaupunkiin neuvottelemaan Ukrainan tilanteesta ja näin syntyi toinen Minskin sopimus¹⁹. 13-kohtaisen sopimuksen tarkoitus oli uusia aiemmin sovittu tulitauko ja vahvistaa sen toimeenpanoa ja

¹⁶ Ks. esim. Pifer 2019.

¹⁷ Minsk I, virallisesti *Minsk Protocol*.

¹⁸ *Trilateral Contact Group on Ukraine*.

¹⁹ Minsk II, virallisesti *Package of Measures for the Implementation of the Minsk Agreements*.

valvontaa. Lisäksi sovittiin muun muassa raskaan aseistuksen vetämisestä kontaktilinjan välittömästä läheisyydestä, (pantti- ja sota)vankien vaihdosta, separatistien osittaisesta armahduksesta, mutta ennen kaikkea Ukrainan ja Venäjän välisen rajan palauttamisesta Ukrainan haltuun konfliktialueella sekä paikallisvaalien ja lainsäädännöllä taatun ”erityisaseman” myöntämisestä separatistialueille. (Ibid., 156–157.) Tämän tutkielman tarkastelujaksolla vain harvan kohdan täytäntöönpanossa on edistytty, eikä viimeisin Normandia-formaatin huippukokous²⁰ asettanut odotuksia tulevasta kovin korkealle: ”*After roughly five hours of discussions, the sum total of their [Normandy format] efforts seemed to be a better grasp of just how distant they [parties of the conflict] remain from full implementation of the Minsk II peace accord.*” (Herszenhorn & Momtaz 2019).

Miksi neuvoteltuja sopimuksia ei ole sitten noudatettu? Sen lisäksi, ettei Itä-Ukrainaan olla käytännössä saatu kestävää tulitaukoa aikaan koko konfliktin aikana²¹, vaikuttaisi sopimusten toimeenpano kilpistyneen kerta toisensa jälkeen kahteen kohtaan: 1) Ukrainan poliittisiin myönnytyksiin separatisteille sekä 2) Venäjän turvallisuusvelvoitteisiin konfliktialueella. Koko konfliktin ajan kipukohta sopimusten toimeenpanossa on ollut se, missä järjestyksessä sopimuksen kohdat pannaan täytäntöön. Ukrainan näkemyksen mukaan separatistialueiden asemasta ei ole voitu tehdä poliittista sopimusta ennen kuin venäläiset joukot ovat vetäytyneet konfliktialueelta ja Ukraina on saanut Venäjän vastaisen rajan takaisin haltuunsa. Venäjän kanta on puolestaan ollut, että Ukraina saisi rajan hallintaansa sen jälkeen, kun separatistien erityisasema on vahvistettu maan lainsäädännössä ja alueet ovat saaneet pitää omat vaalinsa. (Kapsamun, Torba & Siruk 2016; Goncharenko 2019.) Minskin sopimukset sisälsivät teoriassa kaikki ainekset Donbassin tilanteen purkamiseen ja jännitteiden liennyttämiseen, mutta neuvotteluprosessi jätti liian tulkinnanvaraisiksi keinot, joilla sovittuja päämääriä ryhdytään toimeenpanemaan, ja mikä vielä olennaisempaa, missä järjestyksessä tavoitteet olisi tarkoitus saavuttaa (Freedman 2019, 147). Sen seurauksena osapuolet ovat taistelleet omista tulkinnoistaan sopimuksen toimeenpanoon liittyen, eikä merkittäviin toimiin ole löytynyt valmiutta ennen vastapuolen myöntymistä toisen näkemykseen.

²⁰ Joulukuu 2019.

²¹ Ks. esim. Etyjin päivittäiset raportit tulitaukorikkomuksista.

Ukrainalle poliittinen sopimus separatistien kanssa on ollut ongelmallinen etenkin vallanjaon näkökulmasta. Minskin sopimuksissa määritellyn erityisaseman myöntäminen separatisteille olisi käytännössä tarkoittanut itsejulistautuneiden kansantasavaltojen tunnustamista autonomisina alueina Ukrainan sisällä — irrallaan Kiovan käskyvallasta. Kestämättömän järjestelystä teki se, että Kiovassa sopimuksen pelättiin johtavan tilanteeseen, jossa Venäjän tukemilla kansantasavalloilla olisi autonomian lisäksi veto-oikeus myös Ukrainan kansallisessa politiikassa. (Yekelchuk 2015, 157; de Galbert 2015.) Tämä puolestaan tarkoittaisi sitä, että esimerkiksi Nato-jäsenyyden kaltainen poliittinen päätös olisi vaatinut Kiovan lisäksi hyväksynnän myös separatistialueiden itsehallinnolta. Jo konfliktin ensimmäisinä vuosina kävi selväksi, ettei separatisteilla ollut itsenäistä kykyä pitää yllä uskottavaa vastarintaa ilman Venäjän tukea, jonka myötä kansantasavallat ovat käytännössä olleet Moskovan käskyvallan alla (de Galbert 2015). Minskin sopimukseen kirjatuissa poliittisissa myönnytyksissä olikin vaarana, että viime kädessä Venäjä olisi saanut autonomisten kansantasavaltojen kautta välillisen veto-oikeuden Ukrainan sisä- ja ulkopoliittikkaan. Näin Venäjä olisi pystynyt varmistamaan, ettei Ukrainassa etene poliittisia prosesseja, jotka voisivat olla Venäjän intressien vastaisia.

Konfliktin pitkittyessä Venäjä näyttäisikin ottaneen tavoitteekseen lykätä kiistellyn rajan palauttamista Ukrainan haltuun mahdollisimman pitkään. Separatistien kanssa yhteisesti hallittu raja tekisi poliittisesta (ja tarvittaessa sotilaallisesta) vaikuttamisesta huomattavasti helpompaa tilanteessa, jossa Ukraina suostuisi paikallisvaalien pitämiseen ennen rajan palauttamista maan virallisen hallinnon käsiin. Tällöin Venäjän olisi helpompi varmistaa itselleen mieluinen vaalitulos alueella, jossa poliittiset agentit, tiedusteluhenkilöstö ja sotilaat kulkevat Ukrainan maaperälle täysin valvomatta. (Treisman 2016, 51–52; Freedman 2019, 92–93.) Pelkkä vaalien järjestäminen ei ole kuitenkaan mikään itseisarvo, kuten Krimin tapaus on osoittanut. Jo Minskin sopimukseen kirjattiin, että Etyjin valvojien olisi hyväksyttävä vaalien toimitus vilpittömäksi ja reiluksi, jotta tulos voitaisiin ylipäättään tunnustaa. On vaikea kuvitella, että Ukrainan hallitus hyväksyisi vaalien tulosta tilanteessa, jossa tunnukseton sotilas varmistaa, että uurnaan tippuu oikean ehdokkaan ääni. Lisäksi osapuolet ovat väitelleet sopimuksen allekirjoittamisesta lähtien siitä, mitä vaalien myöntäminen separatisteille olisi käytännössä tarkoittanut. Tarkoittaisiko se sitä, että alueet

palautetaan vaalien kautta Ukrainan poliittisen järjestelmän piiriin, vai legitimoiko paikallisvaalien pitäminen separatistialueet näennäisesti itsenäisinä kansantasavaltoina (Yekelchuk 2015, 157). Sopimusteksti peräänkuulutti kyllä vaalien järjestämistä konfliktin ratkaisuun tähtäävällä tiellä, antamatta kuitenkaan vastauksia edellä mainittuun kysymykseen. Vaalikysymys onkin hyvä esimerkki Minskin sopimusten tulkinnanvaraisesta luonteesta, josta osapuolet ovat saaneet aikaan enemmän ristiriitoja kuin varsinaisia toimia tilanteen ratkaisemiseksi.

Osapuolten ristiriitaiset käsitykset rauhan ehdoista ovat kuitenkin vain yksi ulottuvuus rauhanprosessissa. Galtungin teorian mukaan on kiinnitettävä huomiota myös itse neuvottelujen/prosessin rakenteisiin. Konfliktiteorian keskeisintä ydintä on Galtungin ajatus siitä, että konflikteja tulisi käsitellä ”luovasti ja väkivallattomasti”. (Galtung 2007, 14; Galtung 2003, 126.) Rauhan neuvottelemisen, eli Ukrainan kriisin tapauksessa Minskin sopimukset ja Normandia-formaatin tapaamiset ovat näin ollen olleet niitä alustoja, joilla luovuuden olisi pitänyt päästä kukoistamaan. Onko Normandian formaatti ja sen rakenne sitten vastannut Galtungin käsitystä luovasta konfliktityöstä? Luovuus on tietenkin suhteellinen käsite, joka saa merkityksensä tapauskohtaisesti määritellyssä ajassa ja paikassa. Siksi on mahdotonta esittää yleisesti kaikkialla pätevää mallia siitä, miten konflikteja ratkaistaan luovasti. Kokemuksiinsa pohjaten Galtung on kuitenkin pyrkinyt tunnistamaan sellaisia rauhanprosessien rakenteita, joissa luovuus ei ole saanut sille kuuluvaa tilaa. Tyypillisesti tämänkaltaisissa tapauksissa neuvottelupöytään kokoonnutaan ylimmällä poliittisella tasolla, kun väkivalta on saavuttanut tarpeeksi huolestuttavan tason ja tilanteen rauhoittamisesta pyritään sopimaan joidenkin tuntien mittaisessa tapaamisessa. (Galtung & Tschudi 2000, 219–220.) Luovuudelle jää tällöin harvoin tilaa, koska osapuolet saapuvat pöytään valmiiksi vihamielisine asenteineen: ”*Creativity is blocked by the hatred caused by violence and by big people/big powers monopolizing conflict work*” (Galtung 2000, 47).

Ukrainan tapauksessa näyttäisikin olevan läsnä monia piirteitä, jotka Galtungin mukaan tappavat rauhanprosessin luovuuden. Molemmat Minskin sopimukset neuvoteltiin suoraan väkivaltaisuuksien eskaloitumisen johdosta, jolloin antipatia vastapuolta kohtaan on voimakkaimmillaan. Normandia-formaatin tapaamiset jäivät myös epäsäännöllisiksi, eikä

tapaamisten välille saatu luotua jatkumon takaavia rakenteita — tapaamisväli venyi kahden viimeisimmän huippukokouksen²² välillä kolmeen vuoteen, jolloin neuvottelijat menettävät tuntumansa prosessiin sekä käsiteltäviin kysymyksiin. Kolmessa vuodessa konflikti ehtii kehittymään valtavasti, mikä tarkoittaa sitä, että näin pitkällä tapaamisvälillä neuvottelut alkavat käytännössä alusta, kun osapuolet ratkovat tänä aikana syntyneitä kysymyksiä vanhojen ristiriitojen lisäksi.

Myös neuvotteluiden poliittinen luonne on tuonut rauhanprosessiin omat haasteensa. Kun rauhasta neuvotellaan poliittisen johdon kokoonpanolla, tarkoittaa se sitä, että neuvottelijat vaihtuvat kunkin osapuolen kansallisten vaalien — eli poliittisen suosion — mukaan. Galtungin mukaan neuvotteluiden poliittisuutta pitäisi välttää ennen kaikkiea siksi, että osapuolet ovat tällöin taipuvaisempia sivuuttamaan luovat ratkaisuehdotukset suojellessaan omaa kannatustaan: ”*The parties are under double negotiation pressure, from the other parties, and from their constituencies or superiors over mandates. In that setting any speculation, any sign of creativity, may be interpreted as weakness, and hence not be forthcoming.*” (Galtung 2000, 71.) Tämän työn tarkastelujaksolla Emmanuel Macron onkin korvannut François Hollanden Ranskan neuvottelijana ja Volodymyr Zelenskyi syrjäyttänyt Porošenkon Ukrainan presidenttinä. Luonnollisesti jokainen neuvottelija tulee pöytään hieman eri lähtökohdista kuin edeltäjänsä, ja kun neuvottelijoina on poliitikkoja, haluaa uusi tulokas todennäköisesti osoittaa äänestäjäkunnalleen olevansa annetun luottamuksen arvoinen ja tekevänsä asiat paremmin (lue: erilailla) kuin edeltäjänsä. Todellisuudessa tuore neuvottelija on kuitenkin suurelta osin sidottu edeltäjänsä työhön ja prosessin aikaisempiin tuloksiin, eikä uusia näkökulmia toivoteta välttämättä tervetulleiksi vain niiden uutuuden vuoksi.

Vaarana tämänkaltaisessa asetelmassa on tietenkin se, että vaikka uusi neuvottelija toisi prosessiin paljon kaivattuja uusia näkökulmia ja luoviakin ratkaisuehdotuksia, neuvotteluiden muut osapuolet sivuuttavat nämä sokeasti. Neuvottelijoiden vaihtuvuus voidaankin nähkä sekä hyvänä että huonona ominaisuutena, mutta Galtungin mukaan vaihtuvuuden sitominen yksinomaan poliittiseen suosioon/asemaan syö rauhanprosessin potentiaalia (Galtung 2000,

²² Berliini, lokakuu 2016 — Pariisi, joulukuu 2019.

47, 71). Lähes poikkeuksetta konfliktien ratkaiseminen vaatii neuvottelijoilta ikäviä, vaikeita ja epätäydellisiä päätöksiä. Ikävien päätösten välttely voi toimia lyhyellä aikavälillä, mutta lopulta neuvottelut törmäävät juuri näiden, kaikista vaikeimpien kysymysten ratkaisemiseen — tai ratkaisemattomuuteen. (Rana 2011, 58.) Poliitikolle tämänkaltaisten päätösten tekeminen voi tarkoittaa kannatuksen romahtamista seuraavissa vaaleissa eli käytännössä poliittista itsemurhaa. Silloin kysymys kuuluukin: ovatko poliittiset neuvottelijat olleet paras mahdollinen vaihtoehto avaamaan ”yhtä maailman tiukimmista geopoliittisista umpisolmuista”.²³ Olivatko Normandia-ryhmän jäsenet alun perinkään valmiita tekemään vaikeita päätöksiä mahdollisesti oman kannatuksensa kustannuksella? Kuuden vuoden, neljän huippukokouksen ja kahden tilanteen rauhoittamiseen tähtäävän sopimuksen jälkeen vaikuttaisi siltä, että tietyissä kysymyksissä²⁴ henkilökohtaisen suosion suojeleminen on ajanut konfliktinratkaisun edelle.

Ristiriidoistaan huolimatta neuvotteluiden osapuolet pitivät vielä loppuvuodesta 2019 Normandian formaattia ja Minskin sopimuksia vartenotettavimpana vaihtoehtona käsillä olevan konfliktin ratkaisemiseksi. Monen vuoden ajan Venäjä oli tämän kannan äänekkään puolestapuhuja: ”*Nevertheless, we do not believe there is any other way — — the Minsk Agreements must be honoured*” (Putin 2018). Myös presidentti Zelenskyi esitti samansuuntaisia ajatuksia viimeisimmän Normandia-huippukokouksen alla: ”*We are prepared to do everything required by the Minsk agreements. — — If we want to end this war by diplomatic means, which we really want to do, we have no other options*” (Zelenskyi 2019b). Samoin formaatin välittäjäjäsenet ilmaisivat säännöllisesti tukensa Minskin sopimuksille niiden toimeenpanoon liittyvistä ongelmista huolimatta (ks. esim. von Salzen 2017; Minakov 2019). Saksalle ja Ranskalle formaatin ylläpito oli saavutus jo itsessään, sillä tutkielman tarkastelujaksolla prosessi onnistui estämään konfliktin hallitsemattoman eskaloitumisen, mikä olikin neuvotteluiden tärkein tavoite heti tilanteen ratkaisemisen jälkeen.

²³ Näin David Herszenhorn ja Rym Momtaz (2019) kuvailivat Ukrainan kriisiä *Politicon* artikkelissaan viimeisimmän Normandia-tapaamisen jälkeen.

²⁴ Esimerkiksi Ukrainan johtajille separatistialueiden poliittisiin myönnytyksiin suostuminen (sellaisina, kuin ne Minskin sopimukseen kirjattiin) olisi käytännössä tarkoittanut poliittista itsemurhaa kotimaassa (ks. esim. Minakov 2019).

4.3 Epätasa-arvoiset toimijat

Konfliktin alusta asti Venäjä pyrki ylläpitämään käsitystä, jonka mukaan se ei itse asiassa olisi edes selkkauksen osapuoli. Kremlin mukaan kyseessä oli Ukrainan sisäinen kriisi, jossa Venäjä on vain toiminut välittäjänä ja Ukrainan venäjänkielisen (ja -mielisen) väestön suojelijana. Venäjän näkemyksen mukaan Krimillä ei ollut kyse vallankaappauksesta, vaan krimiläisten laillisesta oikeudesta harjoittaa itsemäärämisoikeuttaan — paikalla olleet venäläissotilaat sattuivat vain olemaan alueella jo valmiiksi. Samoin maan itäosissa oli kyse ukrainalaisten aidosta separatismista vastineena pääkaupungin länsimieliselle Maidan-liikkeelle. (Putin 2014; Bukkvoll 2016, 5; Puistola & Suhonen 2020, 210–211.) Ukrainalle ja länsimaille tämä ei tietenkään mennyt läpi. Konfliktin pitkittyessä on käynyt yhä selvemmäksi, ettei Venäjä ole ainoastaan aseistanut ja kouluttanut separatisteja, vaan Itä-Ukrainassa on taistellut kapinallisten lisäksi myös Venäjän asevoimien sotilaita.²⁵ Kuuden vuoden jälkeen voidaankin arvioida, ettei separatisteilla olisi yksinkertaisesti ollut mahdollisuuttakaan pitää yllä uskottavaa vastarintaa ilman Venäjän tukea, mikä onkin ilmeisin syy konfliktin pitkittymiselle.

Todennäköisesti Venäjän johto ei ole itsekään olettanut puheiden menevän lännessä läpi, vaan tarkoituksena on ollut pikemminkin tuoda esiin läntisen maailman kaksinaismoralismia Ukrainan suhteen (d'Anieri 2015, 236). Venäjän retoriikka omasta sivullisuudestaan voidaan tulkita vastauksena maan kokemalle uhalle, jossa länsi Yhdysvaltain johdolla käyttää Venäjän lähialueiden sisäisiä levottomuuksia omaksi geopoliittiseksi edukseen. Kremlin näkemyksessä väri vallankumoukset ovat lännen uusin keino käydä epäsuoraa sota Venäjää vastaan. Kremlissä uskotaan Yhdysvaltain fasilitoivan ja tukevan länsimielisiä vallankumouksia Venäjän naapurimaissa, joiden seurauksena valtaan on noussut Venäjä-vastainen hallitus, joka pyrkii vieläpä viemään maansa osaksi Yhdysvaltain johtamaa sotilasliittoa. (Bukkvoll 2016, 4–5.) Venäjä ei siis tee eroa Maidanin vallankumouksen ja

²⁵ Ukraina on muun muassa onnistunut pidättämään venäläisiä sotilaita Donbassin alueella. Venäjä on luonnollisesti kieltänyt, että taistelijat kuuluisivat maan armeijaan, mutta sotilaiden omaiset ovat vahvistaneet heidän palvelevan asevoimissa. (ks. esim. von Salzen 2017.)

Krimin kansanäänestyksen välillä — jos länsi voi ujuttaa mieleisensä johdon valtaan Kiovassa, miksei Venäjä voisi tukea vallanvaihtoa Krimillä.

Alkuvuodesta 2014 julkisuuteen vuodettiin Yhdysvaltain apulaisulkoministeri Victoria Nulandin ja maan Ukrainan suurlähettilään Geoffrey Pyattin puhelinkeskustelu²⁶, jossa diplomaatit keskustelivat siitä, kuka Ukrainassa tulisi nostaa valtaan Janukovytsin jälkeen — mielenosoitukset olivat siis tässä vaiheessa vielä käynnissä ja Janukovyts vallassa. Nulandin suosikki oli Arseni Jatsenjuk, kun UDAR-puolueen²⁷ johtaja Vitali Klytško todettiin turhan saksalais- eli EU-mieliseksi. Tämän jälkeen Nuland ja Pyatt pohtivat, miten hallituksen muodostaminen onnistuisi ja miten Ukrainan oppositio ”hoidettaisiin”. (ks. esim. Mearsheimer 2014, 5; Sakwa 2015, 135, 145.) Kun Janukovyts lopulta pakeni maasta, Oleksandr Turtšynov valittiin virkaa toimittavaksi presidentiksi ja tämä nimitti Jatsenjukin pääministeriksi, kuten Nuland oli toivonut. Vaikka länsimaiden edustajat puhuivat Maidanin mielenosoituksissa Ukrainan kansallisen suvereenisuuden puolesta, paljasti äänite ennen kaikkea sen, että Yhdysvalloilla oli selkeä visio siitä, kenen Ukrainassa tulisi ottaa valta mielenosoitusten jälkeen.²⁸ Venäjää ei siis voida täysin perusteetta syyttää, jos Maidanin mielenosoituksissa valtaan noussut hallitus näytti Moskovan näkökulmasta lähinnä amerikkalaisten hankkeelta.

Historioitsija Lawrence Freedmanin mukaan Maidanin vallankumous itsessään huolestutti Putinia enemmän, kuin valtaan nostettujen johtajien tulevat linjaukset Ukrainan ulkopoliitikasta. Hänen mukaansa Venäjälle ei ollut kynnyskysymys se, jos entiset Neuvostoliiton maat halusivat rakentaa suhteitaan länteen esimerkiksi EU- tai Nato-jäsenyyden kautta (esimerkkinä hän käyttää Baltian maita²⁹). Oli kuitenkin asia erikseen, mikäli näiden maiden hallitukset kaadettiin ensin vallankumouksessa ja niistä tehtiin siten

²⁶ Yhdysvallat ei ole kiistänyt puhelun aitoutta, sen sijaan se syytti Venäjää salakuuntelusta ja puhelun vuotamisesta julkisuuteen (Sakwa 2015, 135).

²⁷ Ukrainan demokraattinen uudistusliitto.

²⁸ Vielä ei voida luotettavasti arvioida, menivätkö Yhdysvaltain toiveet ukrainalaisten omien näkemysten edelle, mutta lopputulos oli joka tapauksessa se, että valtaan nousivat amerikkalaisten ajamat ehdokkaat.

²⁹ Baltian maiden Nato-jäsenyydestä katso s. 79.

taipuvaisempia liittymään esimerkiksi Natoon. (Freedman 2019, 55.) Näin kävi Ukrainassakin. Janukovyts ei ollut viemässä maataan Natoon, mutta Maidanin vallankumouksen jälkeen sotilasliiton jäsenyydestä tuli keskeinen osa Ukrainan ulkopoliittisia tavoitteita (Hahn 2018, 682–683). Freedmanin mukaan Putin ei voinut sivuuttaa ajatusta, että seuraava värvällankumous voisi olla Moskovassa ja lännen tukemat mielenosoittajat vaatimassa hänen eroaan (Freedman 2019, 55). Putinin huoli ei ollut täysin tuulesta temmattu. Kun ukrainalaiset kerääntyivät mielenosoituksiin Maidanille loppuvuodesta 2013, NED:n³⁰ presidentti Carl Greshman totesi: ”*Ukraine’s choice to join Europe will accelerate the demise of the ideology of Russian imperialism that Putin represents. Russians, too, face a choice, and Putin may find himself on the losing end not just in the near abroad but within Russia itself.*” (Mearsheimer 2014, 4.) Kremlissä lausunto aiheutti närkästystä, koska sen koettiin kannustavan venäläisiä ottamaan mallia ukrainalaisista ja nousemaan maan hallintoa vastaan (Plekhanov 2016, 24).

Ukrainan kriisissä Putin vaikuttaisikin ottaneen tavakseen perustella Venäjän toimia samankaltaisin argumentein, joilla länsi on oikeuttanut omia interventioitaan. Lännessä on jo vuosia tuettu Kosovon itsenäisyyspyrkimyksiä Serbiasta, huolimatta YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselmasta³¹, jolla sovittiin Serbian suvereenisuuden ja alueellisen koskemattomuuden kunnioittamisesta (Hahn 2018, 257). Kremlissä ihmetellään, miksi Kosovon tapauksessa alueen irtautuminen valtiosta voidaan tulkita kansainvälisen oikeuden mukaiseksi Serbian vastustuksesta huolimatta, mutta Krimin kohdalla alueen irtautuminen vastoin Ukrainan tahtoa loukkaakin kansainvälisen oikeuden periaatteita (d’Anieri 2015, 236). Lännessä on myös argumentoitu, etteivät krimiläiset voi itsemäärämisoikeudenkaan nojalla irtaantua Ukrainasta yksipuolisesti, koska kansainvälisen oikeuden lisäksi se on vastoin maan perustuslakia. Venäjä on puolestaan vastannut tähän kyseenalaistamalla Maidanilla valtaan nousseen hallituksen, sillä sekin nousi asemaansa vastoin maan perustuslakia. Janukovyts oli vapailla³² vaaleilla valittu presidentti, eikä

³⁰ *National Endowment for Democracy* on Yhdysvaltain hallituksen rahoittama hanke, jonka tarkoituksena on tukea demokraattisia instituutioita ja liberaaleja arvoja maailmalla.

³¹ *UNSC Resolution 1244 (1999) on the situation relating Kosovo.*

³² Jopa länsimaisin standardein (ks. esim. Rutland 2015, 134; Hahn 2018, 949).

parlamentilla ole Ukrainan perustuslain mukaan oikeutta erottaa presidenttiä. Lännessä vallankumous nähtiin puolestaan ensisijaisesti kansan tahdon toteutumisenä, ja vasta sitten — jos silloinkaan — perustuslain loukkauksena. (Remy 2015, 265; Hahn 2018, 949.) Samoin ihmetellään, miksi länsi voi tukea haluamiaan tahoja ja aatteita Lähi-Idässä, mutta Venäjän ei sallittaisi tukea Itä-Ukrainan vastarintaa. Vaikka Venäjä olisikin myöntänyt asevoimiensa osallistuvan taisteluihin Donbassissa, miten tämä eroaa siitä, että Yhdysvallat voi hyökätä suvereenin valtion³³ alueelle seurauksitta. (Freedman 2019, 51–52.)

Näyttäisikin siltä, että kaikelle kritiikille on haettu vastinetta lännen omista toimista. Mitä Venäjä on pyrkinyt tällä sitten saavuttamaan? Päällisin puolin Venäjän voidaan ajatella hakevan retoriikallaan eräänlaista pseudo-oikeudellista selkänöjää toimilleen, mutta todennäköisesti tarkoituksena on ollut vain yksinkertaisesti vältellä tilanteen ratkaisemista. Ylläpitämällä diskurssia omasta sivullisuudestaan Venäjä on pyrkinyt esiintymään konfliktissa välittäjänä ja tarjoamaan ratkaisuja itse luomiinsa ongelmiin. Venäjän retoriikka näyttäisi osaltaan saaneen aikaan muun muassa sen, että konfliktissa neuvotteluja on käyty silloin, kun se on Venäjälle parhaiten sopinut. Putin on tarkoituksenmukaisesti välttellyt esimerkiksi Normandia-tapaamisten järjestämistä — milloin syynä on ollut Ukrainan puolustusministeriön lausunnot ja milloin vaalit (ks. esim. Putin 2018). Venäjä on siis tehnyt itse rauhanneuvotteluistakin resurssin, jonka saatavuutta se säätelee. Neuvottelupöytään on kokoonnuttu vain, jos Venäjän asettamat ehdot täytetään. Viimeisimpänä tällaiseksi ehdoksi asetettiin paikallisvaalit Donbassin alueella. Putin totesi, ettei tapaamista ole tulossa, ellei Ukraina suostu järjestämään vaaleja separatistien hallinnoimilla alueilla (Goncharenko 2019). Zelenskyi myöntyi vaaleihin kansalaisten kritiikistä huolimatta.

Venäjä sai siis Ukrainan painostettua tekemään aloitteen poliittisten myönnytysten osalta pitämättä kuitenkaan omaa puoltaan sopimuksesta esimerkiksi Itä-Ukrainan turvallisuustakuiden osalta. Tilanne kuvaa hyvin rauhanprosessin epäsymmetriaa, mikä sotiin vastoin Galtungin ajatuksia konfliktien ratkaisemisesta. Galtungin mukaan konflikti voidaan ratkaista kestävästi vasta, kun osapuolet voivat luottaa siihen, ettei heitä alisteta rauhaan millaisiin ehdoin tahansa. Esimerkkinä epäsymmetrisestä rauhasta hän käyttää ensimmäisen

³³ Irakin hyökkäys vuonna 2003.

maailmansodan päätteeksi solmittua Versailles'n sopimusta, jolla Saksa alistettiin ja nöyryytettiin totaalisesti. Rauha saatiin kyllä aikaiseksi, mutta ei kestäväksi. Kansakunnan kollektiivisen nöyryytyksen keskeltä valtaan nousi muuan Adolf Hitler ja loppu onkin historiaa. (Galtung 1996, 94, 273.) Tässäkin Galtung painottaa symmetriaa, eli tilanne pätee myös toisinpäin: neuvotteluissa kenenkään osapuolista ei tulisi myöskään olla asemassa, jossa sillä olisi mahdollisuus pakottaa toinen alistumaan mielivaltaisiin ehtoihin. Kestävän rauhan täytyy siis olla molemminpuolisen neuvottelun, eikä yksipuolisen alistamisen tulos. (Ibid., 94–95)

Viimeisimmän Normandia-tapaamisen jälkeen konflikti jäi kuitenkin tilanteeseen, jossa Venäjällä oli aloitevoima sekä sen supistamisessa että laajentamisessa. Ukrainalla ei ole ollut resursseja eikä poliittista auktoriteettia painostaa Venäjää etenemään neuvotteluissa. Venäjä on puolestaan pyrkinyt alistamaan Ukrainaa, kuten se kokee lännen alistaneen itseään viimeiset kaksikymmentä vuotta (Bukkvoll 2016, 6). Asetelma sopi epäilemättä hyvin Venäjälle, sillä aloitevoimallaan se on pystynyt kontrolloimaan Ukrainasta käytävää keskustelua kollektiivisesti vahvemman lännen kanssa. Esimerkiksi molemmat Minskin sopimukset laadittiin juuri Venäjän eskalaation jälkeen. Kun Venäjä on halunnut lännen huomion, se on kääntänyt lisää volyyymia konfliktiin, jolloin Normandia-ryhmän jäsenet ovat kiiruhtaneet neuvottelupöytään. Väkivalta on siis ikään kuin palkittu pääsyllä neuvottelupöytään, mikä entisestään etäännyttää osapuolia konfliktin rauhanomaisesta ratkaisemisesta (Galtung 2000, 135).

Kiristämällä ruuvia Ukrainan ympärillä Putin pystyi keräämään eurooppalaiset johtajat yhteisen pöydään ääreen luottaen siihen, että häntä kuunnellaan. Näin Venäjä on voinut käyttää kriisiä hyväksi omien kansallisten intressiensä ajamiseen — luonnollisesti Ukrainassa, mutta tarvittaessa laajemminkin. Vielä vuoden 2019 lopussa näytti siltä, että jäänyt konflikti Ukrainassa voisi olla Venäjälle kustannustehokkain keino päästä strategisiin tavoitteisiinsa ja ylläpitää kansallisia intressejä lähialueillaan. Siksi voidaan ajatella, että Venäjän kustannuksia tilanteen ylläpidosta olisi pitänyt saada nostettua, jotta konflikti olisi lähtenyt kehittymään suuntaan tai toiseen. Ensisijaisesti tämä olisi tapahtunut joko sotilaallisesti Ukrainan toimesta tai taloudellisesti lännen toimesta. Ukrainan sotilaallinen

läpimurto on kuitenkin ollut epätodennäköinen vaihtoehto materiaalisen alivoiman sekä toteutuessaan sen vaatimien uhrien vuoksi. Myöskään lännen asettamat pakotteet eivät ole nimestään huolimatta olleet riittäviä pakottamaan Venäjää muuttamaan linjaansa. Konfliktintutkimuksessa osapuolia yhtäältä vahingoittavaa pattitilannetta on perinteisesti pidetty ”kypsänä” taisteluiden siirtämiseksi rintamalta neuvottelupöytään (Freedman 2019, 147). Ukrainan kriisissä pattitilanne ei ole kuitenkaan taannut neuvotteluissa edistymistä tai saanut osapuolia joustamaan omista premisseistään. Vahinko, vaikkakin molemminpuolinen, voi osoittautua kompromissiin verrattuna siedettäväksi.

5 KAMPPAILUT KOTIMAASSA

Sen lisäksi, että Ukraina joutuu luovimaan risteävien kansainvälisten intressien mainingeissa, vaivaa sitä myös ongelmat kotimaassa. Ukrainan kriisistä puhuttaessa onkin helppo unohtaa, että käsillä oleva kriisi sai alkunsa maan sisäpoliittisesta selkkauksesta. Poliittiset kiistat, kamppailu vallasta, rehovtava korruptio sekä kansan jakautuneisuus ovat osaltaan vaikeuttaneet ratkaisun löytämistä tilanteeseen, jossa poliittinen paine kumpuaa sekä maan sisältä että sen rajojen ulkopuolelta. Tässä luvussa analysoin Ukrainan sisäisiä kiistoja sekä niiden vaikutusta konfliktin ratkeamattomuuteen.

5.1 Jakautunut kansa

Vuonna 1991 itsenäinen Ukraina syntyi lähes vastoin sen kansalaisten tahtoa. Maaliskuussa 1991 Neuvostoliitto järjesti 70-vuotiaan historiansa ensimmäisen ja viimeisen kansanäänestyksen, jossa tasavallat saivat ottaa kantaa siihen, tulisiko silloinen liittovaltio säilyttää uudistetussa muodossa. Selvä enemmistö³⁴ niin Venäjän kuin Ukrainan alueen väestöstä oli tuolloin itsenäistymistä vastaan ja kannatti vanhan järjestelmän säilyttämistä uudistetussa muodossa. (Luukkanen 2015, 37; Plekhanov 2016, 26) Ajatus itsenäisyydestä oli kuitenkin heräillyt alueilla ympäri Neuvostoliiton, ja esimerkiksi Ukrainassa itsenäisyyttä ajoi etenkin kommunistisen puolueen reformistinen laita. Heidän vaikutuksestaan kansanäänestykseen liitettiin Ukrainassa lisäkysymys, jonka mukaan uudistettuun liittovaltioon kuuluttaisiin ainoastaan Ukrainan korkeimman neuvoston antaman *suvereenisuusjulistuksen* pohjalta (Luukkanen 2015, 37).

Neuvostoliitto eli tässä vaiheessa kuitenkin jo viimeisiä hetkiään ja Ukrainan osalta itsenäisyysprojekti sai vauhtia elokuussa 1991, kun Neuvostoliiton kommunistisen puolueen vanhoillinen ryhmitys yritti kaapata vallan Moskovassa. Liittovaltion hajoaminen näytti tässä kohtaa vääjäämättömältä ja Ukrainassa reformistit käyttivät epäonnistuneen

³⁴ Ukrainassa Neuvostoliiton säilyttämistä kannatti 71% äänestäjistä. Venäjällä vastaava luku oli 73% (Luukkanen 2015, 37).

vallankaappausyrityksen hyväkseen tuomalla parlamentin käsittelyyn Ukrainan itsenäisyysjulistuksen vain muutama päivä Moskovian tapahtumien jälkeen. Parlamentti hyväksyi julistuksen lähes yksimielisesti, mutta päätökselle haluttiin vielä kansan hyväksyntä ja 1. joulukuuta Ukrainassa järjestettiin kansanäänestys maan itsenäisyydestä yhdessä presidentinvaalien kanssa. Tällä kertaa 90 prosenttia Ukrainan kansasta oli itsenäisyyden kannalla ja maan ensimmäiseksi presidentiksi valittiin parlamentin puhemies Leonid Kravtšuk. (Sakwa 2015, 32; Yekelchuk 2015, 64.)

Mainitut päivämäärät on sisällytetty tekstiin tarkoituksella, sillä on tärkeää huomata, että edellä kuvattu kehitys tapahtui varsin lyhyessä ajassa. Kun maaliskuussa enemmistö ukrainalaisista olisi halunnut vielä säilyttää ja kuulua Neuvostoliiton, niin joulukuussa itsenäisyys oli käytännössä enää ainoa vaihtoehto. Neuvostoliiton hajoamisesta oli tullut tosiasia 47 miljoonalle ukrainalaiselle halusivat he sitä tai eivät. Vain kymmenessä kuukaudessa oli siirrytty vanhan järjestelmän uudistamisesta itsenäisen valtion perustamiseen. Vaikka itsenäisyydestä oltiinkin loppuvuodesta 1991 yhtä mieltä, niin epäselväksi jäi, mihin suuntaan uutta itsenäistä Ukrainaa lähdetäisiin viemään. Maahan näytti syntyneen kahtiajako, jossa läntinen Ukraina näki maan tulevaisuuden osana Eurooppaa, kun taas maan itä- ja eteläosissa yhteyttä Venäjään pidettiin luonnollisena jatkumona Neuvostoliiton jälkeiselle Ukrainalle. Seuraavaksi perehdytäänki siihen, miten kyseinen jako on päässyt syntymään ja miten se on vaikeuttanut ratkaisun löytämistä nykyiseen kriisiin.

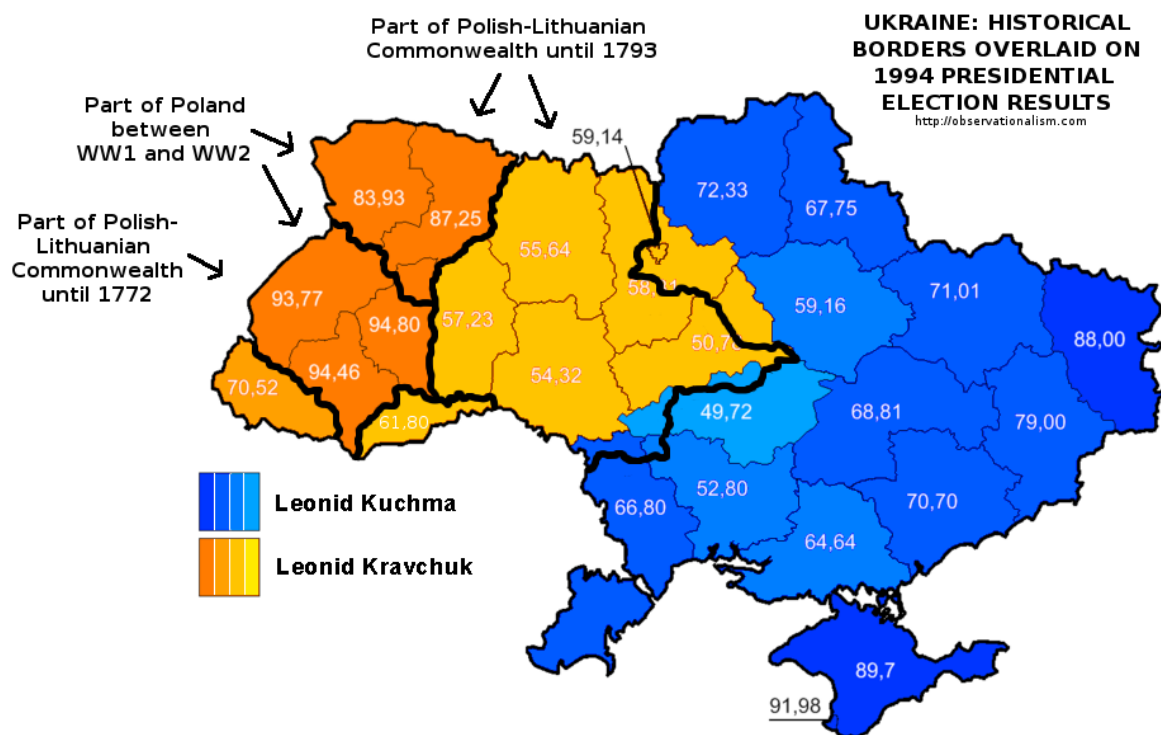
Ukraina sijaitsee kahden merkittävän geopolittisen kokonaisuuden, Euroopan ja Euraasian välissä ja aluetta on ajan saatossa soviteltu vuoron perään osaksi kumpaakin. Kuten seuraavassa luvussa tullaan tarkemmin kuvaamaan, Ukrainan menneisyys on hyvin pirstaleinen ja alueen väestö on kerta toisensa jälkeen joutunut kamppailemaan ulkopuolisia valloittajia vastaan. Lukuisia kertoja uudelleen vedetyt valtion rajat on pakottanut ukrainalaisia kerta toisensa jälkeen tukahduttamaan tai ainakin piilottamaan oman alkuperäisen identiteettinsä ja ottamaan tilalle uuden. Juuri historiansa takia Ukrainan kohdalla onkin vaikea puhua yhdestä kansallisesta identiteetistä tekemättä kohtuuttomia yleistyksiä. Kuten Sonja Leppänen (2015, 44) hienosti toteaa: ”Ukraina eri alueineen on

täynnä ristiriitaisia historioita, jakautuneita muistoja ja erinäköisiä identiteettejä”. Koko kansaa puhuttelevan identiteetin rakentamista on vaikeuttanut paitsi maan monimutkainen historia, myös nykyisten rajojen sisällä kytevät sosiaaliset ja poliittiset ongelmat. Nykyisen kriisin kannalta merkitykselliseksi nousee etenkin kahtiajako länsiukrainalaisen nationalismiin ja venäjämielisen separatismiin välillä.

Ukrainalaisen identiteetin kehityksestä ei varsinaisesti voida puhua suoraviivaisena tai yhdenmukaisena prosessina. Nykyisten rajojen sisällä kehitys tapahtui hyvin erilaisissa olosuhteissa riippuen siitä, oliko kyseessä maan itä- vai länsiosa. Kansallismielinen liike vahvistui Itävalta-Unkarin alaisessa Länsi-Ukrainassa olennaisesti 1800-luvun lopulla omaksuen paljon vaikutteita länsieurooppalaisista arvoista. Esimerkiksi aktiivisella kansalaisyhteiskunnalla on Länsi-Ukrainassa pitkät perinteet ja nationalistiset liikkeet ovat merkittävä osa alueen poliittista historiaa. (Remy 2015 157; Luukkanen 2015, 209.) On vain luonnollista, että tänäkin päivänä nämä alueet suuntautuvat vahvasti länteen ja ukrainalaista identiteettiä sävyttää käsitys kuulumisesta laajempaan eurooppalaisten kansojen perheeseen. Ukrainan itä- ja eteläosat ovat puolestaan kuuluneet satoja vuosia Venäjään tai sen vaikutuspiiriin eri muodoissaan, missä kansallismieliset pyrkimykset tukahdutettiin kovin ottein ensin tsaarin ja myöhemmin Neuvostoliiton toimesta. Idässä kansallinen identiteetti pohjautuikin ennemmin yhteyteen venäläiseen veljeskansaan kuin ajatukseen omasta, kulttuurillisesti erillisestä kansakunnasta, mikä auttaa ymmärtämään separatismia³⁵ Donbassin alueella ja Krimin niemimaalla. (Masters 2019; Luukkanen 2015, 209.) Näillä alueilla Ukrainan länsimaalaistuminen uhkasi katkaista vuosisatoja kestäneen siteen Venäjään. Esimerkiksi Donetskin alueella neuvostoaikana muodostunut paikallisidentiteetti on perinteisesti ollut huomattavasti vahvempi, kuin yksinomaan ukrainalainen identiteetti (Kulyk 2016, 592).

³⁵ Itä-Ukrainan separatismista puhuttaessa on tärkeä muistaa, että on vaikea vetää tarkkaa rajaa sen välille, mikä on aitoa ukrainalaista separatismia ja mikä Venäjän fasilitoimaa kapinointia. Etyjin monitorit ovat esimerkiksi todenneet, ettei Donbassin väestöllä ole kontaktinjan itäpuolella ollut vuosiin pääsyä puolueettomiin tietolähteisiin, vaan suurin osa ihmisistä lukee, kuulee tai katsoo tietonsa Venäjän kontrolloimasta mediasta, mikä on omiaan kärjistämään asenteita paikallisen väestön keskuudessa. (ks. esim. Heiskanen 2019, 23.)

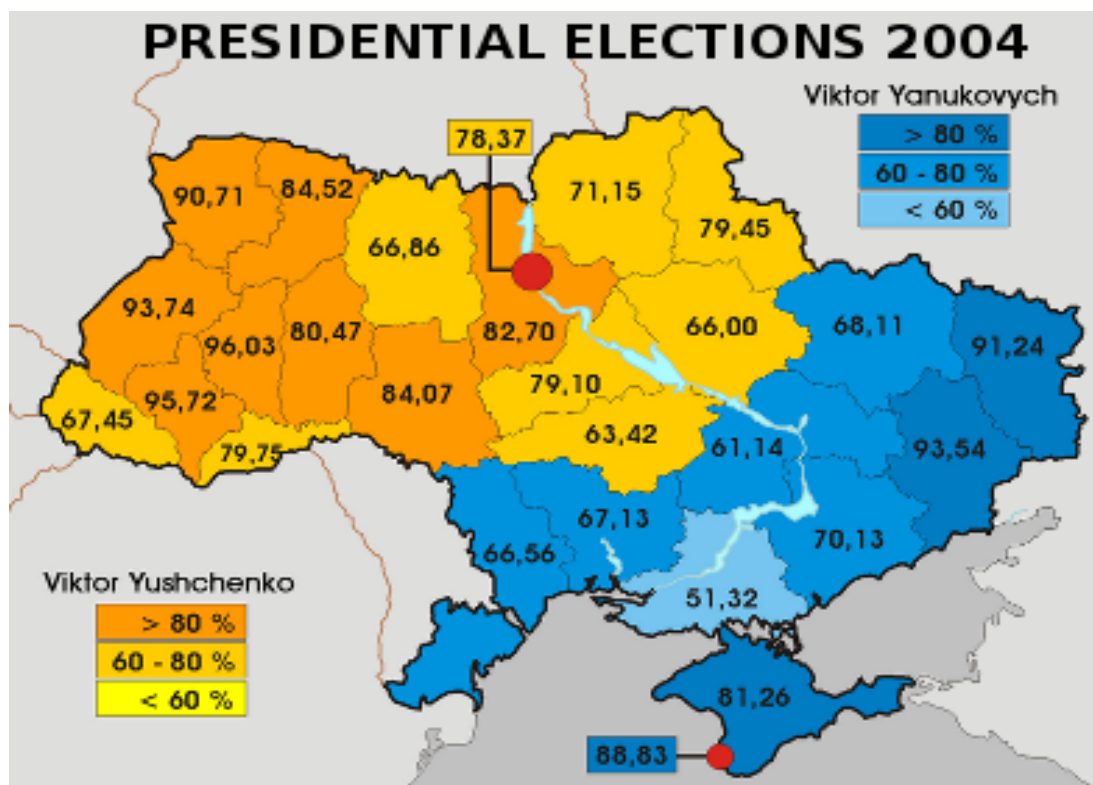
Itsenäinen Ukrainan valtio perikin keskenään hyvin ristiriitaiset identiteettikäsitteet ja kulttuurillisesti jakautuneen maa-alueen. Silmiinpistävästi tämä kahtiajako näkyy etenkin ukrainalaisten äänestyskäyttäytymisessä. Alla esittelen Ukrainan presidentinvaalien tuloksia menneiltä vuosilta, jotka antavat osviittaa siitä, kuinka selkeästä jakolinjasta on kyse, kun puhutaan kansakunnan johtajan valitsemisesta. Vaaleista juuri presidentin valinta kuvastaa hyvin ukrainalaisten näkemyksiä, sillä usein vahvimpia ehdokkaita on noussut kaksi, joista toinen kehittäisi maan suhteita länteen ja toinen Venäjään.

Kuva 6: Ukrainan historialliset rajat päällekkäin vuoden 1994 presidentinvaalien tulosten kanssa. Lähde: Petro 2015, 28.

Itsenäisen Ukrainan toisissa presidentinvaaleissa olivat ehdolla Leonid Kutšma, Neuvostoliiton suurimman ohjustehtaan entinen johtaja itäisestä Ukrainasta sekä jatkokaudelle pyrkinyt Kravtšuk, jonka ensimmäisellä kaudella Ukraina oli aktiivisesti pyrkinyt kehittämään ja vahvistamaan suhteitaan Eurooppaan. Vaalien toisella kierroksella Kutšma syrjäytti istuvan presidentin, ja hänen johdollaan Ukraina ryhtyi tukeutumaan suhteissaan Venäjään. (Karatnycky 2005, 37–38; Kravchuk 2005, 53.) Yllä olevasta kuvasta

voidaan hyvin havaita, kuinka ehdokkaiden kannatus noudattaa kutakuinkin suoraan maan historiallisia rajoja ja niiden luomaa jakolinjaa. Sama trendi on toistunut lähes³⁶ kaikissa vaaleissa aina Maidanin mielenosoituksiin saakka. Mitä idemmäksi mennään, sitä vahvempaa on Venäjä-suhteita ajaneen ehdokkaan kannatus ollut, kun taas Länsi-Ukrainassa EU-myönteinen ja länsimielinen ehdokas on pääsääntöisesti kerännyt yli 90 prosentin kannatuslukemia.

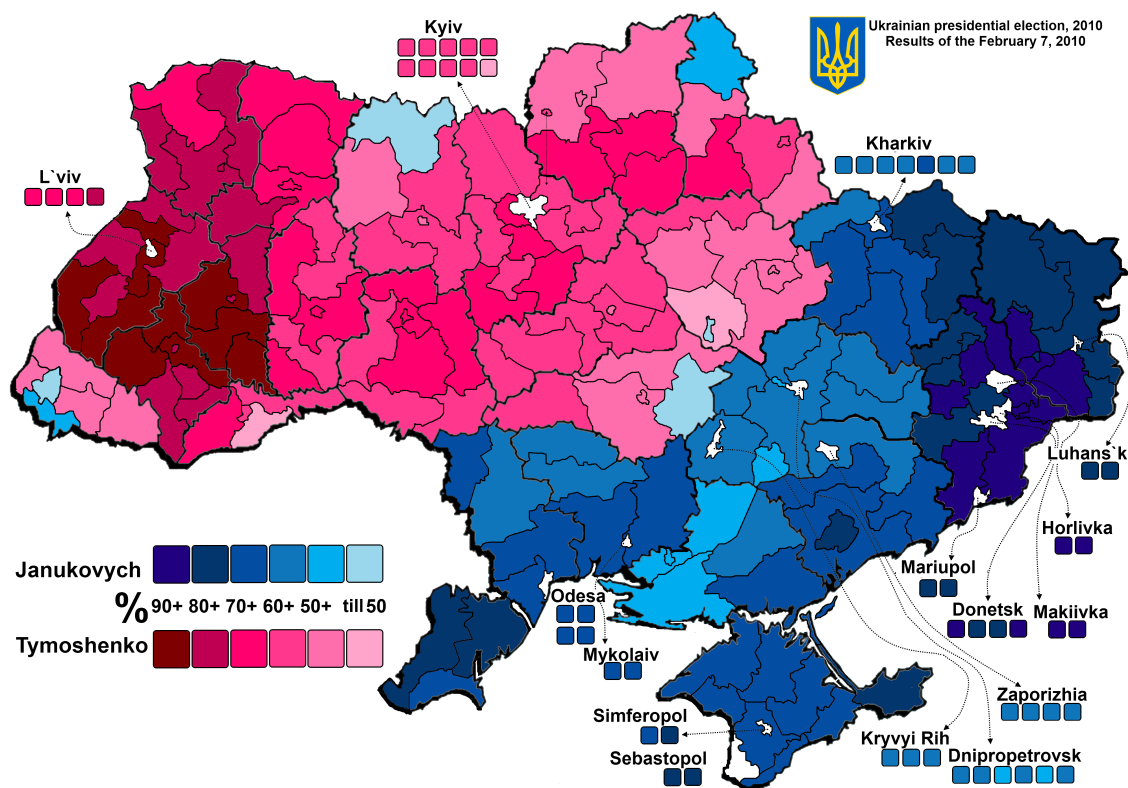

Kuva 7: Presidentinvaalien äänijakauma vuonna 2004. Lähde: Kireev 2019.

Yhdysvaltalainen politiikan tutkija Samuel Huntington on jakanut tunnetussa teoksessaan *Kulttuurien kamppailu* (*The Clash of Civilizations*) maailman eri kulttuuripiireihin ja hänen näkemyksensä mukaan Länsi-Eurooppa kuuluu ”läntiseen” kulttuuripiiriin ja itäinen

³⁶ Poikkeuksena vuoden 1999 vaalit, jolloin toiselle kierrokselle valikoitui kaksi venäjämielistä ehdokasta: istuva presidentti Kutšma ja kommunistisen puolueen Petro Symonenko. Vuoden -99 vaaleja varjostivat myös laajat petokset, sillä Kutšman hallinto oli käytännössä systematisoinut vaalivilpin, mikä vääristi tuloksia entisestään. (ks. esim. Yekelchyk 2015, 87–88.)

Eurooppa ”ortodoksiseen” kulttuuripiiriin. Huntingtonin johtoajatus on se, että maailman konfliktierkimmät alueet sijaitsevat eri kulttuuripiirien rajoilla, ja hänen mukaansa kahden suuren sivilisaation — läntisen kristinuskon ja itämaisen ortodoksian — raja kulkee juuri Ukrainan halki jättäen maan läntiset osat Euroopan puolelle ja itäiset osat Venäjän puolelle. (Huntington 1996, 36, 167.) Vaikka Huntingtonin teoriaa on kritisoitu siitä, että hänen hahmottelemansa kulttuuripiirit noudattavat enemmän tai vähemmän kylmän sodan aikaisia jakolinjoja, on ukrainalaisten äänestyskäyttäytyminen yksi osoitus siitä, että maa todella vaikuttaisi kamppailleen kahden kilpailevan kulttuuripiirin vaikutuksen alaisena.

Kuva 8: Presidentinvaalien äänijakauma vuonna 2010. Lähde: Babych 2010.

Koska maassa on vallinnut niin selkeä jako sen suhteen, mikä Ukrainan paikka on Venäjän ja Euroopan, idän ja lännen välissä, on selvää, että myös kansaa on ollut vaikea yhdistää yhden tavoitteen ja yhteisen tavan taakse ratkaista tilannetta. Kun ratkaisumalleissa on haettu kompromissia Donbassin etujen pohjalta, Länsi-Ukrainassa on järjestetty massaprotesteja ja päin vastoin. Näin kävi muun muassa silloin, kun presidentti Zelenskyi loppuvuodesta 2019 lupasi alustavasti, että separatistihallinnot saisivat järjestää alueillaan paikallisvaalit.

Sopimukseen kuului, että mikäli Etyj toteaisi vaalit reiluiksi ja asianmukaisesti toteutetuiksi, voisivat vaalit viitoittaa tietä separatistialueiden tavoittelemalle ”erikoisasemalle” ja laajemmalle autonomialle. (ks. esim. Goncharenko 2019.) Kun tieto tuli julki, Kiovassa Maidanin aukio täyttyi kansallismielisistä mielenosoittajista, jotka kritisoivat presidenttiä taipumisesta Venäjän tahtoon. Zelenskyi kuitenkin piti kantansa todeten, että vaalit olisivat olennainen ja välttämätön osa prosessia, jolla Ukraina pyrkii konfliktin ratkaisemiseen, eikä vaaleja tulnaisi järjestämään venäläisten joukkojen painostuksen alla (ibid.).

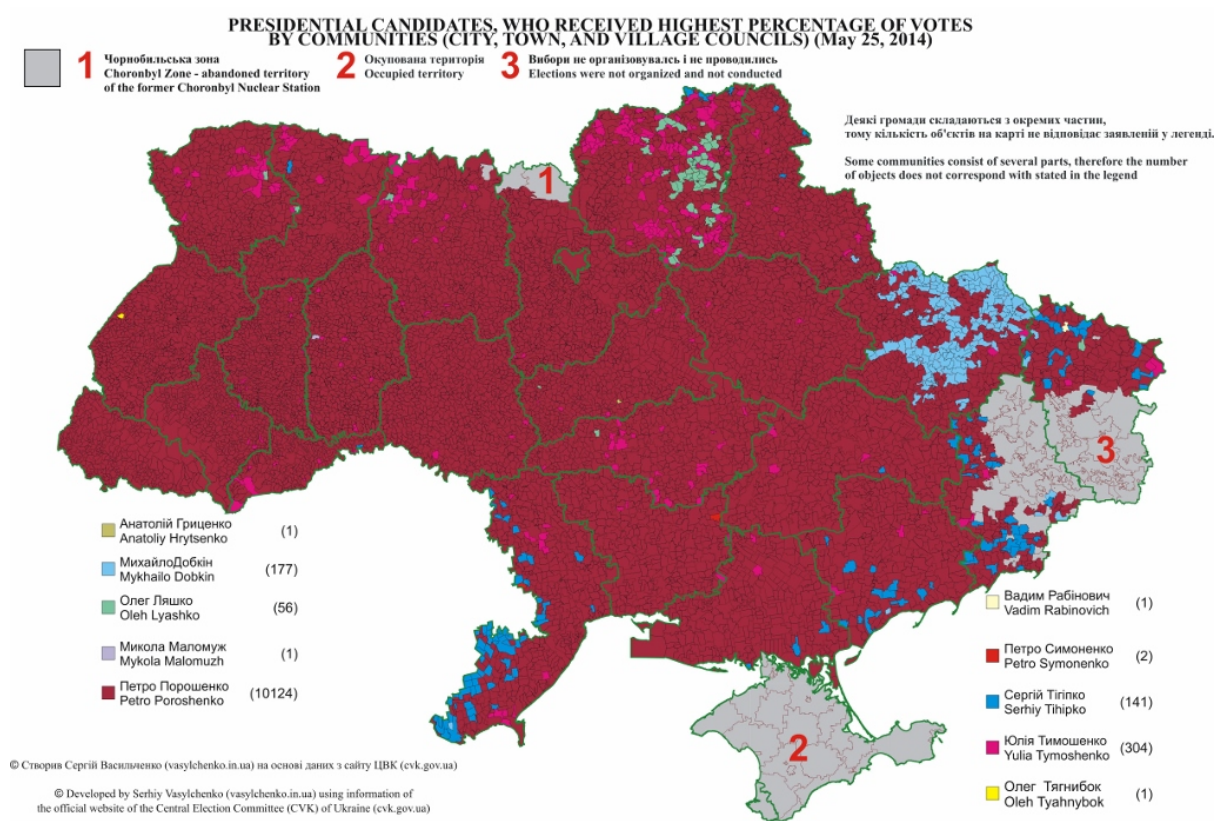
Tilanteeseen liittyy samaa problematiikkaa kuin konfliktien ratkaisuun tai sovitteluun yleensäkin: ei ole yksinkertaisesti realistista odottaa, että päästäisiin sopimukseen, joka miellyttää täydellisesti kaikkia osapuolia. Kuten Galtung (1996, 70) toteaa, jokaisen konfliktin taustalla on ristiriita, ja jos tämä ristiriita on päässyt kehittymään avoimeksi konfliktiksi on hyvin todennäköistä, ettei kaikkia miellyttävää ratkaisua ole alun perinkään ollut tarjolla — siksi sellaisen vaatiminen ei myöskään vie tilannetta kohti mahdollista ratkaisua. Tämä on kuitenkin ollut protestien henki niin idässä kuin lännessä: asenteista on huokunut periksiantamattomuus eikä *kompromissi* ole missään vaiheessa kuulunut mielenosoittajien sanavalikoimaan. Tämän on huomannut myös Henry Kissinger, joka totesi jo kriisin alkuvaiheessa, ettei neuvottelujen tavoitteena tulisi ollakaan ”täydellinen tyytyväisyys, vaan tasapuolinen tyytymättömyys”³⁷ (Kissinger 2014, 3).

5.2 Epäonnistunut vähemmistöpolitiikka

Vallankumoukseen johtaneet Maidanin mielenosoitukset saivat ukrainalaisten minäkäsityksessä kuitenkin aikaan muutoksen, jollaista ei maan itsenäisyyden aikana ollut aikaisemmin nähty. Enenevissä määrin kansalaiset vaikuttivat omaksuvan ukrainalaisen identiteetin venäläisen sijaan ja yhdistyvän Euromaidanin arvojen taakse korruptoitunutta hallintoa vastaan. Muutos näkyi etenkin mielipidekyselyissä, mutta myös konkreettisesti Maidanin aukiolla, jonne saapui mielenosoittajia kautta maan — niin Länsi- kuin Itä-Ukrainastakin. Muutoksen merkittävyyttä lisää se, että identiteettien murros vaikutti

³⁷ Eng. *absolute satisfaction — balanced dissatisfaction*.

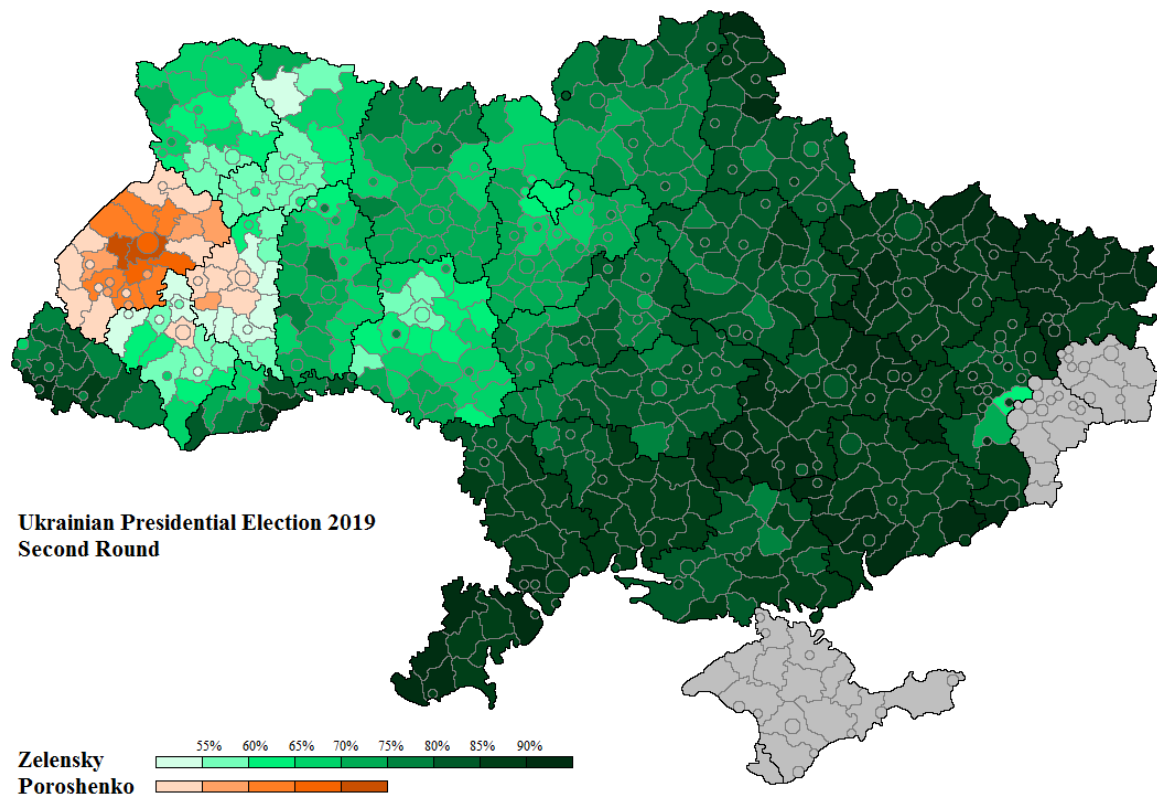
koskevan etenkin maan itä- ja eteläosia, missä venäläisellä ja paikallisidentiteetillä on perinteisesti ollut vahvat juuret. (Kulyk 2018, 13–14.) Mielenosoituksissa löytynyt yhtenäisyys välittyi myös seuraaviin presidentinvaaleihin, joissa Maidanin arvojen lipunkantajaksi valikoitunut Petro Porošenko voitti vaalit ylivoimaisella enemmistöllä niiden ensimmäisellä kierroksella.

Kuva 9: Presidentinvaalien äänijakauma vuonna 2014. Porošenkon voittamat piirit tummanpunaisella. Lähde: Kudelia 2014.

Historioitsija Serhy Yekelchuk kuitenkin huomauttaa, että vaalien tulosta tulisi tarkastella seuraavista lähtökohdista: 1) Donbassissa sotatoimet separatisteja vastaan kiihtyivät ja niin kauan kuin maalta puuttui legitiimi johtaja myös asevoimilta puuttui ylipäällikkö. Tämä todennäköisesti yhdisti äänestäjiä yhden ehdokkaan taakse, sillä toisen äänestyskierroksen järjestäminen olisi entisestään lykännyt päätösvaltaisen johtajan virkaan astumista. 2) Lisäksi Porošenko vaikutti näkemyksissään maltillisemmalta johtajalta, kuin hänen kovin kilpailijansa, edellisissä vaaleissa toiselle kierrokselle valikoitunut Julija Tymošenko, mikä teki Porošenkosta hyväksyttävämmän ehdokkaan myös maan itä- ja eteläosissa laajentaen

hänen kannatustaan perinteisesti venäjämielisiä ehdokkaita suosineille alueille. 3) Vaaleja ei käyty Venäjän miehittämällä Krimillä eikä separatistien hallitsemilla alueilla, mikä osaltaan vääristi tulosta länsimielisen ehdokkaan eduksi. Samoin Janukovitšin edustama Alueiden puolue nautti Itä-Ukrainassa normaalisti suurta suosiota, mutta presidentin vallasta-ajon jäljiltä puolue oli pirstaleina ja moni suosittu poliitikko oli jättänyt puolueen. (Yekelchuk 2015, 158–159.) Yekelchukin argumentit huomioidenkin voidaan silti todeta, että muutos ukrainalaisten äänestys-käyttäytymisessä on merkittävä. Yllättäen löytyneessä yhtenäisyydessä ei myöskään vaikuttaisi olleen kyse pelkästä mielenosoitusten jälkeisestä huumasta, sillä kansa yhdistyi samalla tavalla myös vuoden 2019 vaaleissa; tällä kertaa kuitenkin politiikan ulkopuolelta ponnistaneen Volodymyr Zelenskyin taakse syrjäyttäen istuvan presidentin.

Kuva 10: Presidentinvaalien äänijakauma vuonna 2019. Lähde: Kireev 2019b.

Pitkittyvän konfliktin ja vahvistuvan kansallisidentiteetin lisäksi Zelenskyin suosioon vaikutti osaltaan se, ettei hän ollut olemassa olevan poliittisen järjestelmän tuotos (Demydova 2020, 582). Juuri se, että Zelenskyi tuli politiikan ulkopuolelta kasvatti odotuksia uutta ja

karismaattista ehdokasta kohtaan, koska hän ei ollut vielä sotkeutunut kotimaan politiikan monimutkaisiin valtapeleihin. Entisen koomikon toivottiin tuovan uusia tuulia Ukrainan politiikkaan, mutta etenkin käynnissä olevan konfliktin ratkaisuun, jossa neuvottelut Venäjän kanssa olivat olleet tauolla jo kolmen vuoden ajan. Yksi Zelenskyin kamppanjan pääteemoista olikin Donbassin tilanteen ratkaiseminen — tavoite, jota ukrainalaiset toivoivat uudelta presidentiltä ylitse muiden. (Miller 2019.) Kansa oli turhautunut Porošenkon kyvyttömyyteen edistää neuvotteluja Venäjän kanssa, mikä toikin hänelle lopulta vain 24 prosentin kannatuksen toisella kierroksella, varmistaen Zelenskyille voiton maan historian suurimmalla marginaalilla (Sukhankin 2019). Lisäksi Porošenkon nationalistinen ja periksiantamaton kanta Donbassin suhteen oli tullut viiden vuoden aikana selväksi, mikä toi hänelle ääniä ainoastaan ukrainalaisen (ääri)nationalismin kehossa Lvivin seudulla, kun taas valtaosa muusta Ukrainasta, etenkin itä- ja eteläosat päätyivät kannattamaan Zelenskyiä.

Euromaidanin jälkeisten vaalien tulokset viittaisivatkin siihen, että vuosia jatkunut poliittinen kahtiajako olisi tullut tiensä päähän — ainakin toistaiseksi. Niin kauan kuin konflikti Itä-Ukrainassa jatkuu ja Krimin kysymys säilyy ratkaisemattomana, on liian aikaista tehdä kyseisiä johtopäätöksiä. Kuten Yekelchyk (2015, 158) toteaa, käytännön seikat, kuten konfliktin ratkaiseminen yhteistä vihollista vastaan voi parhaimmassa tapauksessa yhdistää kansakuntaa merkittävästikin. Nähtäväksi jää, jatkuuko ukrainalaisten löytämä yhtenäisyys, kun konfliktiin lopulta löydetään jonkinlainen epätäydellinen ratkaisu vai palaako nykyistä tilannetta edeltänyt kahtiajako kansan keskuuteen.

	2012			2014			2017		
	All	West + Center	East + South	All	West + Center	East + South	All	West + Center	East + South
I consider myself									
Only Ukrainian	67.8	87.2	39.5	72.8**	91.4**	44.6	81.5***	92.0	64.6***
Both Ukrainian and Russian but more Ukrainian	9.0	5.2	14.6	9.0	3.5	17.2	5.6***	3.2	9.2***
Equally Ukrainian and Russian	10.2	4.1	19.0	10.2	3.2	20.8	7.7**	2.3	16.7*
Both Ukrainian and Russian but more Russian	4.9	1.3	10.1	5.1	0.7	11.6	2.2***	0.7	4.5***
Only Russian	8.0	2.0	16.8	2.7***	0.9*	5.4***	2.5	1.2	4.8
Other response	0	0.1	0.0	0.3	0.3	0.4	0.4	0.6	0.1

Note: The difference from the value of the same characteristic for the previous survey is significant at: * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$.

Kuva 11: Ukrainalaisten identifioituminen ennen ja jälkeen Maidanin mielenosoitusten.

Lähde: Kulyk 2018, 10.

Kuten ylläolevasta taulukosta käy ilmi, identiteettien ennennäkemätön uudelleenmäärittely ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, etteikö Ukraina olisi silti jäänyt vähemmistöä, joka ei allekirjoittanut Maidanin arvoja tai kyseenalaistanut omaa valtavirrasta poikkeavaa

identiteettiään — heidän määränsä oli vain selkeästi pienentynyt. Euromaidanin jälkeiset tapahtumat ovat osoittaneet, että tämä vähemmistö oli vahvasti edustettuna etenkin Krimin niemimaalla ja Donbassin alueella, missä oltiin tyytymättömiä pääkaupungin *ukrainalaistavaan* yhteiskuntakehitykseen ja järjestettiin vastineeksi venäjämielisiä Antimaidan-mielenosoituksia (Sakwa 2015, 143; Pop-Eleches & Robertson 2018, 116). Vaikka itsenäisen Ukrainan poliittista historiaa onkin leimannut tasapainoilu idän ja lännen välissä kansainvälisellä tasolla, niin yhtä lailla ukrainalaiset poliitikot ovat joutuneet taiteilemaan itä-länsi-jaon kanssa maan rajojen sisälläkin. Kun politiikan johdossa hyväksytään, ettei kaikkia voida miellyttää, muodostuu todennäköisesti enemmistö, jota päädytään miellyttämään sekä vähemmistö, jonka toiveet ja tarpeet jäävät vähemmälle huomiolle tai sysätään täysin sivuun.³⁸

Maidanin mielenosoituksissa kansan keskuuteen näytti syntyvän selkeä EU-myönteinen ja länsimielinen enemmistö, mikä heijastui myös politiikan johtoon ja poliittiseen päätöksentekoon. Janukovytsin hylkäämä lähentys sopimus EU:n kanssa allekirjoitettiin pian vallankumouksen jälkeen ja väliaikainen hallitus julisti Ukrainan olevan matkalla kohti läntisiä instituutioita, etupäässä EU:ta ja Natoa (Mearsheimer 2014, 4). Tämä puolestaan tarkoitti sitä, että idän suhteita korostavat jäivät entistä selkeämmin vähemmistöön ja maan venäjämielinen (ja -kielinen) osa ajettiin aiempaa ahtaammalle. Silloin tarkasteltavaksi tulee Ukrainan harjoittama vähemmistöpolitiikka ja se, kuinka tässä on onnistuttu. Sen lisäksi, että onnistunut vähemmistöpolitiikka luo edellytykset valtion sisäiselle vakaudelle, nousee vähemmistökysymys merkitykselliseksi myös siksi, että Venäjä on aktiivisesti luonut narratiivia venäläisten ja venäjänkielisten etujen turvaamisesta myös Venäjän ulkopuolella, etenkin Ukrainassa.³⁹

³⁸ Näin ainakin demokraattisissa yhteiskunnissa, mitä Ukrainakin on pyrkinyt tavoittelemaan ja vahvistamaan. Asetelma on tietenkin toinen esimerkiksi autoritäärisissä maissa, joissa valta ei perustu kansan suosioon vaan eliitti (vähemmistö) voi toimia haluamallaan tavalla piittaamatta kansan (enemmistön) mielipiteistä.

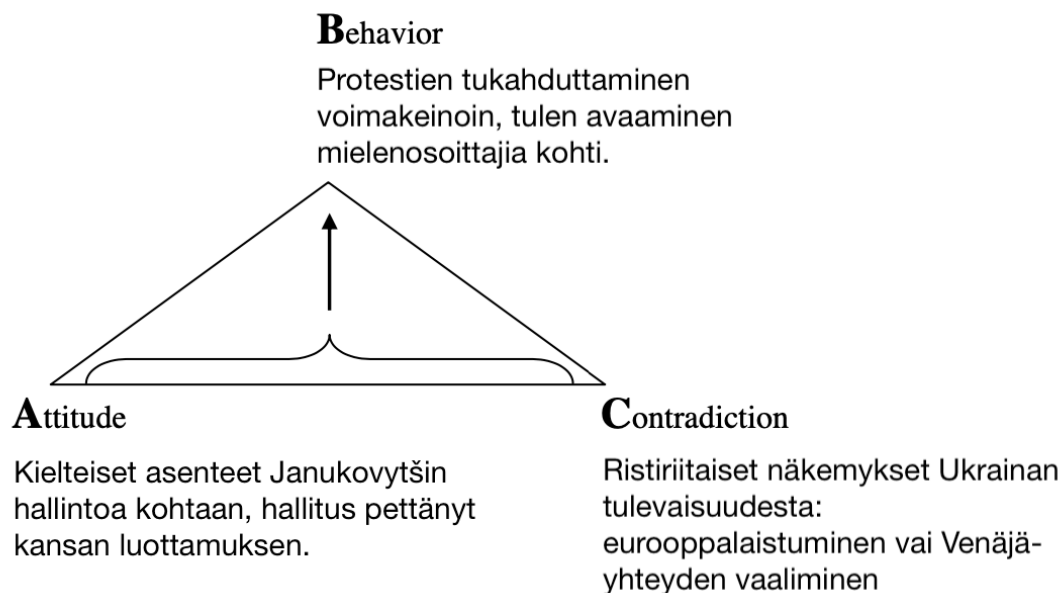
³⁹ *Millions of Russians and Russian-speaking people live in Ukraine and will continue to do so. Russia will always defend their interests using political, diplomatic and legal means. But it should be above all in Ukraine's own interest to ensure that these people's rights and interests are fully protected. This is the guarantee of Ukraine's state stability and territorial integrity.* (Putin 2014.)

Jo vuosia yksi olennaisimmista vähemmistökysymyksistä Ukrainassa onkin ollut venäjän kieli ja sen asema ukrainalaisessa yhteiskunnassa (ks. esim. d’Anieri, Kravchuk & Kuzio 2018, 182, 186). Ei lienekään sattumaa, että Euromaidanin jälkeen muodostettu väliaikainen hallitus aloitti yhteiskunnan ukrainalaistamisen juuri kielikysymyksestä. Uusi parlamentti kumosi ensi töikseen vuonna 2012 voimaan tulleen lain, jonka myötä alueellisiksi virallisiksi kieliksi oli voitu hyväksyä kieliä, joita puhui paikallisista vähintään kymmenen prosenttia (Pogrebinskiy 2015, 95). Tätä pidettiin tärkeänä etenkin maan itä- ja eteläosissa, missä enemmistö väestöstä puhui äidinkielenään jotain muuta kieltä kuin ukrainaa⁴⁰, ja siksi lain kumoaminen nähtiin suorana hyökkäyksenä ei ainoastaan maan venäjänkielistä väestöä kohtaan, vaan yhtäläillä myös Ukrainan muita vähemmistökansoja vastaan (mm. moldovalaiset ja Krimin tataarit). Richard Sakwa toteaaakin, että kielilain kumoaminen oli yksi (hänen mukaansa monista) väliaikaisen hallituksen pahimmista virheistä kun otetaan huomioon, miten hatarasti maa pysyi kasassa. Hänen mukaansa on selvää, että lain kumoamisella pyrittiin polkemaan juuri venäjän kielen asemaa Ukrainassa, koska tämä nähtiin selkeimpänä esteenä yhteiskunnan ukrainalaistamisen tiellä venäjänkielisten suuren määrän vuoksi — muut vähemmistöt vain joutuivat tilanteessa sijaiskärsijöiksi. (Sakwa 2015, 147–148.)

Siinä missä osa maan venäjänkielisestä väestöstä löysi ukrainalaisen identiteettinsä Euromaidanin jälkeen (ks. kuva 11), niin heille, jotka edelleen tukeutuivat venäläiseen tai omaan paikallisidentiteettinsä väliaikaisen hallituksen toimet vain vahvistivat käsitystä siitä, että on olemassa kaksi Ukrainaa: se, jota Kiovassa rakennettiin ja Ukraina, jota he edustivat. Kielilain kumoaminen teki maan venäjänkieliselle vähemmistölle selväksi, kenen ajateltiin kuuluvan siihen Ukrainaan, jota määriteltiin pääkaupungista käsin: venäläisyys tai venäjänkielisyys ei tulisi olemaan osa Kiovan Ukrainaa. Vaikka hallituksen tavoitteena voidaan ajatella olleen yhdistää kansakuntaa yhden kielen ja yhden kulttuurin avulla, niin toimilla näyttäisi olleen itse asiassa päinvastainen vaikutus. Yhden kielen pakottaminen koko kansan keskuuteen vain syvensi jo olemassaolevaa jakoa ja vahvisti polarisaatiota eri kansanryhmien välillä.

⁴⁰ Esimerkiksi Donbassin alueella 72% väestöstä on ilmoittanut äidinkielekseen venäjän (Wilson 2014, 118).

Galtungin konfliktiteorian mukaan juuri polarisaatio syöksee konflikteja useimmiten väkivallan kierteeseen. Polarisaatioon kuuluu olennaisesti toiseuden määrittely eli selkeiden rajojen vetäminen *meidän* ja *heidän* välille. Tämä yksinkertaistaa tilannetta kognitiivisella tasolla ja helpottaa näin väkivallan perustelua konfliktin osapuolille: meidän on toimittava näin, koska he haluavat meille pahaa ja toimillamme voimme sen estää. Mustavalkoisella ajattelulla on helppo määrittellä vihollinen, kun yhtälöstä poistetaan kaikki muu paitsi oikeamielinen itseys ja vihamielinen toiseus sekä vahinko, jota osapuolet toisilleen haluavat. (Galtung 1996, 90–91; Jacobsen 2000, 3.) Kielilain kumoamisella väliaikainen hallitus loi entistä vahvemmin erottelua *meidän* ja *heidän*, ukrainankielisten ukrainalaisten ja muiden ukrainalaisten välille. Toiseutta ei siis vain tyydytty ylläpitämään, vaan sitä päädyttiin myös vahvistamaan. Lopulta polarisaatio johti väkivaltaan myös Ukrainan tapauksessa, kun ristiriidat ja vihamieliset asenteet kärjistyivät mellakoissa ja näiden tukahduttamisessa voimakeinoin. Näin kävi niin Maidanilla kuin Itä-Ukrainan Antimaidan-mielenosoituksissa (ks. esim. Sakwa 2015, 136). Konfliktikolmio oli saanut tuhoavan käytöksen kärkeensä.

Kuva 12: Ukrainan kriisin laajeneminen. Mukailtu lähteestä: Galtung 1996, 72.

Kielilain kumoamisesta syntyi niin iso meteli, että virkaa tekevä presidentti Oleksandr Turtšynov⁴¹ jätti parlamentin hyväksymän lain lopulta allekirjoittamatta (Wilson 2014, 147). Turtšynovin päätös tuli kuitenkin kohtuuttomalla viiveellä, ja sillä välin Venäjä oli ehtinyt Krimille ”turvaamaan” alueen venäjänkielisen vähemmistön oikeuksia. Vahinko oli toisin sanoen ehtinyt jo tapahtumaan. Euromaidanin jälkeen valtaan asetettu johto oli näyttänyt, mikä sen kanta tulisi olemaan maan vähemmistöjä ja heidän oikeuksiaan kohtaan.

Vaikka kielilain kumoaminen jäi Turtšynovilta virallisesti kesken, maan parlamentti vei prosessin loppuun hyväksymällä lähes samansisältöisen lain viisi vuotta myöhemmin. Tällä kertaa lakitekstissä asettuivat vastakkain maan ainoan virallisen *kielen* oikeudet sekä *kielen puhujan* oikeudet. (ks. esim. Kudriavtseva 2019.) Toisin sanoen se, saisivatko ihmiset vapaasti valita kanssakäymisen kielen esimerkiksi peruspalveluissa useammasta virallisesta kielestä, vai tulisiko kommunikointi tapahtumaan ainoastaan ukrainaksi. Lopulta lailla päädyttiin turvaamaan ukrainan kielen tarve ja oikeus tulla puhutuksi koko maassa muiden virallisten kielten kustannuksella. Vuoden 2019 kielilaista tuli myös Porošenkon poliittinen perintö hänen seuraajalleen, äidinkielenään venäjää puhuvalle Zelenskyille, joka ennen presidentiksi valitsemistaan kertoi vastustavansa lakia — tätä käsitellään tarkemmin vielä jäljempänä.

Tämän työn kirjoitushetkellä ristiriidat maan ukrainankielisen enemmistön ja venäjänkielisen vähemmistön välillä ovat edelleen voimassa. Edellä mainittujen lakien myötä vaikuttaa myöskin epätodennäköiseltä, että tilanteeseen olisi lähiaikoina odotettavissa muutoksia. Nähtäväksi jää, mikä uuden presidentin linja kielikysymykseen tulee olemaan — lähteekö Zelenskyi kumoamaan edeltäjänsä läpi puskemia päätöksiä, kuten maan politiikassa on ollut tapana. Tässä vaiheessa selvältä vaikuttaisi kuitenkin se, ettei Ukraina ole onnistunut ratkaisemaan vähemmistökysemystään kestäväällä tavalla. Kansakunnan yhdistäminen yhden kielen alle tukahduttamalla vähemmistön käyttämä kieli ei ole osoittautunut toimivaksi politiikaksi. Ukrainalaisuuden sitominen yksinomaan ukrainan kieleen ainoastaan syventää vastakkainasettelua venäjänkielisen idän ja ukrainankielisen lännen välillä. Samalla sillä

⁴¹ Virassa 23.2.–7.6.2014.

myös tietoisesti uusinnetaan käsitystä siitä, että Länsi-Ukraina on sitä, mitä Itä-Ukraina ei ole ja päin vastoin; käsitystä siitä, että on todella olemassa kaksi Ukrainaa.

5.3 Poliittiset kamppailut ja taistelu vallasta

Ukrainan kriisin tragedia on siinä, että tilanteen eskaloituminen olisi mahdollisesti voitu estää jo Maidanilla alkuvuodesta 2014, mikäli mielenosoitusten aiheuttamaan sekasortoon olisi reagoitu maltillisemmin. Presidentti Janukovyč hallituksineen oli luvannut maan lähentyvän EU:n kanssa, mutta petti lupauksensa viime tingassa tukeutuen Venäjän tekemään vastatarjoukseen. Vaikka Janukovyčin hallinnolla oli laillinen presidentinvaaleihin ja parlamentin enemmistöön perustuva oikeus johtaa maan (ulko)politiikkaa, voidaan myös mielenosoittajilla sanoa olleen perusteltu syy hallinnon kritisointiin. Assosiaatiosopimusta neuvoteltaessa Ukrainan edustajat yrittivät toistuvasti saada sopimustekstiin mainintaa maansa jäsenyysmahdollisuudesta, mihin EU:n neuvottelijat eivät kuitenkaan taipuneet. Lopputulos oli toinen toistaan epämääräisempiä mainintoja Ukrainan ja EU:n ”jatkuvasta lähentymisestä”, ilman sen konkreettisempaa suunnitelmaa itse jäsenyysprosessin käynnistämisestä (Remy 2015, 261). Välttämättä sanamuodoistaan huolimatta neuvoteltu sopimus oli ukrainalaisille mentaalisesti hyvin tärkeä. Historioitsija Johannes Remy (ibid.) mukaan sopimuksessa ei ollut kansalle kyse vain politiikasta ja taloudesta, vaan se nähtiin ennemminkin länsieurooppalaisen sivilisaation valitsemisena venäläisen kulttuuripiiriin sijaan.

Koska kiistaa käytiin selkeästi ulkopoliittikan perusteista, voidaan esittää, että tilanne olisi pitänyt ratkaista uusilla vaaleilla. Vaaleilla olisi pystytty selvittämään kansan tuki hallinnon päätöksille, mikä olikin protestien alussa yksi mielenosoittajien vaatimuksista.⁴² Kansan mielipide hallinnon toimiin vaikutti protestien myötä kuitenkin selvältä, ja Janukovyč hallituksineen kieltäytyi ennen aikaisten vaalien järjestämisestä. Viimeisenä keinonaan pysyä

⁴² Aluksi mielenosoittajat vaativat hallituksen hajottamista ja uusia parlamenttivaaleja, mutta tilanteen edetessä vaatimukset laajenivat myös presidentin erottamiseen (ks. esim. Remy 2015, 264; Sakwa 2015, 139).

kiinni vallan kahvassa hallitus yritti tukahduttaa mielenosoitukset voimakeinoin — ensin pampuin ja lopulta luodein (ibid., 264). Tulen avaaminen mielenosoittajia kohti ei kuitenkaan näyttänyt purkavan tilannetta vaan päinvastoin, voimakeinoin tukeutuminen puhalsi lisää happea protestien liekkeihin. Janukovyštšin hallinnon tapa vastata mielenosoituksiin on täydellisessä ristiriidassa Galtungin teorian kanssa, jonka mukaan konflikteja on käsiteltävä ”luovasti ja väkivallattomasti” (Galtung 2003, 126). Vaikka rauhantutkijoiden keskuudessa ei olla päästy yksimielisyyteen siitä, voidaanko minkäänlaista väkivaltaa oikeuttaa rauhan saavuttamiseksi, on Galtung kannassaan hyvin selkeä: väkivaltaa ei tulisi koskaan legitimoida rauhan nimissä (Galtung 1996, 72). Galtungin teoriassa väkivaltaan tukeutuminen ei johda kestävään lopputulokseen, vaikka sillä väliaikaisesti (näennäinen) rauha saavutettaisiinkin. Väkivalta ainoastaan syventää jo olemassa olevaa vastakkainasettelua ja synnyttää lopulta vain lisää väkivaltaa — näin kävi myös Maidanilla.

Janukovyštšilla oli kuitenkin myös henkilökohtaisempi syy olla allekirjoittamatta EU:n kanssa neuvoteltua lähentymissopimusta. Yksi EU:n sopimukselle asettamista ehdoista oli, että Ukraina vapauttaa Janukovyštšin vuoden 2010 presidentinvaalien vastaehdokkaan Julija Tymošenkon vankilasta (Remy 2015, 262). Janukovyštš oli voittanut Tymošenkon vaalien toisella kierroksella vain muutaman prosentin marginaalilla. Tymošenko osoittautui vaaleissa odotettua kovemmaksi vastustajaksi ja hänen kannatuksensa ennakoitua suuremmaksi, minkä johdosta Janukovyštšin hallinto passitti hänet vankilaan tekaistuilla syyteillä kavalluksesta ja vallan väärinkäytöksestä. (Hahn 2018, 617, 688.) Toisin sanoen, siinä missä Ukrainan kansalle sopimuksen allekirjoittamisella oli vahva symbolinen merkitys länsieurooppalaisen kulttuuripiirin valitsemisella venäläisen sijaan, niin Janukovyštšille sopimuksen hylkääminen merkitsi henkilökohtaisen valta-aseman säilyttämistä ja turvaamista. Todellisuudessa Janukovyštšin toimilla oli kuitenkin päinvastainen vaikutus: keinot vallassa pysymiseen alkoivat olemaan niin epätoivoisia, että niihin tukeutumalla Janukovyštš tuli sinetöineeksi oman kohtalonsa vallankumouksessa syrjäytettynä presidenttinä.

Ukrainan kriisin voidaankin osaltaan sanoa alkaneen poliittisen eliitin valtapeleistä, ja samat pelit näyttäisivät jatkuvan edelleen. Kamppailu vallasta sai uusia kierroksia vuonna 2019, kun Volodymyr Zelenskyi asettui haastamaan istuvan presidentti Porošenkon tulevissa vaaleissa.

Vaikka Porošenkoon kohdistui kaudellaan kritiikkiä saamattomuudesta Donbassin tilanteen suhteen, koki hän omaavansa vahvan mandaatin kriisin käsittelemiseen omalla tavallaan vuoden 2014 vaaleissa saamansa kannatuksen pohjalta (Demydova 2020, 585). Nyt hänen oli kuitenkin puolustettava valta-asemaansa Zelenskyiä vastaan, jonka kampanja rakentui juuri niiden teemojen ympärille, joissa Porošenko oli epäonnistunut. Vaikka politiikassa vastaehdokkaan arvostelu ja kritisointi on etenkin vaalien alla varsin normaalia, ei kinastelu ja mustamaalaaminen varsinaisesti edistä käynnissä olevaa prosessia konfliktin ratkaisemiseksi. Etenkään, kun Porošenko näyttää tehneen Zelenskyin arvostelusta osan omaa politiikkaansa hävittyään tälle vaaleissa: ”*They [Poroshenko Bloc] don’t think he [Zelenskyi] is worthy of being president. — They see him as a clown from a television show. They are doing everything so he fails.*” (Kramer 2019.)

Viimeisimpänä valtakamppailun välineeksi otettiin Minskin sopimukset, joiden pohjalta Donbassin tilannetta on pyritty ratkaisemaan. Porošenko, joka oli itse neuvottelemassa molempia⁴³ sopimuksia vaati nyt, ettei konfliktin ratkaisusta neuvoteltaisi näiden sopimusten pohjalta. Hänen mukaansa Zelenskyi antaisi Venäjälle periksi, mikäli rauhasta olisi sovittu Minskin sopimusten puitteissa. (Minakov 2019.) Zelenskyin auktoriteetin kyseenalaistaminen Porošenkon puolueen toimesta on todellinen poliittinen farssi, sillä Porošenkolla itselläänkin oli vaikeuksia vakuuttaa maansa hallinto Minskin sopimusten taakse, kun kyseisiä dokumentteja muutama vuosi sitten laadittiin (ks. esim. de Galbert 2015). Zelenskyin panettelu samasta tehtävästä ei osoita ainoastaan huonoa makua, vaan torpedoi myös konkreettisesti itse rauhanprosessia, kun maan johtajan edellytykset neuvotella konfliktin ratkaisemisesta kyseenalaistetaan kotimaan politiikassa.

Zelenskyin ensimmäisen Normandia-huippukokouksen⁴⁴ alla toteutetuissa mielipidekyselyissä enemmistö ukrainalaisista vastustikin rauhasta sopimista Minskin sopimusten pohjalta (Rating Group Ukraine 2019). Ei ole selvää, kuinka suuri merkitys Porošenkon puolueen toimilla oli kyseisten mielipiteiden takana, mutta selvänä voidaan pitää sitä, ettei entinen presidentti varsinaisesti auta nykyisen pyrkimyksiä ratkaista tilannetta, jos koko

⁴³ Minsk I (2014) ja Minsk II (2015).

⁴⁴ 9. joulukuuta 2019.

prosessilta viedään pohja kansalaisten silmissä. Täytyy muistaa, että koko kriisi sai alkunsa kansalaisten tyytymättömyydestä johtajiensa toimiin ja seuranneista mielenosoituksista. Zelenskyin ensimmäisen huippukokouksen alla Maidanin aukiolle olikin kerääntynyt tuhansittain mielenosoittajia, jotka vaativat presidenttiä pysymään lujana neuvottelupöydässä (Minakov 2019). Se vaikutus vuoden 2014 vallankumouksella oli, että jokainen Ukrainaa tämän jälkeen johtanut poliitikko tietää varmasti, ettei kansan mielenilmauksia tule aliarvioida missään olosuhteissa.

Zelenskyin poliittinen kamppailu alkoi pian sen jälkeen, kun mielipidekyselyt nostivat hänen kannatuksensa Porošenkon ohi tulevissa vaaleissa (Walker 2019). Edellä käsiteltiin lyhyesti Ukrainan kiisteltyä kielilakia, jonka maan parlamentti hyväksyi alkuvuodesta 2019. Porošenko oli puhunut vahvasti lain hyväksymisen puolesta ja ottikin sen lopulta osaksi vaalikampanjaansa tavoitellessaan jatkokaudesta presidenttinä (Sukhov & Talant 2019). Tämä siitäkin huolimatta, tai kenties juuri sen takia, että Zelenskyi, jonka mielipidekyselyt esittivät jo vahvimpana ehdokkaana tulevaisuuden presidentiksi oli kertonut vastustavansa kyseistä lakia (Polityuk 2019). Jäätyään toiseksi vaalien ensimmäisellä kierroksella, Porošenko veikin lain hyväksymisen loppuun allekirjoittaen esityksen juuri toisen äänestyskierroksen alla, vain viisi päivää ennen oman kautensa loppua, jättäen näin seuraajalleen mahdollisimman ikävän perinnön. Toisen kierroksen tulosten tultua julki Porošenko hyväksyi tappionsa toden: ”*I’m leaving office, but I want to make it clear that I’m not leaving politics.*” (Walker 2019b.) Porošenkon toimien ja kommenttien on arveltu viittaavan siihen, että hänen tavoitteenaan olisi yhdistää maan oppositio Zelenskyiä vastaan ja asemoitua tämän vastarinnan johtohahmoksi (esim. Minakov 2019). Porošenkon johtaman opposition tavoite olisi maalata Zelenskyistä kuva epäonnistuneena presidenttinä ja lopulta syrjäyttää hänet seuraavissa vaaleissa.

Monen ukrainalaisen pettymykseksi Zelenskyi näyttäisi lähteneen jo kautensa alussa valtapeleihin mukaan. Vain muutama kuukausi vaalien jälkeen Zelenskyin hallinto käynnisti tutkinnan Porošenkoa vastaan syyttäen tätä korruptiosta ja veronkierrosta. (Goncharenko 2019c.) Tutkinnat käynnistettiin myös monista Porošenkon poliittisista liittolaisista, muun muassa Kiovan pormestarista Vitali Klytškosta, jota Zelenskyin väitetään vaatineen

erotettavaksi Kiovan kaupunginvaltuustosta kyseenalaisten maakauppojen vuoksi. Ukrainassa syytökset on tulkittu poliittisesti motivoituneiksi, minkä on pelätty viitoittavan Zelenskyin tietä jälleen yhdeksi korruptoituneeksi poliitikoksi karismaattisen uudistajan sijaan, jona häntä vielä vaalien alla pidettiin. (Ibid.; Miller 2019.) Vaanivan korruption — johon seuraavaksi perehdytään tarkemmin — lisäksi kotimaan valtapeleihin sekaantuminen vie väistämättä huomiota tähdellisemmiltä aiheilta, kuten käynnissä olevalta konfliktilta maan itäosissa, jonka ratkaisemista Zelenskyi vielä kampanjassaan piti yhtenä tärkeimmistä tehtävistään.

5.4 Korruption kulttuuri

Neuvostoaajoilta peritty korruption kulttuuri elää ja voi hyvin Ukrainassa. *Transparency International* -järjestön vuosittain julkaistavassa, maailman valtioiden korruptiota mittaavassa raportissa Ukraina ja Venäjä kilpailevat vuosi toisensa perään Euroopan korruptoituneimman maan tittelistä.⁴⁵ Korruptio levisi ukrainalaiseen yhteiskuntaan jo itsenäisyyden ensimmäisinä vuosina, mutta sai todelliset kasvonsa kymmenen vuotta valtaa pitäneen presidentti Kutšman kaudella, jota pidetään ukrainalaisen oligarkian ja ”klaanijärjestelmän” arkkitehtinä. Kutšman kaudella korruptio käytännössä institutionalisoitiin, jolloin siitä tuli yhteiskunnallinen normi. Yleisesti korruption kanssa korreloivat tekijät — taloudellinen kehittymättömyys, median rajoittuneisuus, naisten vähäinen osallistuminen poliittiseen päätöksentekoon ja markkinoiden epätäydellisyys — ovat Ukrainassa myös vahvasti läsnä. (Karatnycky 2005, 38; Marples 2015, 15; Alinikula 2015, 152.) Korruption vastainen taistelu on ollut esillä useissa vaaleissa, mutta kerta toisensa jälkeen lupaukset hallinnon uudistamisesta ovat jääneet vaille katetta. Sen lisäksi, että korruptio ja kykenemättömyys sen kitkemiseen murentaa ukrainalaista yhteiskuntaa pala palalta, on se osaltaan myös vaikuttanut käynnissä olevan kriisin ratkaisemattomuuteen.

Galtungin teorian mukaan Ukrainan kriisin voidaan todeta olleen pitkään piilevällä tasolla ennen nousemista näkyvälle tasolle Maidanin vallankumouksessa, koska maan

⁴⁵ *Corruption Perceptions Index 2013–2019*. <https://www.transparency.org/en/cpi>

yhteiskuntajärjestelmä sisälsi rakenteellista väkivaltaa. Konflikti kansan ja hallinnon välillä oli siis olemassa jo kauan ennen vuoden 2014 mielenosoituksia, joissa piilevä konflikti vain lopulta realisoitui.⁴⁶ Siinä missä suora, fyysinen väkivalta kohdistui Maidanin mielenosoittajiin, on rakenteellinen väkivalta kurittanut kansan enemmistöä jo vuosien ajan korruption muodossa. Rakenteellista väkivaltaa Galtung on määritellyt seuraavasti: ”[structural] violence is present when human beings are being influenced so that their actual somatic and mental realizations are below their potential realizations” (Galtung 1969, 168). Rakenteellisessa väkivallassa asioiden *mahdollinen* ja *todellinen* tila eivät siis kohtaa (ibid.; ks. myös Honkanen 2007, 17). Juuri tästä korruptiossa on kyse. Korruptio voidaan lukea rakenteelliseksi väkivallaksi, koska olemassa olevat resurssit ja mahdollisuudet ovat tarkoituksellisesti jakautuneet epäoikeudenmukaisesti yhteiskunnan eri ryhmien ja luokkien kesken. Väkivalta on läsnä, koska yhteiskuntajärjestelmän epätasa-arvoiset rakenteet luovat näin eron sen välille, miten asiat *voisivat olla* ja miten ne todellisuudessa *ovat*. (Galtung 1969, 168, 171.)

Molemmat kriisinaikaiset johtajat — Porošenko ja Zelenskyi — nousivat valtaan lupauksillaan muuttaa kyseisiä rakenteita. Porošenko on jo väistynyt presidentin tehtävästä ja hänen osaltaan voidaankin todeta, että lupaukset jäivät pitkälti lunastamatta (Moshes & Nizhnikau 2021, 3). Vaikka jonkinlaista kehitystä⁴⁷ korruption vastaisessa taistelussa on nähty, arvioi Ryhor Nizhnikau Ulkopoliittisesta instituutista, että lähes kaikki edistys korruption kitkemisessä johtuu yksinomaan kansalaisyhteiskunnan ja Ukrainan rahoittajien painostuksesta, eikä niinkään hallinnon vilpittömästä halusta tilanteen muuttamiseen

⁴⁶ Ensimmäiset merkit kytevästä kriisistä nähtiin jo vuonna 2004 Ukrainan oranssissa vallankumouksessa, jossa kansalaiset kerääntyivät Maidanille osoittamaan mieltään korruptoitunutta hallintoa ja vilpillisiä presidentinvaaleja vastaan. Tällöin tilanne saatiin purettua rauhanomaisesti, koska vaaleissa voittajaksi julistautunut Janukovyč suostui uusintavaaliin, jonka hän lopulta hävisi Viktor Juštšenkolle. (ks. esim. Lane 2008, 527.)

⁴⁷ Positiivisena on pidetty esimerkiksi korruption vastaisen viraston perustamista. Porošenkon hallinto on kuitenkin torpedoinut hanketta alusta lähtien rajaamalla muun muassa viraston toimivaltuuksia. Vaikka virasto tutkisi korruption liittyvät epäilyt, jää itse syytteen nostaminen kuitenkin syyttäjälaitoksen vastuulle, jota pääsääntöisesti johtaa istuvan presidentin poliittinen liittolainen. Syyttäjälaitosta pidetäänkin yleisesti yhtenä Ukrainan korruptoituneimmista instituutioista, mikä tekee korruption vastaisen viraston perustamisen käytännössä tyhjäksi. (ks. esim. Nizhnikau & Moshes 2016, 3–4.)

(Lankinen 2017). Hallintoa puhdistamaan lupautunut Porošenko löysikin pian itsensä vastaamaassa korruptiosyytteisiin, kun luvatut uudistukset loistivat poissaoloaan. Nizhnikau arvioi, että Porošenkon hallinto on itse asiassa jarruttanut lupaamiaan muutoksia niiden edistämisen sijaan (ibid.). Syytösten edessä Porošenko on puolustanut vetoamalla muun muassa Donbassin pitkittyneeseen sotaan, joka estää suurimpien muutosten tekemisen (Alinikula 2015, 148).

Häikäilemättömin esimerkki Porošenkon hallinnon moraalisesta rappiosta nähtiin vuonna 2019, kun ryhmä tutkivia journalisteja paljasti presidentin läheisen kumppanin osallistuneen hankkeeseen, jossa venäläistä sotakalustoa salakuljetettiin Ukrainaan. Ukrainassa tämä materiaali myytiin eteenpäin moninkertaisin hinnoin muun muassa valtion turvallisuusyhtiöille ja maan armeijalle, joka tarvitsi kalustoa taisteluissa separatisteja vastaan. (ks. esim. Skorkin 2019; Sharipzhan 2019.) Porošenko tietenkin erotti kyseisen henkilön hallinnostaan tiedon tultua julki, mutta vahinko hallinnon maineelle oli ehtinyt tapahtumaan. Parlamentissa oppositio vaati presidenttiä tilille maanpetoksesta, mutta tavalliselle kansalle tapaus osoitti ennen kaikkea sen, miten Maidanin arvojen lipunkantaja oli langennut maata piinaavaan korruptioon aivan kuten edellinen, vallankumouksessa kaadettu hallintokin. (Sharipzhan 2019.)

Vaikka korruptio kaikissa muodoissaan syö yhteiskunnan tasa-arvoa ja kehittymismahdollisuuksia, voidaan ongelman laajuutta määritellä eri tasoilla. On aivan eri asia, jos esimerkiksi hallinnon virkamies kuittaa tuttavaltaan ylimääräisen käteismaksun, jotta tämä saisi haluamansa kiinteistön valtion maakaupoissa, kuin että maan johtajan lähipiiri hyötyy taloudellisesti käynnissä olevasta konfliktista, jossa yli kymmentuhatta ukrainalaista on saanut surmansa. Rakenteellinen väkivalta onkin ikään kuin sisäänrakennettu ukrainalaiseen yhteiskuntajärjestelmään. Se osa maan väestöstä, jolla olisi parhaimmat mahdollisuudet vaikuttaa tilanteen muuttamiseen hyötyy korruptiosta kaikkein eniten. Ukrainalaisen eliitin keskuudessa onkin voinut nousta kysymys: kannattaako Donbassin tilannetta ratkaista? Jos eliitti hyötyy korruptiosta ja käynnissä olevaa konfliktia voi käyttää syynä sen kitkemisen lykkäämiselle, ei tilanteen ratkaisua kannata eliitin näkökulmasta varsinaisesti kiirehtiä.

Korruptio on tuonut osalle ukrainalaisen yhteiskunnan jäsenistä satumaisia rikkauksia ja siksi konflikti voi näyttäytyä heille vain yhtenä keinona tämän varallisuuden suojelemiseen.

Zelenskyin kausi on tämän työn kirjoitushetkellä vielä alussa, minkä takia hänen toimistaan ei voida vetää vielä lopullisia johtopäätöksiä. Vaalien jälkeisen huuman laannuttua uuden presidentin toimia on kuitenkin alettu katsomaan kriittisemmin niin Ukrainassa kuin kansainvälisestikin. Erityisesti on kiinnitetty huomiota muutoksiin maan oikeuslaitoksessa. Syksyllä 2019 Zelenskyin hallinto vei läpi lakiehdotuksen, joka puolittaisi korkeimman oikeuden tuomareiden lukumäärän kahdestasadasta sataan (ks. esim. Goncharenko 2019b). Muutos on huolestuttanut erityisesti siksi, että korkein oikeus on ollut yksi Ukrainan harvoista, verrattain itsenäisistä instituutioista. Korkein oikeus sai paljon positiivista huomiota muun muassa oranssin vallankumouksen aikana, kun se kumosi vilpillisten presidentinvaalien tuloksen ja määräsi uuden vaalin järjestettäväksi. (Hahn 2018, 616.) Uusintavaalin hävinnyt Janukovyts muisti korkeimman oikeuden päätöksen noustuaan valtaan muutama vuosi myöhemmin, rajoittaen oikeuslaitoksen valtaa merkittävästi. Hänen seuraajansa Porošenko kuitenkin palautti oikeudelta viedyn vallan ja määräsi tuomarien lukumäärää nostettavan. (Goncharenko 2019b; Moshes & Nizhnikau 2021, 4.) Nyt Zelenskyi olisi jälleen heikentämässä oikeuslaitoksen rakennetta.

Yhtä huolestuttavia ovat olleet Zelenskyin aikeet parlamentin aseman suhteen. Loppuvuodesta 2019 presidentin kanslia esitteli lakiehdotuksen, joka vähentäisi edustajien määrää 450:stä kolmeensataan (Goncharenko 2019b). Nizhnikau mukaan kyseinen laki myös ”redusoisi parlamentin roolin kumileimasimeksi lakiehdotuksille, jotka presidentin kanslia sen eteen toimittaa” (Nizhnikau 2020, 3). Aikeitaan Zelenskyi on perustellut tuttuun tapaan hallinnon puhdistamisella ja siihen tarkoitukseen ne varmasti kyllä toimisivatkin. Lännessä argumentti on mennyt kuitenkin huonosti läpi, jos aiotut uudistukset samalla heikentävät maan instituutioita ja demokratian edellytyksiä. (Goncharenko 2019b.) Näyttäisikin olevan toistuva trendi, että presidentit toisensa perään lupaavat muutosta, mutta päätyvät lopulta käyttämään maan korruptiolle rakennettua yhteiskuntajärjestelmää omien tarkoitusperiensä ajamiseen. Valtaa pitävästä hallinnosta riippuen kyky ja halu rakenteiden muuttamiseen on vaihdellut vaatimattoman ja olemattoman välillä. Vaikka aluekiistoihin

Krimillä ja idässä löydettäisiinkin jonkinlainen ratkaistu, on Ukrainan ratkaistava vielä rakenteellinen konflikti maan valtaa pitävän eliitin ja kansan välillä.

Rakenteiden korjaamista hankaloittaa se, että todellisuudessa Ukrainan yhteiskuntajärjestelmä on heikko ja epävaka, eikä todellinen valta tule välttämättä suoraan presidentin kansliasta, vaan valtaapitävien poliitikkojen taustavoimista (Nizhnikau 2020, 7). Näin ollen poliittisen johdon vaihtaminen ei ole riittävän iso muutos väkivaltaisten rakenteiden muuttamiseksi, jos uuden johdon tehtävä on vain tuottaa hallitsemisen illuusio ja hyväksyttävä, että heidän valtansa on riippuvainen politiikan taustalla pyörivästä korrumpiosta ja oligarkiasta. Ulkopoliittisen instituutin Nizhnikau arvioikin, että loppukaudellaan Zelenskyi on yhä riippuvaisempi oligarkeista ja että hän tulee hallitsemaan tilanteeseen sopivien liittoutumien avulla. Saadakseen tarvitsemansa tuen oligarkeilta hänen on ehkä alistuttava siihen, että oligarkit dominoivat taloutta ja ulottavat vaikutusvaltansa politiikkaan. (Ibid., 7–8.) Tämän Zelenskyi on pyrkinyt välttämään lisäämällä määrätietoisesti presidentin valtaoikeuksia — tosin demokratian kustannuksella.

6 JAETUN HISTORIAN JA IDENTITEETIN ONGELMA

Ymmärtääksemme nykyistä konfliktia Ukrainan ja Venäjän välillä, on aivan välttämätöntä perehtyä kyseisten maiden historiaan. Tässä luvussa tarkastellaan sitä, miten näiden kahden valtion välinen suhde on ajan saatossa hakenut muotoaan ja miksi tämä suhde pääsi tulehtumaan niin, ettei käynnissä olevalle konfliktille ole löydetty ratkaisua. Samoin perehdytään siihen, minkälainen merkitys identiteetillä ja sillä politikoinnilla on Ukrainan kriisille ja sen ratkeamattomuudelle.

6.1 Historian kahleet

Alkuun on hyvä todeta, että Ukraina on modernissa valtiokäsityksessä varsin nuori maa. Kriisin eskaloituessa alkuvuodesta 2014 Ukraina oli ollut itsenäinen valtio vasta alle kolmekymmentä vuotta — Vladimir Putin oli johtanut Venäjää lähes yhtä kauan kuin itsenäinen Ukrainan valtio oli ollut olemassa. Ennen itsenäistymistään Neuvostoliitosta vuonna 1991, Ukraina oli ollut jonkinlaisen vieraan vallan alla aina 1300-luvulta lähtien, kun taas Venäjä juontaa valtiollisen identiteettinsä Kiovan Rusin perustamisesta 800–900-lukujen vaihteessa (Kissinger 2014, 2). Tämä asettaa maan institutionaalisen kehityksen perspektiiviin, kun vertaamme sitä Venäjän vastaavaan.

Vuosisatojen ajan kansakunta, jonka nykyään miellämme Ukrainaksi on joutunut luovimaan sitä ympäröivien valtakuntien mainingeissa. Tuona aikana nykyisen Ukrainan aluetta ovat hallinneet niin mongolien kuin osmanien valtakunnat, Puola-Liettua, Krimin kaanikunta, kansallissosialistinen Saksa sekä Venäjä eri valtiomuodoissaan (Remy 2015, 23, 47). Hallitsijoiden, lakien, uskontojen ja kielten vaihtuessa Ukrainan oma institutionaalinen kehitys on jäänyt varsin pirstaleiseksi. Maahan ei ole päässyt muodostumaan vakiintunutta tapaa hallita ja johtaa valtiota, kun ylin käskyvalta saatiin Kiovaan vasta 1990-luvun alussa. Nykyisen kriisin kannalta tämä käy oleelliseksi etenkin poliittisen päätöksenteon suhteen. Historiansa takia Ukrainasta puuttuu valtiomiestaidon perinne. Muun muassa Henry

Kissinger (2014) on painottanut tätä analyysissään, korostaen ukrainalaisten johtajien kokemattomuutta syynä kriisin synnylle ja eskaloitumiselle.

Kriisin ratkaisemattomuuden kannalta korostuu etenkin osapuolien kykenemättömyys kompromisseihin ja tämä koskee sekä Ukrainan että Venäjän johtajia. Ero on kuitenkin siinä, että venäläiset ovat kokeneita neuvottelijoita, jotka kyllä ymmärtävät kompromissien tärkeyden, mutta eivät koe olevansa vielä tilanteessa, jossa heidän olisi joustettava omilla vaatimuksissaan (Fried 2021). Sen sijaan ukrainalaiset eivät ole Kissingerin (2014, 2) mukaan olleet valmiita kompromisseihin, koska se ei yksinkertaisesti kuulu nuoren valtion keinovalikoimaan. Kun otetaan huomioon, että Galtungille kompromissit, eli valmius tarkastella omia lähtökohtia uudelleen ja sitä kautta laskea asetettuja tavoitteita ovat konfliktinratkaisun perusedellytykset, ovat ukrainalaiset johtajat haastavan paikan edessä (Galtung 1996, 95–97).

Rauhanneuvotteluihin on lähdetty määrätietoisina ja valmiina pistämään Venäjälle vastaan, koska kotimaassa on odottanut joukko mielenosoittajia, jotka pitävät huolen siitä, etteivät maan johtajat ”myy Ukrainan itsenäisyyttä ja suvereniteettiä Putinille” (Minakov 2019). Kuten edellä on todettu, Venäjä on kuitenkin toistuvasti ilmoittanut, ettei se aio tulla neuvotteluissa vastaan ennen kuin Ukraina on tehnyt poliittisia myönnytyksiä separatisteille. Tämä ei Ukrainalle tietenkään käy, koska a) se tarkoittaisi omista tavoitteista luopumista eli kompromissia ja b) kansa kotimaassa ei hyväksy minkäänlaista taipumista neuvotteluissa, ja mielenosoitusten riski on maan johtajille liian suuri otettavaksi. Näin aina vain uusien rauhanneuvotteluiden tulokset ovat jääneet heikoiksi, koska mentaliteetti tapaamisissa on ollut ”kaikki tai ei mitään”. Galtung huomauttaakin, ettei kompromissi tarkoita aina 50–50-tilannetta, jossa molemmat osapuolet tekevät myönnytyksiä samoissa määrin. Myös 70–30- ja 80–20-asetelmat ovat kompromisseja, kun lähtötilanne on ollut 100–0, jossa kumpikaan osapuoli ei jousta ehdoissaan. (Galtung 1996, 97.) Tämä ukrainalaisilta johtajilta on jäänyt oppimatta ja nyt kompromissien sorvaamista on opeteltava pakon edessä, Venäjän painostuksen ja kansainvälisen yhteisön silmien alla.

Kun Ukrainan kriisiä tarkastellaan slaavilaisen kulttuuripiirin ulkopuolelta, on helppo unohtaa, että Ukrainan historia on osa Venäjän historiaa ja päin vastoin. Vaikka yhteinen historia toisaalta yhdistää näitä kansakuntia monella tapaa, on se luonnollisesti myös jatkuvan kiistan kohteena. Koska Ukraina jakaa historiansa paitsi Venäjän, myös monien muiden slaavikansojen kanssa, kyseenalaista on etenkin se, mitä aineksia historiasta voidaan pitää puhtaasti ukrainalaisina. Muinainen Kiovan Rus on tästä hyvä esimerkki. Rusin valtakunta on sekä venäläisen että ukrainalaisen historiankirjoituksen kulmakiviä ja kiistaa käydään etenkin siitä, kumpi valtio on tämän myyttisen imperiumin perillinen (Leppänen 2015, 50). Ukrainalaisessa historiankirjoituksessa Kiovan Rus nähdään kokonaan ukrainalaisena ja se tavataan esittää varhaisen Ukrainan valtion prototyyppinä, mikä toimii ukrainalaisille todisteena Venäjästä erillisen historian ja kansan olemassaolosta (Wilson 2015, 45–46). Sen sijaan Venäjällä Rusin valtakunta esitetään osana maan omaa esihistoriaa. Historioitsija Timothy Snyderin mukaan neuvostoaikana historiaa oli tapana kirjoittaa uudelleen ja kouluissa alettiinkin opettaa, kuinka Neuvostoliitto periytyi suoraan Kiovan Rusista ja nykyinen Ukrainan alue on itse asiassa osa vanhaa venäläistä valtiota, jossa itäslaavit olisivat olleet jakautumattomia. Venäläisen tulkinnan mukaan etniset venäläiset olivat Rusin ajoista asti odottaneet sopivaa poliittista ja alueellista realisoitumista kansakunnalleen, jonka Neuvostoliitto sitten heille tarjosi. (Snyder 2003, 210.) Myös Sonja Leppänen on haastatellut ukrainalaisia heidän historiakäsityksestään ja erään haastateltavan mukaan ”Venäjä, *Russia* oli aina ollut *Moskovia*, kunnes venäläiset varastivat ukrainalaisilta nimen *Rus*” (Leppänen 2015, 50).

Ukrainan ja Venäjän välisessä suhteessa merkillepantavaa onkin, kuinka yhteistä historiaa ja vieläpä samoja aineksia menneisyydestä voidaan käyttää täysin päinvastaisten tarkoituksien ajamiseen. Ukrainalaisessa tulkinnassa on selkeästi tapana korostaa niitä elementtejä, jotka todistelevat ukrainalaisten olevan erillinen kansa venäläisistä. Mahdollisuuksien mukaan näissä menneisyyden esityksissä pyritään myös osoittamaan, kuinka Venäjä on määrätietoisesti sortanut ukrainalaisia ja aktiivisesti pyrkinyt tukahduttamaan venäläisyydestä erilliset identiteetit. Venäjällä yhteinen historia on puolestaan osoitus siitä, että venäläiset ja ukrainalaiset ovat yhtä ja samaa kansaa, ja että Ukraina on aina ollut osa venäläistä maailmaa.

Yhteistä menneisyyttä ei ole unohdettu myöskään nykyisessä kriisissä. Venäjä on itse asiassa useaan otteeseen vedonnut historiallisiin syihin oikeutuksena toimilleen konfliktissa. Jaetun menneisyyden retoriikkaa käytettiin erityisesti Krimin niemimaan Venäjään liittämisen yhteydessä. Alueliitosta käsittelevässä puheessaan Putin totesi:

Everything in Crimea speaks of our shared history and pride. This is the location of ancient Khersones, where Prince Vladimir was baptised. His spiritual feat of adopting Orthodoxy predetermined the overall basis of the culture, civilisation and human values that unite the peoples of Russia, Ukraine and Belarus. — — In people's hearts and minds, Crimea has always been an inseparable part of Russia. This firm conviction is based on truth and justice and was passed from generation to generation, over time, under any circumstances, despite all the dramatic changes our country went through during the entire 20th century. (Putin 2014.)

Puheessa esitetyn näkemyksen mukaan Venäjä ei ollut juuri vallannut Ukrainalle kuuluvia maa-alueita, vaan ainoastaan korjannut niemimaan hallinnollisen statuksen ukrainalaisesta venäläiseksi, jota se Putinin mukaan oli aina ollutkin. Venäläisten näkökulmasta tilanteessa ei ollut mitään kyseenalaista — muu kuin se, että niemimaa oli ylipäätään kuulunut muodollisesti Ukrainalle:

After the revolution, the Bolsheviks, for a number of reasons – may God judge them – added large sections of the historical South of Russia to the Republic of Ukraine. This was done with no consideration for the ethnic make-up of the population, and today these areas form the southeast of Ukraine. Then, in 1954, a decision was made to transfer Crimean Region to Ukraine, along with Sevastopol, despite the fact that it was a federal city. This was the personal initiative of the Communist Party head Nikita Khrushchev. — — What matters now is that this decision was made in clear violation of the constitutional norms that were in place even then. People, of course, wondered why all of a sudden Crimea became part of Ukraine. (Ibid.)

Kuten Putin totesi, Krimin niemimaa todellakin luovutettiin Ukrainalle (silloin Ukrainan sosialistinen neuvostotasavalta) vuonna 1954, jota ennen se oli kuulunut Venäjälle 1700-luvun lopulta lähtien. Virallisesti kyseinen siirto tehtiin Perejaslavin sopimuksen (1654) 300-vuotispäivän kunniaksi, jolloin silloinen Ukrainan alue palasi Venäjän alaisuuteen Puola-Liettualta. Epävirallisesti siirron taustalla uskotaan kuitenkin olleen silloisen Neuvostoliiton pääsihteerin Nikita Hruštšovin henkilökohtaiset poliittiset tavoitteet sekä puoluejohdon vilpittömän usko ukrainalaisen nationalismiin korvaamiseen neuvostolaisella identiteetillä. (Yekelchik 2015, 32–33, 123; Plochy 2015, 361.) Vuonna 1954 ei todennäköisesti myöskään osattu kuvitella, että neljänkymmenen vuoden päästä Ukraina olisi itsenäinen valtio eikä Neuvostoliittoa olisi enää olemassa. Todellisuudessa aluesiirrolla ajateltiin olevan vain vähän käytännön merkitystä; olihan Ukraina osa Neuvostoliittoa ja esimerkiksi niemimaan huoltaminen tapahtuisi luontevammin Ukrainasta käsin (Luukkanen 2015, 57). Siirron tarkoituksena oli tuskin luovuttaa Krimiä Ukrainalle, joka tulisi myöhemmin pyrstelemään irti Venäjän vaikutuspiiristä ja hakeutumaan osaksi läntisiä instituutioita.

Merkillepantavaa Putinin puheessa on se, että vaikka itse Krimin luovutus Ukrainalle saa häneltä täyden tyrmäyksen, nostaa hän kuitenkin esiin Perejaslavin sopimuksen, jonka muistoksi siirto virallisesti tehtiin. Venäjällä Perejaslavin sopimuksesta puhutaan ylväästi ukrainalaisten ja venäläisten jälleenliittymisenä, jossa venäläinen imperiumi saatettiin entiselleen. Tukeutumalla tähän diskurssiin Putin itse asiassa herätti henkiin vanhan käsityksen venäläisestä maailmasta, johon ukrainalaiset olennaisesti kuuluvat. (Yekelchik 2015, 33.) Tämän käsityksen mukaan ukrainalaisuus olisi täysin keinotekoinen konsepti, sillä venäläisessä maailmassa ukrainalaiset ovat *vähävenäläisiä*, eivätkä lainkaan oma erillinen kansallinen yhteisönsä (Kiryukhin 2015, 60). Lukemalla Ukrainan osaksi tätä Venäjän johtamaa slaavilaista yhteisöä, Putin ei ainoastaan kiistänyt Krimin ukrainalaisuutta, vaan välillisesti myös itse ukrainalaisuuden. Nostamalla esiin historiallisen venäläisen maailman, Putin pyrki hienovaraisesti viestittämään, että itse asiassa olla ukrainalainen on olla venäläinen.

Juuri historiansa takia Krimiä ei ole Venäjällä koskaan pidettykään ukrainalaisena, vaikka se juridisesti sitä onkin. Venäläisen tulkinnan mukaan Krim olisi pitänyt siirtää takaisin

Venäjälle Neuvostoliiton hajotessa, mutta tärkeämpien asioiden jaloissa niemimaa ikään kuin jäi Ukrainalle. Uuden Venäjän federaation parlamentti säätikin vuonna 1992 ensitöikseen lain, jossa Krimin siirtämisen Ukrainalle todettiin tapahtuneen laittomasti — ikään kuin pohjatuksena kevään 2014 tapahtumille niemimaalla. (Luukkanen 2015, 57.) Edellä mainitussa puheessaan Putin julisti Krimin ”palauttamisen” Venäjälle olevan malliesimerkki historiallisesta oikeudesta, joka ”toteutettiin myös kaikkien kansainvälisten normien mukaan” (Putin 2014). Todellisuudessa Putinin Venäjällä alueliitoksen lainmukaisuudella (kansainvälisen oikeuden puitteissa) ei ole minkäänlaista merkitystä, vaan kyse on pikemminkin siitä, minkä venäläiset näkevät oikeudenmukaisena (Bukkvoll 2016, 7). Yhdysvaltalainen oikeushistorioitsija Harold Berman totesi jo kylmän sodan alussa, että venäläisessä (silloin neuvostolaisessa) oikeusperinteessä oikeus (*justice*) menee usein lain (*letter of law*) edelle (vrt. oikeudenmukaisuus ≠ lainmukaisuus).⁴⁸ Toisin sanoen Venäjällä se, mikä on lainmukaista ei välttämättä tulkita oikeudenmukaisena, kun taas sen, mitä pidetään oikeudenmukaisena ei välttämättä tarvitse noudattaa lakien asettamia raameja. (Berman 1950; Bukkvoll 2016, 7; Staib 2016, 210–211.) Krimin valtaus ja Putinin puhe ovat erinomaisia esimerkkejä kyseisestä ajatusmallista. Vuoden 1954 liitokseen viitaten Putin totesi: ”*However, the people could not reconcile themselves to this outrageous historical injustice. All these years, citizens and many public figures came back to this issue, saying that Crimea is historically Russian land and Sevastopol is a Russian city.*” (Putin 2014.)

Krimin tapauksessa venäläinen oikeuskäsitys juontuukin suoraan maan kollektiivisesta historiakäsityksestä: koska Krim on historialtaan venäläinen, on vain oikeus ja kohtuus, että niemimaa otettiin Ukrainalta takaisin. Tämä on tietenkin jyrkässä ristiriidassa länsimaisen oikeuskäsityksen (jonka Ukrainakin on tilanteessa omaksunut) kanssa, jossa lainmukaisuutta ja sopimusten kunnioittamista pidetään valtioiden välisen kanssakäymisen lähtökohtana (Bukkvoll 2016, 7). Kun kaksi osapuolta tarkastelevat samaa asiaa täysin erilaisista lähtökohdista, on konflikti lähes väistämätön. Erityisen hankalan konfliktista tekee se, että juuri menneisyys määrittää niin vahvasti sen osapuolten asenteita. Kun konfliktuaaliset asenteet puolestaan pohjautuvat kollektiiviseen historiakäsitykseen, tarkoittaisi näiden

⁴⁸ Bermanin analyysi venäläisestä oikeusperinteestä näyttäisi olevan edelleen validi. Venäläiseen tulkintaan kansainvälisestä oikeudesta ks. esim. Bukkvoll 2016; Staib 2016; Pomeranz 2019.

asenteiden muuttaminen myös sitä, että ukrainalaiset ja venäläiset olisivat valmiita muuttamaan käsitystään omasta menneisyydestään. (Galtung 1996, 110, 254; Galtung 2007, 17.) Ja kun puhutaan niinkin perustavanlaatuisista asioista, kuin yksilön tai yhteisön historiakäsityksestä, on selvää, ettei asenteiden muuttaminen tapahdu hetkessä. Ihmisten käsitystä omasta tai ryhmänsä menneisyydestä on yksinkertaisesti vaikea muuttaa, minkä vuoksi myös Krimin tilannetta on ollut vaikea ratkaista. Mikäli aluetta oltaisiin rauhanneuvotteluiden yhteydessä sovittelemassa takaisin osaksi Ukrainaa, olisi venäläiset vakuutettava siitä, että historiastaan huolimatta Krimin niemimaa voi olla muutakin kuin venäläinen. Mikäli niemimaa olisi puolestaan jäämässä Venäjälle, olisi ukrainalaisille jotenkin perusteltava, että ”historiallinen oikeus” on itse asiassa legitiimi peruste suvereenin valtion alueiden valtaamiselle.

6.2 Yksi menneisyys, monta tulkintaa

Krimin Venäjään liittämistä koskevassa puheessaan Putin syytti länsivaltoja myös näiden historiallisen muistin puutteesta. Puheessa nousi esiin venäläisittäin paljon toisteltu diskurssi siitä, kuinka länsi on unohtanut tekemänsä lupaukset ja säännönmukaisesti juoninut Venäjää vastaan sekä toiminut sen eteen, ettei Venäjä pääsisi toteuttamaan omia kansallisia intressejään. Etenkin Naton itäinen laajeneminen nähdään tässä suhteessa petoksena lännen osalta. Moskovassa on useasti vedottu länsivaltojen lupaukseen siitä, ettei Nato tulisi laajenemaan yhdistyvän Saksan itäpuolelle.⁴⁹ (Sarotte 2014, 90–91.) Puheessaan Putin liittää Naton laajenemisen osaksi laajempaa kehityskulkua:

On the contrary, they have lied to us many times, made decisions behind our backs, placed us before an accomplished fact. This happened with NATO's expansion to the East, as well as the deployment of military infrastructure at our borders.— —

⁴⁹ Naton laajenemisesta keskusteltiin osana Itä- ja Länsi-Saksan jälleenyhdistymistä vuonna 1990, jolloin Neuvostoliiton alkuperäisenä ehtona liittokselle oli, ettei edes Itä-Saksasta tulisi sotilasliiton jäsentä. Lopulta Gorbatsõville saatiin kuitenkin myytyä ajatus yhdistyvistä Saksasta osana Natoa, joka ei tulisi levittäytymään Itä-Eurooppaan. Aiheesta laajemmin ks. esim. Rühle 2014; Pifer 2014; Sarotte 2014.

In short, we have every reason to assume that the infamous policy of containment, led in the 18th, 19th and 20th centuries, continues today. But there is a limit to everything. And with Ukraine, our western partners have crossed the line, playing the bear and acting irresponsibly and unprofessionally. (Putin 2014.)

Huomautuksella on selkeä tarkoitusperä: muistuttamalla länsivaltoja pettämistään lupauksista Putin pyrki riisumaan läntiset kumppaninsa aseista. Miten lännessä voitaisiin vaatia Venäjää noudattamaan sopimuksiaan, jos vastapuolikaan ei niin tee? Putinin argumentissa on kuitenkin ongelma. Vastoin yleistä venäläistä tulkintaa, Yhdysvallat eurooppalaisine kumppaneineen ei koskaan antanut *virallista* lupasta siitä, etteikö Nato jatkaisi laajenemistaan Euroopan itäisiin osiin. Tämän on vahvistanut myös Venäjän edeltäjää Saksan yhdentymisneuvotteluissa edustanut Mihail Gorbatšov. (Rühle 2014; Pifer 2014.) *Epävirallisesti* neuvotteluissa annettiin kuitenkin ymmärtää, että mikäli Neuvostoliitto vetäisi joukkonsa Itä-Saksasta, Natolla ei olisi tarvetta laajentaa alueitaan Saksan itäpuolelle (Sarotte 2014, 93). Myös Gorbatšov tukeutui neuvotteluissa tähän premissiin todeten: ”*Certainly any extension of the zone of NATO would be unacceptable*” (ibid., 92–93). Ja kuten edellä on käynyt ilmi, venäläisen oikeuskäsityksen mukaisesti Neuvostoliiton johtajilla oli hyvä syy uskoa, ettei Nato tosiaan levittäytyisi itään, mikäli Neuvostoliitto pitäisi oman puolensa sopimuksesta — olivathan länsivallat antaneet heille asiasta sanansa, vaikkei lupauksesta kirjallista todistusta jäänytkään.

Naton piirissä asia nähtiin luonnollisesti toisin: koska mikään (virallinen) sopimus ei velvoittanut sitä jäädyttämään rajojaan, oli järjestön itäinen laajentuminen Euroopassa luonnollinen jatkumo yhdistyneen Saksan jäsenyydelle. Tämä on tietenkin aiheuttanut närkästystä Venäjän nykyjohdossa, kun läntinen sotilasliitto on laajentanut alueitaan entisiin Neuvostoliiton maihin, joita Venäjä pitää omana historiallisena perintönään. Etenkin, kun Moskovassa elettiin siinä uskossa, ettei näin tulisi käymään. Kolmen laajentumiskierroksen jälkeen Nato olikin vain kymmenessä vuodessa (1999–2009) hyväksynyt jäsenekseen 12

itäisen Euroopan maata ja levittäytynyt aivan Venäjän rajan tuntumaan Baltiassa.⁵⁰ Jokaisella kierroksella Venäjä protestoi, mutta vain muodollisesti.

Vaikuttaakin siltä, että juuri Ukrainan mahdollinen Nato-jäsenyys olisi ollut Venäjän nykyjohdolle liikaa: ”*And with Ukraine, our western partners have crossed the line*” (Putin 2014). Merkilläpantavaa onkin, että esimerkiksi Baltian maiden Nato-jäsenyys ei johtanut samanlaisiin toimiin Venäjän osalta kuin pelkkä Ukrainan *mahdollinen* jäsenyys. Tämä siitäkin huolimatta, että Viron ja Latvian jäsenyyden myötä Venäjä jakaa Naton kanssa yhteistä maarajaa useita satoja kilometrejä. Voidaankin tehdä kaksi johtopäätöstä: 1) Baltia ei ole alueena (historiallisesti tai strategisestikaan) Venäjälle yhtä merkittävä kuin Ukraina, minkä takia sillä ei ollut tarvetta reagoida maiden Nato-jäsenyyteen tai 2) Venäjä ei yksinkertaisesti vielä 2000-luvun alussa kyennyt reagoimaan Naton itäiseen laajenemiseen, koska jälleenrakentaminen Neuvostoliiton hajottua oli vielä pahasti kesken. Molemmissa tulkinnoissa on todennäköisesti ainakin osa totuutta, sillä ne historian ainekset, joista Venäjä ammentaa itseymmärryksensä eivät painotu Baltian alueelle, ja Venäjän materiaallinen valmius (Ukrainan kriisiä vastaaviin) sotilaallisiin operaatioihin todella oli heikko Naton laajentuessa Baltiaan vuonna 2004 (Plokhly 2006, 53–54; Yekelchik 2015, 9; Allison 2001, 253). Esimerkiksi Krim-puheessaan Putin kuvaili vuosituhannen vaihteen aikaista Venäjää seuraavasti: ”*This country was going through such hard times then that realistically it was incapable of protecting its interests*” (Putin 2014). Kymmenen vuotta myöhemmin tilanne oli kuitenkin toisenlainen. Nato oli levittäytymässä niin historiallisesti kuin strategisestikin merkittäville Venäjän lähialueille ja maan taloudellinen tilanne sekä materiaallinen valmius oli parantunut huomattavasti.

Mutta oliko Ukrainasta todella tulossa Naton jäsen? Vastauksella ei varsinaisesti ole Venäjälle merkitystä, sillä pelkkä jäsenyyden mahdollisuus tarjosi sille tekaistun perusteen reagoida lähialueidensa turvallisuustilanteen muutoksiin. Historiaan vedoten venäläisillä oli kuitenkin hyvä syy uskoa, että Ukrainasta olisi voinut tulla liiton jäsen nopeallakin aikataululla. Vuoden 2008 Naton huippukokouksessa Ukrainalle (ja Georgialle) vakuuteltiin, että siitä tulisi

⁵⁰ Tilanne ennen Ukrainan kriisiä. Tämän jälkeen Nato on hyväksynyt jäsenikseen myös Montenegron (2017) ja Pohjois-Makedonian (2020).

sotilasliiton jäsen lähitulevaisuudessa: ”Nato tervehtii ilolla Ukrainan ja Georgian euroatlanttisia pyrkimyksiä päästä Naton jäseniksi. Olemme tänään sopineet, että näistä maista tulee Naton jäseniä”. (Sakwa 2016, 24–25.) Janukovyčšin pako maasta teki tästä uhkasta entistä konkreettisemmän, kun valtaan astui juuriaan myöten länsimielinen hallitus, joka oli päättäväisesti viemässä Ukrainaa osaksi läntisiä instituutioita. Tämä siitäkin huolimatta, että Putin oli vuotta aikaisemmin varoittanut tunnetussa Münchenin turvallisuuskonferenssin puheessaan pitävänsä sotilasliiton levittäytymistä Venäjän rajoille uhkana maansa turvallisuudelle:

I think it is obvious that NATO expansion does not have any relation with the modernisation of the Alliance itself or with ensuring security in Europe. And we have the right to ask: against whom is this expansion intended? And what happened to the assurances our Western partners made after the dissolution of the Warsaw Pact? No one even remembers them. I would like to quote the speech of NATO General Secretary Mr. Woerner in Brussels on 17 May 1990. He said at the time that: ‘the fact that we are ready not to place a NATO army outside of German territory gives the Soviet Union a firm security guarantee.’ Where are these guarantees? (Putin 2007.)

Ukrainan kriisiin Venäjä sai tästä verukkeen esittää oman toimintansa pohjimmiltaan puolustuksellisenä: lännessä on ennenkin annettu tyhjiä turvavakuuksia, mutta kerta toisensa jälkeen nämä lupaukset on petetty ja nyt Venäjää vastaan suunnattu sotilasliitto on saartamassa maan. Putinin mukaan Venäjä olisi itseasiassa tilanteen loukattu osapuoli eikä se, jota Ukrainan tulisi pelätä: ”Do not believe those who want you to fear Russia, shouting that other regions will follow Crimea. We do not want to divide Ukraine; we do not need that.” (Putin 2014.) Muutos retoriikassa on silmiinpistävä, sillä vuoden 2008 Nato-kokouksen jälkeen Putin ilmoitti, että mikäli Ukraina mielii sotilasliiton jäseneksi, tulee se tapahtumaan ilman Krimiä ja Donbassia (ks. esim. Socor 2008). Toisin sanoen, Venäjä tulisi irrottamaan nämä alueet Ukrainasta, eli tekemään juuri sen, minkä se kuusi vuotta myöhemmin sivuutti tyhjänä puheena. Muutosta hyökkäävästä retoriikasta puolustukselliseen selittää osaltaan se, että ensimmäisellä pyrittiin painostamaan Ukrainaa luopumaan Nato-aikeistaan, kun taas jälkimmäiseen jouduttiin turvautumaan silloin, kun oli tullut aika lunastaa tehdyt uhkaukset ja

etsiä niille oikeutusta. Ukrainalle puolustuksellinen retoriikka meni kuitenkin huonosti läpi, sillä sen näkökulmasta Venäjä vain toteutti suunnitelmiaan Ukrainan Nato-jäsenyyden varalle, jotka se oli tehnyt selväksi jo vuonna 2008: Krim ei jäisi ainoaksi alueeksi, jonka Venäjä pyrkii irrottamaan Ukrainasta.

Yhteinen historia Venäjän kanssa tarkoittaa Ukrainalle myös sitä, että se on osittain kahlittu venäläiseen tulkintaan menneisyydestä. On Ukrainan epäonni, että juuri sen hallitsemat maa-alueet ovat historian saatossa muodostuneet Venäjälle strategisesti merkittäviksi. Epäonni se on siksi, että vaikka Ukraina ei itse uhkaisi Venäjää tai haastaisi naapuriaan sotilaallisesti, ovat monet muut voimat menneisyydessä käyttäneet sen alueita juuri siihen tarkoitukseen. Viimeisen kahden sadan vuoden aikana Länsi-Euroopasta on useita kertoja hyökätty Venäjälle juuri nyky-Ukrainan alueiden kautta. Näin ovat tehneet niin Puola-Liettua, Napoleon kuin Saksa sekä ensimmäisessä että toisessa maailmansodassa. (Mearsheimer 2014, 5; D’Anieri 2015, 235.) Venäläisessä historiassa Ukraina alueineen edustaakin läntisten voimien suoraa hyökkäystietä Venäjälle, minkä takia Ukrainan mahdollinen Nato-jäsenyys olisi repinyt Venäjällä vanhoja haavoja uudelleen auki:

It [Ukraine joining NATO] would have meant that NATO’s navy would be right there in this city [Sevastopol] of Russia’s military glory, and this would create not an illusory but a perfectly real threat to the whole of southern Russia. For all the internal processes within the organisation, NATO remains a military alliance, and we are against having a military alliance making itself at home right in our backyard or in our historic territory. (Putin 2014.)

Ukraina onkin menneisyytensä vanki, koska kuten aiemmin todettiin, historiaa ja sen tulkintoja on hyvin vaikea kirjoittaa uudelleen. Näin etenkin, kun on kyse menneisyyden palasista, jotka luetaan Venäjällä ensiarvoisen tärkeiksi maan puolustukselle ja turvallisuudelle. Ukraina vieraiden voimien hyökkäystienä tulee varmasti elämään Venäjän historiallisessa muistissa vielä pitkään ja Nato-puheillaan Ukraina vain vahvistaa näitä muistoja entisestään, mitä Venäjä puolestaan hyödyntää omassa retoriikassaan.

6.3 Venäläinen identiteettikriisi

Historiallisista syistä venäläisten Venäjä käsittää identiteettimielessä myös Ukrainan. Sen lisäksi, että Ukraina on ollut osa Venäjää satoja vuosia, Venäjän valtiollinen identiteetti on saanut alkunsa nykyisen Ukrainan alueella ja maan pääkaupunki Kiova on edelleen yksi slaavilaisen maailman merkittävimmistä hengellisistä keskuksista. Näin ollen Ukrainan kovasti yrittämä irtautuminen Venäjän vaikutuspiiristä ja yhden kansan me-hengestä ravistelee väistämättä myös Venäjän vakiintunutta tapaa ymmärtää itsensä. Jos Ukraina, josta slaavilainen henki kumpuaa voi liittyä länteen, mitä jää Venäjälle? Rauhantutkija Pertti Joenniemen mukaan Ukrainan kriisissä onkin pitkälti kyse Venäjän identiteettivarmuudesta eli siitä, ”keitä me venäläiset oikein olemme” (Joenniemi 2014).

Diskurssi venäläisistä ja ukrainalaisista yhtenä ja samana kansana elää ja voi hyvin venäläisen eliitin keskuudessa. Muun muassa Krim-puheessaan Putin muistutti kuulijoitaan tästä yhteydestä: ”*We are not simply close neighbours but, as I have said many times already, we are one people. Kiev is the mother of Russian cities. Ancient Rus is our common source and we cannot live without each other.*” (Putin 2014.) Huomionarvoista on myös se, ettei tämä näkemys rajoitu ainoastaan valtaapitävään eliittiin. Myös oppositiojohtaja ja tunnettu Putin-kriitikko Aleksei Navalnyi on todennut, ettei hän näe minkäänlaista eroa venäläisten ja ukrainalaisten välillä (Bukkvoll 2016, 4). Jos venäläiset ja ukrainalaiset todella ovat yhtä ja samaa kansaa, niin mikä on tämän ryhmän identiteetti? Toisin sanoen, mikä on se Benedict Andersonin (1983) kuviteltu yhteisö, johon venäläiset ja ukrainalaiset samaistuvat?

Tässäkin tutkielmassa esiteltyjen seikkojen valossa voidaan perustellusti väittää, ettei venäläisen eliitin ajama yhden kansan identiteetti ole kovinkaan yhtenäinen. Itse asiassa se on kaikkea muuta, ja juuri siitä syntyy yksi konfliktin monista ristiriidoista. Ukrainalaiset haluaisivat olla ukrainalaisia, kun taas Venäjällä ukrainalaisten haluttaisiin samaistuvan venäläisiin. Kuten Galtung toteaa, jokaisen konfliktin taustalla on ristiriita, joka on todennäköisesti ollut olemassa jo kauan ennen itse konfliktin realisoitumista (Galtung 1996, 70). Niin tässäkin tapauksessa, ja Arto Luukkasen mukaan Ukrainan kriisissä kyseinen ristiriita on saanut alkunsa Neuvostoliiton hajoamisesta ja sen entisten jäsenmaiden

itsenäistymisestä (Luukkanen 2015, 18). Ja tässä tarkoitetaan itsenäistymistä niin poliittisessa mielessä kuin konkreettisestikin: sen lisäksi, että ennen Neuvostoliittoon kuuluneet alueet muodostivat nyt omia valtioitaan, alkoivat ne myös hakemaan itselleen enemmän liikkumatilaa ja tekemään omia itsenäisiä päätöksiään ilman Moskovan hyväksyntää. Se vaikutuspiiri, jonka Neuvostoliitto oli kylmän sodan aikana luonut alkoi vähitellen häviämään, mikä pakotti tuoreen Venäjän federaation tarkastelemaan omaa olemassaoloaan aivan uudesta perspektiivistä. Imperiumien hajoaminen tarkoittaa aina vanhojen identiteettien särkymistä ja uusien rakentamista. Kun uusi Venäjän federaatio alkoi 90-luvulla etsiä historiallista viitekehystään sekä omaa identiteettiään, niin sanotusta ”selektiivisestä nationalismista” eli tarkkojen viivojen vetämisestä *meidän* ja *muiden* välille tuli maassa tärkeä poliittinen tekijä. (Ibid., 19.) Venäläisen eliitin retoriikkaan nojaten voidaankin todeta, että Ukraina ja ukrainalaiset onkin selkeästi laskettu *meihin* eli Venäjään ja venäläisiin kuuluviksi.

Tästä syystä Ukrainan palava halu integroitua länteen ja identifioitua eurooppalaisena (ei venäläisenä) kansana on niin kova paikka Venäjälle: se on samalla myös hyökkäys venäläistä identiteettiä vastaan. Sen lisäksi, että konflikteilla on mahdollisuus vahvistaa tai murentaa yksilön ja yhteisön identiteettikäsitystä, ovat identiteettikysymykset monesti myös yksiä konfliktin juurisyistä — osapuolien tätä välttämättä tunnistamatta. Identiteetti määrittää perustavalla tavalla olemustamme sekä itseymmärrystämme ja siksi tämän käsityksen odottamaton romuttuminen voi purkautua konfliktuaalisena käytöksenä. (Galtung 1996, 197; Galtung 2000, 35.) Vaikka Venäjän identiteetti on myös syvästi eurooppalaisen maan identiteetti (ks. esim. Joenniemi 2014), ei Venäjän Eurooppa ole lainkaan nykypäivän jälkimoderni ja keskinäisten riippuvuuksien uusliberaali Eurooppa. Venäjälle mieluisa Eurooppa olisi sen sijaan vanha westfalenilainen kansallisvaltioiden, etupiirien sekä voimapoliittisten sääntöjen Eurooppa, eikä suinkaan alati globalisoituva ja yhdentyvä Eurooppa. Joenniemen tulkinnan mukaan Ukrainan kriisissä onkin Venäjälle kyse sen kansallisen identiteetin eheydestä ja kestävyydestä. Ukrainan omaehtoinen irtaantuminen vakiintuneesta me-käsityksestä nostaa esiin perustavaa laatua olevia kysymyksiä venäläisten identiteettivarmuudesta, mihin ensisijainen reaktio oli estää Ukrainan lipeäminen länteen tavalla tai toisella. (Ibid.) Venäjä ei siis ”tarraudu Ukrainaan luodakseen asetelmia, joiden

avulla se voi sitten tavalla tai toisella käydä kauppaa ja pelata erilaisia poliittisia pelejä kuten läntisissä tulkinnoissa on viime aikoina yleensä oletettu” (Joenniemi 2014). Pohjimmiltaan sen voidaan nähdä puolustavan vakiintunutta tapaa ymmärtää itsensä ja hakevan tunnustusta perinteiselle identiteetilleen tukeutumalla ainoaan mahdollisena pitämäänsä keinoon eli voimapolitiikkaan.

Mikäli hyväksymme tulkinnan Venäjän heikosta identiteettivarmuudesta Ukrainan kriisiä pitkittävästä tekijänä, on seuraavaksi luonnollisesti kysyttävä: mikä sitten on Venäjän vakiintunut tapa ymmärtää itsensä? Mikä Venäjän tavassa hahmottaa oma olemassaolonsa on muuttunut niin, että maan johto kuvittelee toimien Ukrainassa korjaavan tai jälleen vakiinnuttavan? Aineistosta⁵¹ nousi selkeästi esiin yksi mahdollinen vastaus: se, joka siltä Neuvostoliiton hajoamisen yhteydessä riistettiin eli suurvallan identiteetti. Kylmän sodan aikana maailma oli vahvasti kaksinapainen valtasuhteiden näkökulmasta. Oli Yhdysvallat ja Neuvostoliitto. Oli kapitalismiin nojaava liberaali demokratia ja kommunismi. Vastakkainasettelu oli niin selkeä ja laaja-alainen, että Francis Fukuyama (1992) väitti itse historiinkin tulleen tiensä päähän, kun kylmä sota päättyi Neuvostoliiton hajoamiseen. Niin totaalinen oli tämä vastakkainasettelu, että ”viimeisen” kommunistisen mahdin sorruttua nähtiin läntinen liberaali demokratia sekä vapaa markkinatalous lopullisina selviytyjinä — ideologisen kehityksen päättävänä huipentumana. Liberaali demokratia oli viimeinen synteesi historian teesi-antiteesi-kehityksessä. Läntisen maailman vallitsevalle ideologialle ei nähty varteenotettavaa haastajaa, joka voisi esittää sille realistisen antiteesin. Venäjä jäi (ja jätettiin) kansainvälisen politiikan marginaaliin.

Kolmekymmentä vuotta myöhemmin voimme kuitenkin melko hyvin perusteiden todeta, että Fukuyama oli väärässä. Neuvostoliitto ei jäänyt aikamme viimeiseksi kommunistiseksi mahdiksi eikä liberaalista demokratiasta tullut universaalisti hyväksyttyä ja harjoitettua ideologiaa. Tämän osoitti dramaattisesti sekä syyskuun 11. päivän iskut New Yorkissa ja seurannut globaali sota terrorismia vastaan että Kiinan kasvu kaukaisesta kehitysmaasta potentiaalisesti supervallaksi.

⁵¹ Esim. Puistola & Suhonen 2020; Aaltola 2019; Galeotti 2018; Götz 2016; Liik 2018; Lukyanov 2016; Luukkanen 2015; Rutland 2015; Yekelchik 2015.

Ulkopoliittisen instituutin johtaja Mika Aaltola onkin todennut, että Yhdysvalloissa Kiina nähdään ainoana mahdollisena suurvaltana, joka tulevaisuudessa voisi haastaa maan globaalia vaikutusvaltaa ja asemaa. Analyysinsä Aaltola pohjaa Yhdysvaltain kansallisen turvallisuuden strategioihin, jotka pääsääntöisesti laaditaan kerran presidenttikaudessa. 1990-luvulta lähtien nämä strategiat ovat korostaneet mahdollisten vertaisvastustajien nousemisen estämistä ja suurimman osa 2000-luvusta erityistä huolta on herättänyt Kiinan kasvava vaikutusvalta. (Aaltola 2019, 189.) Sen sijaan Venäjää ei ole enää pitkään aikaan nähty potentiaalisena vertaisvastustajana johtuen juuri Kiinan uudesta asemasta sekä Venäjän heikosta ja haavoittuvasta taloudesta. Ydinasekapasiteetistaan huolimatta Yhdysvallat ei myöskään pidä Venäjää samanlaisena uhkana, jota Neuvostoliitto kylmän sodan aikana edusti. Amerikkalaisten käsitys heitä koskettavista turvallisuusuhkista on laajentunut sitten kylmän sodan, mikä käy ilmi muun muassa Yhdysvaltain ja Naton suhdetta luonnehtivasta julistuksesta:

The [Washington] Treaty ensures consultations among Allies on security matters of common interest, which have expanded from a narrowly defined Soviet threat to the critical mission in Afghanistan, as well as peacekeeping in Kosovo and new threats to security such as cyber attacks, and global threats such as terrorism and piracy that affect the Alliance and its global network of partners.⁵²

Venäjälle, joka satojen vuosien aikana oli tottunut asemaansa euraasialaisena suurvaltana tämän kaltainen marginalisointi oli isku vasten kasvoja. Suurvaltastatuksen yhtäkkinen menettäminen yhdistettynä taloudelliseen syöksylaskuun ja ideologiseen tyhjiöön loivat Venäjällä ennennäkemättömän identiteetikriisin, jonka seurausten kanssa ukrainalaiset joutuvat nyt kamppailemaan (Lukyanov 2016, 35). Venäjä-asiantuntija Peter Rutland onkin todennut, että Ukrainasta tuli traagisesti kaksi vuosikymmentä jatkuneen venäläisen turhautumisen ja tyytymättömyyden koetinkivi. (Rutland 2015, 130.) Venäjän turvallisuuspolitiikkaan erikoistunut Mark Galeotti on Rutlandin kanssa samoilla linjoilla

⁵² *U.S. Mission to the North Atlantic Treaty Organization*. <https://nato.usmission.gov/our-relationship/about-nato/> (haettu: 16.10.2020).

kirjoittaessaan, että Ukrainan kriisissä manifestoitui juuri Venäjän tyytymättömyys omaan asemaansa kansainvälisessä politiikassa. Hänen mukaansa Venäjä hakee toimillaan Ukrainassa kansainvälisen yhteisön (etupäässä Yhdysvaltain) tunnustusta, jota se kokee ansaitsevansa ja jota sille ei ole annettu. (Galeotti 2018.) Myös Aaltola tulkitsee Ukrainan kriisin olevan esimerkki siitä, kuinka Venäjä pyrkii puolustamaan omaa olemustaan ja olemassaolonsa paradigman jatkuvuutta: ”Venäjän halu vahvistua raja-alueillaan on nähtävissä puolustuksellisenä jatkuvuuden turvaamisena”. (Aaltola 2019, 104.)

Sen lisäksi, että konflikti Ukrainassa voidaan nähdä venäläisen identiteettikriisin oireena, vaikuttaisi siitä tulleen myös Venäjän keino päivittää omaa kansallista identiteettiään. Toisin sanoen, Venäjä pyrkii toimillaan Ukrainassa lunastamaan paikkansa kansainvälisen politiikan keskiössä ja viime kädessä palauttamaan menettämänsä suurvallan statuksen. Absoluuttisesta suvereenisuudesta sekä tarpeesta tulla nähdyksi ja tunnustetuksi suurvaltana onkin tullut eräänlaisia politiikan itseisarvoja Moskovassa (Liik 2018). Myös Putinin Krim-puhe heijasteli näitä tarpeita:

Today, it is imperative to end this hysteria, to refute the rhetoric of the cold war and to accept the obvious fact: Russia is an independent, active participant in international affairs; like other countries, it has its own national interests that need to be taken into account and respected. (Putin 2014.)

Putinin muistutus Venäjän asemasta ja intresseistä viittaisikin siihen, ettei Moskovassa koeta läntisen maailman täysin ymmärtäneen vallitsevan tilanteen epäkohtia: Venäjän rooli kansainvälisessä politiikassa ei ole ollut sitä, mitä sen Putinin mielestä kuuluisi olla, eikä maan intressejä ole otettu siinä määrin huomioon, ettei Venäjä kokisi olevansa pakotettu puolustamaan niitä voimakeinoin. Jo pelkkä muistutus Venäjän kansallisten intressien olemassaolosta kuvastaa hyvin maan johdon turhaamaa lännen luotsaamaan kansainväliseen järjestykseen. Venäjällä koetaan, ettei sillä pitäisi olla tarvetta muistuttaa muita omien intressiensä olemassaolosta, vaan muiden tulisi ottaa nämä huomioon oletusarvoisesti ilman erillisiä kehotuksia. Nyt tulkinta on kuitenkin se, ettei länsiliittouma Yhdysvaltain johdolla pidä Venäjää siinä arvossa, että sen intressejä täytyisi tunnustaa puhumattakaan siitä, että ne

otettaisiin huomioon maiden omassa politiikassa. Loukkaantuneena tästä devalvoinnista Putin päätti osoittaa, ettei Venäjän paikka ole hänen mielestään kansainvälisen politiikan marginaalissa ja mikäli maa kokee intressiensä tulevan uhatuiksi, voidaan kansainvälistä politiikkaa käydä myös Venäjän sääntöjen (voimapolitiikan) mukaan.

6.4 Tarve tulla tunnustetuksi

Jatkuuko Ukrainan kriisi sitten niin kauan, että Venäjä on saanut tavoittelemansa tunnustuksen? Tähän ei tietenkään voida vastata tyhjentävästi, mutta ainakin voidaan todeta, ettei sillä näyttäisi olevan pakottavaa tarvetta tyytyä vähempäänkään. Toisaalta Venäjä on jo nyt varsin selkeästi tuonut ilmi oman tyytymättömyytensä Yhdysvaltain luotsaamaan kansainväliseen järjestelmään ja näyttänyt, ettei perinteisen voimapolitiikan aika ole ohi vielä Euroopassakaan. Toisin sanoen, sen puheenvuoro kansainvälisen politiikan tilasta on kyllä kuultu ja pantu merkille, mutta rauhanneuvotteluissa saavutetut tulokset ovat silti jääneet laihanolaisiksi. Minkälaista tunnustusta Venäjä siis kaipaa? Mikä on sen käsitys tavoittelemansa suurvallan identiteetin sisällöstä?

Aaltolan mukaan Venäjälle on tärkeää mennä neuvottelupöytään hyvissä asemissa ja ylpeänä. Hänen mukaansa ”Venäjä haluaa samaan pöytään juuri Yhdysvallat, jota se pitää vertaisenaan suurvaltana ja jolta se kaipaa vertaisuuden tunnustamista” (Aaltola 2021). Nyt Yhdysvallat ei ole kuitenkaan ollut osapuolena rauhanneuvotteluissa eikä näin ollen tunnustamassa Venäjän suurvaltapyrkimyksiä Euroopassa. Voidaankin kysyä, onko tämä turhauttavaa Venäjän näkökulmasta. Yhdysvallat on kuitenkin ollut välillisesti varsin aktiivinen osapuoli konfliktissa esimerkiksi Nato-yhteistyön ja sanktioiden kautta. Washingtonissa ollaan etenkin oltu huolissaan siitä, miten tietyt Euroopan maat jaksavat ylläpitää Venäjälle asetettuja pakotteita, koska ne vaikuttavat välillisesti myös näiden omaan talouteen. Yhdysvallat onkin ollut aktiivisesti mukana eurooppalaisessa pakotekeskustelussa varmistamassa, ettei sen liittolaiset lipsu pakotepolitiikkaan, vaikka maa ei muuten ole ollut osallisena kriisin ratkaisemiseen tähtäävissä kontaktiryhmissä. (de Galbert 2015.)

Venäjän poliittiseen historiaan erikoistuneen Alexander Rahrin mukaan Moskovassa elää edelleen vahvana käsitys, että suhteita länteen hoidetaan nimenomaan Washingtonin—ei Berliinin, Pariisin tai Brysselinkään—kautta: ”*In order to negotiate on the future of European security architecture, on everything, you have to talk to the American president*”. (Rahr 2021.) Tämän voidaan ajatella olevan jonkinlainen jäännös kylmän sodan ajoilta, jolloin maailman kohtalo todella lepäsi kahden suurvallan harteilla, eikä kummallakaan osapuolella ollut varaa olla huomioimatta vastapuolen reaktioita omassa politiikassaan. Osaltaan tämä kuvastaa hyvin Venäjän kaipuuta asemaan, jossa se olisi jälleen yksi kauhun tasapainon ylläpitäjistä ja jossa sen kansalliset intressit huomioidaan pyytämättäkin.

Onkin siis aiheellista kysyä, kuinka tehokas Normandian formaatti on ollut rauhan neuvottelemiseksi Ukrainassa, jos tulkinta Venäjällä todella on, ettei Euroopan turvallisuudesta voi neuvotella eurooppalaisten kanssa tai että nämä neuvottelut ovat yhtä tyhjää kanssa, mikäli Yhdysvaltain tunnustus jää saamatta. Galeottin mukaan Venäjä haluaa pyrkimyksilleen tunnustuksen juuri Yhdysvalloilta, koska vain Amerikan presidentillä koetaan olevan valtuudet antaa Venäjälle ”vapaat kädet” sen lähialueilla, jotka se mieltää eksklusiivisesti omaksi vyöhykkeekseen ja joilla se pidättää oikeuden turvata omat intressinsä.⁵³ Kyseessä olisi eräänlainen toisinto Jaltan sopimuksista toisen maailmansodan päätteeksi, joissa Yhdysvallat ja Neuvostoliitto jakoivat Euroopan omiin vaikutuspiireihinsä. (Galeotti 2018.) Tämän kaltainen tunnustus olisi varmasti Venäjän mieleen, sillä Aaltolan (2021) mukaan maan suurvalta-asenteeseen kuuluu olennaisesti käsitys siitä, että suurvallalla on oltava laajemmat oikeudet naapureihinsa nähden. Näin alueellinen mahti pystyy varmistamaan, ettei sen lähialueet kehity valtakeskiön kannalta epämieluisaan suuntaan. Tämä on Venäjän käsitys tavoittelemansa suurvallan identiteetistä ja siihen kuuluvista oikeuksista, ja nämä oikeudet siltä vielä puuttuvat. Venäjä haluaisi sanella sääntöjä niin kotimaassa, lähialueillaan kuin globaalistikin, mutta kukaan muu ei oikeastaan saisi määräillä Moskovan päättäjiä (Liik 2018). Venäläinen visio suurvaltastatuksesta ja siihen kuuluvasta absoluuttisesta suvereenisuudesta sopii kuitenkin huonosti yhteen eurooppalaiseen käsitykseen jaetusta suvereenisuudesta, valinnanvapaudesta ja ihmisoikeuksista, joita Ukrainakin on ryhtynyt tavoittelemaan.

⁵³ Eng. *zone of privileged interests*.

Tämän takia rauhanneuvotteluissakaan ei olla edetty, koska osapuolet ovat sovitelleet yhteen kahta ristiriitaista näkemystä Ukrainan — ja samalla myös Venäjän — suvereniteetista. Ukrainalaiset kokevat olevansa kansainvälisen yhteisön täysivaltaisia jäseniä, joilla on oikeus ja vapaus valita omat liittolaisensa ja yhteistyön fooruminsa. Venäjälle sen kansallinen suvereniteetti on kuitenkin lähes pyhä asia, jopa siinä määrin, että tarpeen vaatiessa sen koetaan ulottuvan myös entisille Neuvostoliiton alueille, rajoittaen näiden omaa päätöksentekovaltaa (Liik 2018). Toisin sanoen, Venäjän lähialueet joutuvat luovuttamaan osan suvereenisuudestaan Venäjälle, jotta tämä kokisi omansa täyttyvän. Ukraina ei tätä tietenkään hyväksy, eikä Normandia-formaatti ole saanut Venäjää ymmärtämään, että itsenäisen valtion suvereniteetti on loukkaamaton⁵⁴ silloinkin, kun sen tavoitteet ovat ristiriidassa Venäjän tavoitteiden kanssa.

Ongelmaksi tässä muodostuukin se, ettei Venäjä yksinkertaisesti pidä Ukrainaa itsenäisenä maana—tai valtiona muutenkaan. Kun Ukrainaa (ja Georgiaa) kaavailtiin Naton jäseneksi sotilasliiton vuoden 2008 huippukokouksessa, Putin ilmoitti silloiselle Yhdysvaltain presidentille George W. Bushille, ettei Ukraina ole oikeastaan edes oma maansa. Putinin mielestä Ukrainalla ei varsinaisesti ole oikeutta päättää omista asioistaan, koska Ukrainaa kansakuntana ei hänen mukaansa ole olemassa. (Rutland 2015, 131.) Presidentti Janukovytsin pako maasta vahvisti Putinin kantaa entisestään. Nyt hän vetosi siihen, ettei Ukrainalla ole edes päätösvaltaista tai lainmukaista johtajaa, kun vapailla vaaleilla valittu presidentti oli ajettu vallasta: ”*It is also obvious that there is no legitimate executive authority in Ukraine now, nobody to talk to*”. (Putin 2014.) Ukrainan valtiojohto on kriisin aikana ehtinyt kuitenkin vaihtumaan jo moneen kertaan, mutta Venäjän retoriikassa ei sen sijaan ole juuri tapahtunut muutosta. Jo Putinin henkilökohtainen asennoituminen Ukrainaa ja sen valtiollista identiteettiä kohtaan asettaakin omat hasteensa poliittisen päätöksen saavuttamiselle kriisin ratkaisemiseksi. Venäjä ei käytännössä tunnusta Ukrainaa toimivaltaiseksi osapuoleksi neuvotteluissa, mikä puolestaan on jyrkässä ristiriidassa Galtungin symmetrisen rauhanrakentamisen kanssa. Siinä missä Venäjällä on tarve tulla tunnustetuksi jälleen suurvaltana, on Ukrainalla tarve tulla tunnustetuksi ylipäätään suvereenina valtiona. (Galtung

⁵⁴ *Charter of the United Nations (1945) Chapter 1, Article 2.*

1996, 94–95.) Lähtökohdat rauhan rakentamiselle eivät ole kovin vahvat, jos Venäjällä ei pidetä Ukrainaa edes siinä asemassa, että se voisi neuvotella omasta tilanteestaan.

6.5 Identiteettien uudelleenmäärittely

Rauhantutkija Nicolai Petron mukaan suurin osa esityksistä Ukrainan kriisin ratkaisemiseksi on kaatunut siihen, ettei niissä ole riittävässä määrin otettu huomioon konfliktin historiallisia ja kulttuurisia juuria. Hänen mukaansa Ukrainan tilannetta ja rauhanneuvotteluita voitaisiin edistää hyväksymällä kansallinen identiteetti osapuolien yhteisesti jakamaksi turvallisuus-
huoleksi. (Petro 2015, 32.) Petro nojaakin Kööpenhaminan koulukunnan teoretisointiin todetessaan, että merkittävimmät turvallisuushaasteet, joita kansakunnat tänä päivänä kohtaavat liittyvät juuri identiteettiin, eivätkä välttämättä valtion suvereniteettiin kuten on totuttu ajattelemaan. Ukrainan tapauksessa hän kiinnittäisi erityisesti huomiota monien eri kulttuuristen (ala)ryhmien identiteettiin ja tarpeiden toteutumiseen. (Ibid.) Historiansa takia ukrainalainen yhteiskunta rakentuu eri kulttuurisista ryhmittymistä, joten yhteiskunnan ja valtion vakauden kannalta sillä on väliä, keneen nämä ryhmät samaistuvat. Toisin sanoen, mikä on heidän identiteettinsä?

Tässä visiossa Ukrainan valtiollista turvallisuutta parannettaisiin huolehtimalla siitä, että myös kulttuuriset vähemmistöt voisivat aidosti kokea olevansa ukrainalaisia. Tämä edellyttäisi tietenkin sitä, että näiden ryhmien kulttuurilliset tarpeet tunnustettaisiin ja että ne tukahduttamisen sijaan pyrittäisiin parhaimman mukaan myös täyttämään. Venäjän kielen asema Ukrainassa on tästä hyvä esimerkki. Edellisessä luvussa käsiteltiin Ukrainan kiisteltyä kielilakia vuodelta 2019, jonka tavoitteena oli korvata venäjän kieli ukrainalla aina palveluista perusopetukseen (ks. esim. Kudriavtseva 2019; Sukhov & Talant 2019). Näin niilläkin alueilla, missä valtaosa väestöstä ilmoittaa venäjän joko ensisijaiseksi kielekseen tai äidinkielekseen⁵⁵. Venäjänkielisen vähemmistön tarpeet on siis toistaiseksi pyritty tukahduttamaan korvaamalla heidän äidinkieliensä ukrainalla sen sijaan, että venäjän käyttö

⁵⁵ Esimerkiksi Donbassin alueella 72% väestöstä on ilmoittanut äidinkielekseen venäjän (Wilson 2014, 118).

olisi esimerkiksi mahdollistettu ukrainan ohella. Petron ehdotus käy järkeen, sillä Venäjän johto on systemaattisesti pitänyt yllä diskurssia omien kansalaistensa⁵⁶ suojelemisesta rajojensa ulkopuolella:

Millions of Russians and Russian-speaking people live in Ukraine and will continue to do so. Russia will always defend their interests using political, diplomatic and legal means. But it should be above all in Ukraine's own interest to ensure that these people's rights and interests are fully protected. This is the guarantee of Ukraine's state stability and territorial integrity. (Putin 2014.)

Pelkästään se, että Ukrainan venäjänkielisellä vähemmistöllä on takanaan Venäjän kaltaisen valtion tuki, tekee esityksestä huomionarvoisen rauhan rakentamisen kannalta. Esimerkiksi kriisin alussa Putinilla oli ”vain” kaksi vaatimusta Ukrainalle: 1) maan itä- ja eteläosien väestön oikeuksista on huolehdittava asianmukaisella tavalla ja 2) heidän edustajansa on otettava mukaan poliittiseen prosessiin, jossa sovitaan rauhan ehdoista (Petro 2015, 32). Venäjän on helppo kaivautua neuvotteluissa omaan poteroonsa niin kauan kuin se pystyy osoittamaan, että Ukraina sortaa maan venäjänkielisen vähemmistön oikeuksia. Tilanne sopii hyvin Putinin retoriikkaan, joka pyrkii luomaan Venäjän sekaantumisesta kuvaa ikään kuin humanitaarisena interventiona:

We hoped that Russian citizens and Russian speakers in Ukraine, especially its southeast and Crimea, would live in a friendly, democratic and civilised state that would protect their rights in line with the norms of international law. However, time and time again attempts were made to deprive Russians of their historical memory, even of their language and to subject them to forced assimilation. The residents of Crimea and Sevastopol turned to Russia for help in defending their rights and lives. Naturally, we could not leave this plea unheeded; we could not abandon Crimea and its residents in distress. This would have been betrayal on our part. (Putin 2014.)

⁵⁶ Kansalaisuuden käsite on ollut tässä kontekstissa varsin laaja. Varsinaisten venäläisten lisäksi maan johto on mieltänyt suojeltaviksi kansalaisikseen myös venäjänkieliset tai muuten vain venäläisiksi identifioituvat ihmiset.

Jos Ukraina osoittaisi tunnustavansa vähemmistöjensä tarpeet ja vakuuttaisi turvaavansa näiden oikeudet, voidaan ajatella, että Venäjä menettäisi perusteensa suojella heitä. Hyväksymällä venäjän kielen ja venäläisen kulttuurin autenttiseksi osaksi ukrainalaista identiteettiä, maan johto pystyisi riisumaan Venäjältä aseet kyseisen argumentin käyttöön ja samalla normalisoimaan venäläisyyttä kotimaassa. Toinen kysymys on tietenkin se, milloin Putin näkee venäläisiksi identifioituvien tarpeiden tulleen huomioiduksi ”asianmukaisella” tavalla. Tarkoittaako se sitä, että venäjänkielisellä vähemmistöllä on oikeus ja mahdollisuus käyttää kieltään ja kehittää kulttuuriaan Ukrainassa? Vai tarkoittaako se kenties sitä, että maan venäjämielisellä kansanosalla on halutessaan oikeus liittyä osaksi Venäjän federaatiota Venäjän fasilitoimassa kansanäänestyksessä?

Vaikka Petron ehdotus identiteetin turvallistamisesta asettuu Kööpenhaminan koulukunnan teoreettiseen viitekehykseen, on ajatus hyväksyttävissä myös Galtungin teoretisoinnin pohjalta. Identiteetin turvallistaminen sijoittuisi Galtungin konfliktiteoriassa negatiivisen ja positiivisen rauhan rajapintaan, koska sen tarkoituksena olisi konkreettisesti turvata tietyn väestöosan kulttuurisia tarpeita sekä lievittää konfliktuaalisia asenteita niin Ukrainassa kuin Venäjälläkin. Vähemmistön tarpeiden turvaaminen täydentäisi näin ollen rauhan negatiivista ulottuvuutta, kun taas positiivinen rauha voidaan yksinkertaisimmillaan ymmärtää positiivisten (aluksi tietenkin ei-vihamielisten) suhteiden rakentamisena konfliktin osapuolten välille, mitä venäläisyyden normalisointi edistäisi. (Galtung 1975, 248.) Tässä palataan kuitenkin perustavanlaatuisen kysymysten äärelle yksilön ja yhteisön identiteetistä. Mitä on ukrainalaisuus? Entä mitä on olla venäläinen Ukrainassa? Pystyvätkö ukrainalaiset hyväksymään venäläisyyden olennaisena osana omaa kansallista identiteettiään? Tutkielmani aineistoon pohjaten sanoisin, että tuskin. Vuosisatoja kestänyt venäläistäminen sekä Ukrainan oman identiteetin määrätietoinen vähättely ja kieltäminen ovat johtaneet siihen, että kun emansipaation aika vihdoinkin koitti, pidetään omasta, Venäjästä erillisestä identiteetistä kiinni kaikin voimin. Toisin sanoen, Venäjän voidaan itse ajatella luoneen olosuhteet, jotka ovat estäneet ukrainalaisen identiteetin uudelleenmäärittelyn niin, että venäläisyys siihen kuuluisi.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Kun presidentti Putin alkuvuodesta 2014 lähetti pienet vihreät miehensä⁵⁷ Krimille järjestämään kansanäänestystä ja liittämään niemimaata Venäjään, Carnegie-tutkimuskeskuksen Moskovan haaran johtaja Dmitri Trenin (2014, 15) arvioi, että Ukrainan tulevaisuus tulee olemaan epävakaa pitkän aikaa, kenties vuosikausia. Kahdeksan vuotta myöhemmin voimme todeta ennusteen pitäneen paikkansa. Tapahtumien kehityskulku ei vastannut lainkaan Kremlin odotuksia. Omiin kokemuksiinsa pohjaten Venäjä-asiantuntija Mark Galeotti kertoo, kuinka vuonna 2014 Moskovassa puhuttiin yleisesti, että Ukrainan konflikti olisi kenties puolen vuoden mittainen operaatio: ”Kuudessa kuukaudessa Kiova olisi antautunut, pojat olisivat tulleet kotiin ja kaikki olisivat unohtaneet kriisin.” (Heiskanen 2021.) Todellisuus osoittautui kuitenkin varsin toisenlaiseksi. Venäjä jäi jumiin poliittisten ja diplomaattisten kustannuksien kanssa, mutta lisäksi se on joutunut jo vuosia rahoittamaan ja tukemaan Itä-Ukrainan niin sanottujen kansantasavaltojen vastarintaa lännen asettamien pakotteiden murentaessa maan omaa taloutta.

Tämä tutkielma vastaa kysymykseen, miksi edellä kuvatuista tapahtumista seuranneeseen konfliktiin ei ole löydetty kestävää ratkaisua. Analyysissä olen osoittanut, kuinka kansallisten ja kansainvälisten kiistojen päällekkäisyys on tehnyt Ukrainan kriisistä äärimmäisen hankalan ratkaista. Kun yhtälöön lisätään vielä kansakunnan kokoiset ristiriidat osapuolten historia- ja identiteettikäsityksessä, on kasassa kaikki ainesosat vielä vuosia kestävään selkkaukseen.

Ensimmäisessä tulosluvussa tarkasteltiin konfliktin ylikansallista ulottuvuutta. Kansainvälisesti Ukraina on jäänyt puun ja kuoren väliin pyristellessään irti Venäjän vaikutuspiiristä maan kuitenkin täyttämättä läntisten instituutioiden asettamia jäsenyyskriteerejä. Tilanne on jäänyt jumiin, koska Venäjä ei hyväksy Ukrainan kansainvälisiä pyrkimyksiä, eikä Ukraina ole valmis joustamaan suvereenin valtion oikeuksistaan. Venäjälle Ukraina alueineen edustaa edelleen sen geopoliittisen strategian

⁵⁷ Venäläiset sotilaat ilmestyivät Krimille tunnuksettomissa univormuissa ja siksi heistä ryhdyttiin puhumaan pieninä vihreinä miehinä. Konfliktin alussa Kremlissä kiistettiin sotilaiden kuuluvan maan asevoimiin, mutta myöhemmin Putin totesi Venäjän armeijan olleen asialla. (Ks. esim. Furlong 2019.)

keskeisintä ydintä, jota se on osoittanut olevansa valmis myös puolustamaan — tarvittaessa voimakeinoin. Rauhanneuvottelutkaan eivät ole edenneet, koska osapuolet eivät ole päässeet yhteisymmärrykseen jo sovittujen toimien tulkinnoista tai toteuttamisjärjestyksestä. Aloittevoimansa turvin Venäjä on pystynyt säätelemään Ukrainasta käytävää keskustelua ja onnistunut vierittämään vastuun myönnytyksistä Kiovan päättäjille. Neuvotteluiden ohella Venäjä on pitkittänyt konfliktia myös rintamalla varmistaen, että Donbassin separatisteilla säilyy edellytykset pitää yllä vastarintaa maan itäosissa.

Toisessa tulosluvussa olen avannut Ukrainan sisäisiä ristiriitoja, koska valtioiden välinen selkkkaus Venäjän kanssa kattaa vasta yhden konfliktin monista ulottuvuuksista. Eurooppalaisten valtapelien lisäksi Ukrainan johtajat ovat joutuneet luovimaan myös kotimaan valtakamppailujen mainingeissa. Valtaapitävän presidentin edellytykset neuvotella konfliktin ratkaisusta on kyseenalaistettu toistuvasti niin poliittisen opposition, entisten presidenttien kuin kansalaisten toimesta. Ukrainan johtajat eivät ole kyenneet yhdistämään kansaa yhden tavoitteen ja yhteisen tavan taakse ratkaista tilannetta. Kun ratkaisumalleissa on haettu kompromissia Donbassin etujen pohjalta, pääkaupungissa on järjestetty massaprotesteja ja päin vastoin. Istuvan presidentin toimintaa seurataan tarkasti, ja poliittiset kilpailijat pyrkivät kampaamaan johtajaansa jatkuvasti. Rauhanpyrkimykset ovat usein jääneet tämän valtakamppailun jalkoihin. Lisäksi yhteiskuntaan sisäänrakennettu korruptio ja politiikan taustalla pyörivä oligarkia ovat hyötäneet kriisistä, kun konflikti on ohjannut kansalaisten huomion pois kyseisistä ongelmista. Rauhanponnisteluja on voitu käyttää verukkeena korruption vastaisen työn lykkäämiselle. Ukrainalaisen eliitin näkökulmasta konfliktin ratkaiseminen ei ole välttämättä pelkästään positiivinen asia, koska silloin huomio palautuu yhteiskunnan länsimaalaistumista jarruttavaan oligarkiaan ja korruptioon. Vaikka aluekiistoihin Krimillä ja idässä löydettäisiinkin jonkinlainen ratkaistu, on Ukrainan ratkaistava vielä rakenteellinen konflikti maan valtaapitävän eliitin ja kansan välillä.

Viimeisessä tulosluvussa perehdyttiin Ukrainan ja Venäjän yhteiseen historiaan, koska selkkauksen konfliktuaaliset asenteet juontavat juurensa pitkälle menneisyyteen. Jotta rauha Ukrainassa saataisiin kestäväälle pohjalle, tulisi ukrainalaisten ja venäläisten löytää edes jonkinlainen yhteisymmärrys kansakuntien jaetusta menneisyydestä. Niin kauan kuin

yhteisestä menneisyydestä elää vastakkaisia tulkintoja, voidaan historia valjastaa palvelemaan kummankin osapuolen omia tarkoituksia. Nyt ”historiallisella oikeudella” on perusteltu aluevaltauksia ja menneisyyden ”tosiseikoilla” kiistetty kokonaisen kansakunnan olemassaolon oikeus suvereenina valtiona. Ukrainalaisten omaehtoinen irtaantuminen Venäjän ajamasta yhden kansan me-hengestä on ravistellut myös Venäjän vakiintunutta tapaa ymmärtää itsensä. Venäjälle Ukrainan pyrkimys integroitua länteen ja identifioitua eurooppalaisena (ei venäläisenä) kansana näyttäytyy hyökkäyksenä sen omaa kansallista identiteettiä vastaan. Jotta kiistassa voitaisiin edetä, olisi Venäjältä löydyttävä valmius sen valtiollisen identiteetin uudelleenmäärittelyyn. Haastavan tilanteesta tekee se, ettei kollektiivisen historia- ja identiteetikäsityksen muuttaminen yksinkertaisesti tapahdu hetkessä. Näin perustavanlaatuisien asioiden uudelleenmäärittely voi kestää vuosikausia, jopa sukupolvia, ja siksi Ukrainan konfliktiakin on ollut niin hankala ratkaista.

Kohta kymmenen vuotta kestäneiden taisteluiden jälkeen voidaan todeta, ettei Ukrainan kriisin ratkaisuyritykset vastaa oikeastaan miltään osin Galtungin näkemystä konfliktien ratkaisemisesta väkivallattomasti ja luovasti. Normandian formaatti ei varsinaisesti loistanut luovuudessaan, eikä väkivallasta (ei suorasta eikä rakenteellisesta) olla päästy eroon — kaikkea muuta. Galtungin konfliktiteoria soveltuu siitä huolimatta hyvin Ukrainan tilanteen analysointiin, koska sen avulla konflikti voidaan purkaa osiin. Galtungin teoria auttaa hahmottamaan, mistä osapuolten kielteiset asenteet kumpuavat, minkälaisista ristiriidoista selkkauksessa on kyse ja miten tuhoavan käyttäytymisen kierteeseen ollaan jouduttu. Sen avulla pitkittyneestä konfliktista voidaan eritellä sitä pitkittävät tekijät ja vastata kysymykseen, miksi tilanteen ratkaisussa ei ole edistytty.

Sekin pieni, mutta positiivinen kehitys⁵⁸, jota Zelenskyin kaudella on saatu aikaan valui hukkaan 24. helmikuuta 2022, kun Putin päätti laajentaa konfliktia entisestään käynnistämällä laajamittaisen hyökkäyssodan Ukrainaa vastaan. Helmikuussa alkanutta hyökkäystä edelsi kuukausia kasvaneet jännitteet, kun Venäjä alkoi siirtämään joukkojaan Ukrainan rajan tuntumaan. Läntiset johtajat kävivät kilpaa keskusteluja Putinin kanssa päästäkseen selville

⁵⁸ Esim. vankienvaihdot Ukrainan ja Venäjän välillä sekä paikallisvaaleista sopiminen separatistien kanssa.

tämän aikeista. Taustalla oli Ukrainan ja Yhdysvaltain päätös vahvistaa keskinäistä puolustusyhteistyötään sekä Ukrainan pyrkimys kiirehtiä maansa Nato-jäsenyyttä (Ukrainan presidentinkanslia 2021 & Heikkilä 2021). Pian tämän jälkeen Venäjä ryhtyi vaatimaan Natolta kirjallista lupaus siitä, ettei sotilasliitto laajene lähemmäksi Venäjän rajoja (ks. esim. Parkkari 2021). Tammikuussa 2022 Ukrainan ahdingosta neuvoteltiin usealla tasolla ja monella kokoonpanolla: ensin Yhdysvaltain ja Venäjän apulaisulkoministerit neuvottelivat Genevessä, Nato-Venäjä-neuvoston jäsenet kokoontuivat ensimmäistä kertaa kahteen vuoteen ja seuraavana päivänä Ukrainasta keskusteltiin vielä Wienissä Etyjin pysyvässä neuvostossa. Diplomaattiset ponnistelut eivät kuitenkaan tuottaneet tulosta. Putin oli tehnyt päätöksensä — Venäjä tulisi hyökkäämään Ukrainaan.

Hyökkäystä edeltänyt tapahtumien kulku tukee monia tutkielmassa esitettyjä näkemyksiä Ukrainan kriisistä. Kenties olennaisimpana voidaan kiinnittää huomiota Normandian formaatin kyvyttömyyteen vastata tilanteen luomiin haasteisiin. Kun Venäjä keräsi joukkojaan Ukrainan rajalle, Kremlissä vaadittiin keskusteluyhteyden avaamista Yhdysvaltoihin ja Natoon. Dialogi aukesikin ensin presidentti Bidenin ja Putinin välille Normandia-nelikon sijaan. Konfliktia ratkaisemaan luotu formaatti jäi täysin suurvaltapolitiikan jalkoihin. Voidaankin kysyä, oliko kahdeksan vuotta ylläpidetty rauhanprosessi alun perinkään pätevä ratkaisemaan konfliktia, kun tulkinta Venäjällä näyttäisi olevan, ettei Euroopan turvallisuudesta ole hyötyä neuvotella pelkästään eurooppalaisten kanssa, jos Yhdysvaltain tunnustus jää saamatta.⁵⁹ Yhdysvaltain osallisuutta rauhanprosessiin on kuitenkin vastustettu konfliktin alusta asti muun muassa siksi, että sen epäiltiin tuovan mukanaan (Venäjän ja Yhdysvaltain) kahdenvälisiä kiistoja formaattiin, jonka pääasiallinen tehtävä ei ole niiden ratkaisemisessa (de Galbert 2015).

Asetelmassa Yhdysvaltain merkitys Venäjälle on kuitenkin kiistaton. Joulukuussa 2021 Venäjä toimitti vaatimuslistan nimenomaan Yhdysvalloille ja Natolle — ei siis Ukrainalle, jonka rajalla sen sotilaat olivat — vaan Yhdysvalloille ja sen johtamalle sotilasliitolle, mitkä sen vaatimukset tilanteessa olivat (ks. esim. Tétrault-Farber 2021). Listaa voidaan pitää merkittävänä ennen kaikkea siksi, että yksityiskohtaisilla vaatimuksillaan Venäjä näytti

⁵⁹ Ks. sivut 88–89.

ensimmäistä kertaa avaavan eksplisiittisesti, mistä Ukrainan kriisissä on sille kyse. Tätä ennen Venäjän todelliset tavoitteet olivat lähinnä olleet saatavilla olevan tiedon ja asiantuntijoiden tekemien tulkintojen varassa. Monet tulkinnoista⁶⁰ osuivat kuitenkin oikeaan, sillä yksi vaatimus Venäjän listalla nousi ylitse muiden: Ukrainan mahdollinen jäsenyys sotilasliitto Natossa. Venäjä halusi kirjallisen sopimuksen Yhdysvaltain ja Naton kanssa siitä, että nämä vetäisivät pois Ukrainalle (ja Georgialle) aikanaan antamansa lupauksen jäsenyydestä sekä vakuutuksen, ettei sotilasliitto tulisi laajenemaan lähemmäksi Venäjän rajoja. Vaatimuksissa voidaan nähdä suora linkki Saksan yhdistymisneuvotteluihin 90-luvun alussa, jolloin Naton laajenemisesta jäi elämään kaksi erilaista tulkintaa, kun kirjallista sopimusta sotilasliiton tulevaisuudesta ei laadittu.⁶¹ Nyt Venäjä halusi korjata virheen laillisesti sitovalla lupauksella. Lisäksi vaatimukset osoittivat sen, ettei Donbassin kansantasavallat ja niiden asema olleet Venäjälle koskaan päämäärä itsessään, vaan ennemminkin keino laajempien tavoitteiden saavuttamiseksi suhteessa Ukrainaan ja sitä kautta Euroopan turvallisuusjärjestykseen.⁶²

Vaikka Venäjän vaatimuksissa vedottiin yleisesti Naton laajenemista vastaan, ovat hyökkäyksen jälkeiset tapahtumat osoittaneet, että sotilasliiton laajeneminen haluttiin estää nimenomaan Ukrainaan. Kolme kuukautta Venäjän hyökkäyksen jälkeen Suomi ja Ruotsi — sotilaalliseen liittoutumattomuuteen vakaumuksellisesti nojanneet valtiot — ilmoittivat hakevansa Naton jäsenyyttä. Kun presidentti Niinistö kertoi Suomen aikeista Putinille, tämä piti päätöstä virheenä, koska Nato-jäsenyys vahingoittaisi maiden kahdenvälisiä suhteita (esim. Burtsoff 2022). Suvereenina valtiona Suomi olisi kuitenkin halutessaan vapaa jäsenyyttä hakemaan, eikä Putin ilmaissut keskustelussa aikeita tämän estämiseen. Näin siis siitäkin huolimatta, että muutamaa kuukautta aiemmin Venäjä oli vaatinut kirjallista lupaa, ettei Nato ylipäätään levittäydy lähemmäksi sen rajoja. Voidaan toki esittää, ettei Venäjällä ollut enää alkukesästä 2022 tosiasiallisia mahdollisuuksiakaan painostaa Suomea (ja Ruotsia) luopumaan Nato-aikeistaan, koska sen resurssit olivat sidottu Ukrainaan. Venäjän haluttomuus puuttua pohjoismaiden Nato-aikeisiin noudattaa kuitenkin maan hallinnon

⁶⁰ Ks. sivut 31–33.

⁶¹ Ks. sivut 77–79.

⁶² Ks. sivut 38–39.

viestimää linjaa myös ajalta ennen hyökkäyssotaa. Esimerkiksi tammikuussa 2022 ulkoministeri Lavrov totesi Venäjän kunnioittavan täysin Suomen ja Ruotsin suvereniteettia, mikäli maat päättävät jäsenyyttä hakea. Suomen ulkoministerin Pekka Haaviston mukaan Lavrovin kommentit vastasivat näkemystä, joka Venäjällä on ollut jo pitkään. (Parkkari et al. 2022.) Naton laajeneminen oli ongelma nimenomaan suhteessa Ukrainaan.⁶³

Vaikka Venäjä on perustellut Nato-vastaisuuttaan pääasiassa sotilaallisista/turvallisuuspoliittisista lähtökohdista, ovat todelliset syyt kritiikin taustalla todennäköisesti moninaisemmat. Nato-Ukraina olisi Venäjälle huomattavasti vaikeampi kontrolloida niin poliittisesti kuin taloudellisestikin, mikäli maalla olisi liittokunnan poliittinen ja sotilaallinen tuki takanaan. Taivuttelu ja uhkailu ei tällöin enää toimisi kahdenvälisissä suhteissa samalla tavalla. Viime kädessä tämä on Venäjälle todennäköisesti merkittävämpi tekijä, kuin Naton edustama sotilaallinen uhka, joka sekin olisi toki olemassa liittouman levittäytyessä Venäjän rajoille. Natolle on ominaista puhua itsestään puolustusliittona, mutta liittouman puolustuksellisuus on perustellusti kyseenalaistettu Bosnian ja Kosovon sodan kaltaisten operaatioiden myötä (ks. esim. Chomsky 1999). Toisin kuin Venäjällä, serbeillä ei kuitenkaan ollut käytössään ydinasearsenaalia. Ydinpelotteen vuoksi aseellista Nato-operaatiota Venäjää vastaan voidaan pitää vähintäänkin epätodennäköisenä. Aseellinen konflikti Venäjän kanssa ei ole Naton intressien mukainen. Sotilaallinen uhkakuva on kuitenkin tarjonnut Venäjälle keinon naamioida strategiset intressit Ukrainassa turvallisuuskysymyksiksi. Todennäköisesti Venäjä vastustaakin liittouman laajenemista ennen kaikkea siksi, että Natoon liittyvät maat jäävät peruuttamattomasti Venäjän välittömimmän vaikutuspiirin ulkopuolelle. Ukrainan Venäjä mieltää edelleen kiinteäksi osaksi tätä vaikutuspiiriä. Paradoksi Venäjän politiikassa on kuitenkin siinä, että mitä kovemmin se pyrkii estämään Ukrainaa kehittämästä suhteitaan länteen, sitä vahvempia näistä suhteista on tullut. Mitä aggressiivisemmin Venäjä asemoituu Ukrainaa kohden, sitä vähemmän Kiovassa nähdään vaihtoehtoja läntiselle yhteistyölle.

Välissä olemisen vaikeus on määrittänyt oikeastaan koko Ukrainan valtiollista olemassaoloa. Historioitsija Andrew Wilsonin mukaan koko Ukrainan historia voitaisiin kirjoittaa siitä näkökulmasta, kuinka maa on horjunut idän ja lännen välillä. Ukrainan menneisyyttä sävyttää

⁶³ Ks. sivut 79–80.

lukuisat erilaiset selkkaukset ja yhteenotot, joissa se on tyyppillisesti liittoutunut milloin idän, milloin lännen kanssa toista vastaan — kumpi vallitsevissa olosuhteissa on sattunut olemaan sille suotuisampi vaihtoehto. (Wilson 2015, 72.) Nykyistäkin konfliktia kuvaava tasapainoilu lännen ja Venäjän välillä on kirjoitettu Ukrainan historialliseen dna:han. Ukraina on ennenkin hakenut paikkaansa lännen ja idän välillä, eikä nykyinen kahdeksan vuotta kestänyt konflikti poikkea juurikaan tästä kehityksestä. Historian isossa kuvassa omaan aikaamme osunut selkkaus ei ole siis mitenkään uniikki; ennemminkin se vain jatkaa Ukrainan kansallisen olemassaolon perinteitä. Rauhantutkimuksen näkökulmasta olennainen kysymys onkin silloin, miten kyseinen vuosisatoja jatkunut perinne saataisiin kestävästi katkaistua.

Vaikka tämä tutkielma ei vastaakaan kysymykseen, miten konflikti Ukrainassa voitaisiin mahdollisesti ratkaista, voidaan työn tuloksista hakea osviittaa siihen, minkälaisen kysymysten käsittelyä kestävä rauha Ukrainassa edellyttäisi. Hyökkäyssodan aikana on käynyt yhä selvemäksi, että valtapelien ja etupiirien lisäksi konfliktissa kamppaillaan enenevässä määrin myös historian tulkinnoista. Toisin sanoen siitä, *kuka omistaa historian*. Venäjän hallinto on pitänyt menneisyysdiskurssia aktiivisesti esillä sodan yhteydessä ja perustellut hyökkäystään muun muassa historiallisten vääryyksien korjaamisella. Viimeisin esimerkki kuultiin Valdai-keskustelufoorumien tilaisuudessa⁶⁴, jossa Putin torjui jälleen ajatuksen Ukrainan itsemääräämisoikeudesta ja omasta kansallisesta identiteetistä. Putinin mukaan on ”historiallinen fakta”, että ukrainalaiset ja venäläiset olisivat yhtä ja samaa kansaa, joka olisi virheellisesti jaettu kahteen eri valtioon (Barros et al. 2022). Vastaavia menneisyyteen pohjautuvia väitteitä on esitetty konfliktin aikana lukuisia ja kaikissa toistuu sama perusidea: Ukrainan oman, Venäjästä erillisen historian ja identiteetin — ja sitä kautta suvereenisuuden — kieltäminen.

Jo nyt erilaiset tarinat sodasta ovat yhtä aikaa olemassa, koska Venäjällä ja lännellä on tapahtumista eri kertomukset. Strategisten tavoitteiden ohella epäyhtenäisen ja ristiriitaisen historian luomisesta näyttäisikin tulleen yksi Venäjän keskeisistä päämääristä. Venäjä tuskin pyrkii rauhaan hinnalla millä hyvänsä — sille sopii, että tietyt tilanteet jäävät auki ja jotkin kysymykset ratkaisematta. Ukrainalle tämä olisi äärimmäisen huono lopputulos. Vaikka

⁶⁴ Lokakuu 2022.

konflikti saataisiinkin virallisesti ratkaistua, vastakkaiset tarinat ja ristiriitaiset tulkinnat rauhasta jättävät Venäjälle mahdollisuuden palata erimielisyyksiin myöhemmin, kenties suotuisammissa olosuhteissa. Siksi Ukrainan on tärkeä voittaa sota varsinaisten taisteluiden lisäksi myös informaatorintamalla — sen on kumottava Venäjän yritykset vaihtoehtoisen historian luomiseen.

Useiden asiantuntijoiden⁶⁵ mukaan nykyisen konfliktin perustukset valettiin yli kolmekymmentä vuotta sitten kylmän sodan epäsymmetrisessä päätöksessä, jossa toinen osapuoli julistautui voittajaksi, vaikka toinen ei ollut lainkaan valmis tunnustamaan tappiotaan. Toisin kuin Saksa, joka toisen maailmansodan jälkeen myönsi syyllisyytensä ja tappionsa, Venäjä ei pitänyt itseään vähimmässäkään määrin hävinneenä suurvaltana kylmän sodan päätteeksi. Venäjällä kylmän sodan päättyminen nähtiin pikemminkin yhteisenä voittona, kuin jomman kumman tappiona. Sama ei voi toistua Ukrainan sodassa. Suvereenisuutensa säilyttämisen ohella Ukrainan tärkein tavoite onkin saada Venäjä myöntämään syyllisyytensä. Konfliktin ratkaisemisella ei ole pitkällä aikavälillä merkitystä, jos tähän tavoitteeseen ei päästä. Sotien ja epäsymmetristen rauhojen vaikutukset kantautuvat pitkälle tulevaisuuteen ja siksi todellinen rauha voidaan saavuttaa vasta, kun sodan päättymisestä ollaan yhtä mieltä.

Vaikka inhimillisen kärsimyksen päättäminen on sodassa etusijalla, ei Ukrainankaan tulisi pyrkiä rauhaan hinnalla millä hyvänsä. Ukrainalaiset ovat konfliktin alusta asti kokeneet, että länsimaat painostavat heitä neuvotteluissa kompromisseihin, joita ukrainalaisten on itse vaikea hyväksyä (esim. de Galbert 2015). Tällaisista lähtökohdista rakennettu rauha olisi ajan mittaan aivan yhtä kestävä, kuin edellä kuvatussa tilanteessa. Mikä neuvotteluiden tulos lopulta onkaan, lähtökohtana voidaan pitää sitä, että ukrainalaisten itsensä on kyettävä hyväksymään rauhan ehdot ilman ulkopuolista painostusta: ”*It is the assurance that ownership remains with the conflict parties, not with some outside force. It is the assurance that whatever comes out of the process, it will be authentic.*” (Galtung & Webel 2007, 131.) Jonkinlaisiin kompromisseihin Ukraina todennäköisesti joutuu taipumaan, mutta valmius tähän tulisi löytyä ukrainalaisista itsestään.

⁶⁵ Esim. Hahn 2018; Luukkanen 2015; Sakwa 2015; Walker 2015.

Ukrainan kriisi on konkreettinen osoitus siitä, kuinka merkittävästi konfliktin intensiteetti voi ajan myötä vaihdella. Tässä tutkielmassa analysoidun ajanjakson päätteeksi näytti siltä, että Ukrainan kriisistä oli tulossa jälleen yksi jäänyt konflikti Euroopan rajoille. Yhdessä yössä Venäjän hyökkäys teki lähes jäätyneestä konfliktista Euroopan polttavimman turvallisuuskysymyksen. Putinin sota määritteli Ukrainan konfliktin, mutta samalla myös eurooppalaisen turvallisuusympäristön kerralla uusiksi. Tämän pohjalta myös mahdollisia jatkotutkimusaiheita voidaan pohtia sodan määrittämästä viitekehyksestä.

Konfliktin eskalaatioon liittyen olisi mielenkiintoista tarkastella esimerkiksi Normandia-formaatin välittäjäjäsenten, Saksan ja Ranskan harjoittamaa idän politiikkaa ja sen toimivuutta (tai toimimattomuutta) suhteessa Venäjään. Miten moderni *Ostpolitik* on kehittynyt 2000-luvulla ja mikä on sen merkitys Putinin sotaan johtaneella tiellä. Esimerkiksi Baltian maat ovat avoimesti kritisoineet Saksaa ja Ranskaa näiden Venäjää myötäilevästä politiikasta ennen sotaa ja sen aikana.⁶⁶ Historiantutkimuksen menetelmälliset työkalut palvelivat mainiosti tämän työn kysymyksenasettelussa — historiallinen tulokulma voisi soveltua myös tämänkaltaisten ulkopoliittisten prosessien hahmottamiseen. Jossakin vaiheessa on varmasti myös tarpeen tutkia lännen Ukrainalle toimittaman aseellisen ja rahallisen tuen vaikutuksia. Sotaponnisteluissa apu Ukrainalle on välttämätöntä ja länsimaat ovatkin vakuuttaneet tukevansa maata niin kauan kuin on tarpeen. Ukraina on kuitenkin edelleen yksi Euroopan korruptoituneimmista valtioista, eikä kymmenissä miljardeissa mitattava tuki oligarkiaan ja korruption pohjautuvalle yhteiskunnalle ole pitkällä aikavälillä välttämättä täysin ongelmatonta. Tämän seurauksia voimme kuitenkin analysoida vasta myöhemmin tulevaisuudessa. Lisäksi olisi kiinnostavaa tutkia Venäjän tavoitteenasettelua hyökkäyssotaan liittyen sekä laajemmin sotatoimia politiikan jatkeena. Mitä Putin ajatteli hyökkäyksellä todella saavutettavan? Jos tarkoitus oli estää Naton laajeneminen lähemmäksi Venäjän rajoja, on lopputulos ollut täysin päinvastainen. Perustuiko hyökkäys yksinkertaisesti valtavaan virhearvioon, kuten tällä hetkellä ajatellaan.⁶⁷ Yhden asian sota vaikuttaisi joka

⁶⁶ Esim. Ålander 2022.

⁶⁷ Esim. Wright 2022.

tapauksessa tehneen selväksi: se kansainvälinen asema ja status, jota Putin on maalleen niin vannoutuneesti pyrkinyt palauttamaan, on hyökkäyksen myötä haihtumassa savuna ilmaan.

LÄHTEET

Aineisto

Aaltola, Mika (2019) *Poutasään jälkeen*. Jyväskylä: Docendo

Aaltola, Mika (2021) Putin viis veisaa läntisen Euroopan reaktioista, arvioi Ulkopoliittisen instituutin johtaja Mika Aaltola. *Yle Uutiset* <https://yle.fi/a/3-11890334> (haettu 6.7.2021).

Alinikula, Akseli (2015) Korruptio Ukrainassa — historia, nykyhetki ja tulevaisuudennäkymät. Teoksessa Luukkanen, Arto (toim.) *Ukraina kriisissä*. Helsinki: Auditorium, 147–162.

Allison, Roy (2001) Central Asian Security in the Regional and International Context. Teoksessa Allison, Roy & Jonson, Lena (toim.) *Central Asian Security: The New International Context*. Lontoo: Royal Institute of International Affairs.

d’Anieri, Paul (2015) Democracy and Geopolitics: Understanding Ukraine’s Threat to Russia. Teoksessa Pikulichka-Wilczewska, Agnieszka & Sakwa, Richard (toim.) *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*. Bristol: E-International Relations, 233–241.

d’Anieri, Paul; Kravchuk, Robert & Kuzio, Taras (2018) *Politics and Society in Ukraine*. New York: Routledge.

Babych, Vasyl (2010) Ukraine Electoral Map 2010. <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=11453740> (haettu 25.10.2021).

Barros, George; Bailey, Riley; Hird, Karolina & Kagan, Frederick (2022) Russian Offensive Campaign Assessment, October 27. *Institute for the Study of War* <https://www.understandingwar.org/backgroundunder/russian-offensive-campaign-assessment-october-27> (haettu 2.11.2022).

Basora, Adrian & Fisher, Aleksandr (2014) Ukraine’s Struggle for Democracy: Severe Challenges Ahead. *Foreign Policy Research Institute* <https://www.fpri.org/article/2014/07/ukraines-struggle-for-democracy-severe-challenges-ahead/> (haettu 23.10.2021).

Brzezinski, Zbigniew (1994) The Premature Partnership. *Foreign Affairs* 73:2, 67–82.

Bukkvoll, Tor (2016) Why Putin went to war: ideology, interests and decision-making in the Russian use of force in Crimea and Donbas. *Contemporary Politics* 22:3, 267–282.

Burtsoff, Petri (2022) Niinistö ilmoitti Putinille, että Suomi päättää hakea Nato-jäsenyyttä – Putin vastasi, että se olisi virhe. *Yle Uutiset* <https://yle.fi/a/3-12446090> (haettu 3.10.2022).

Demydova, Viktoriia (2020) 2019 Presidential Election In Ukraine: How Zelensky Was Elected? *Karadeniz Araştırmaları* 67:7, 581–603.

Freedman, Lawrence (2019) *Ukraine and the Art of Strategy*. New York: Oxford University Press.

Fried, Daniel (2021) *Russia, Sanctions and the Transatlantic Relationship*. FIIA Webinar. 26.4.2021.

Furlong, Ray (2019) The Changing Story Of Russia's 'Little Green Men' Invasion. *RFERL* <https://www.rferl.org/a/russia-ukraine-crimea/29790037.html> (haettu 3.10.2022).

de Galbert, Simond (2015) The Impact of the Normandy Format on the Conflict in Ukraine: Four Leaders, Three Cease-fires, and Two Summits. *Center for Strategic and International Studies* <https://www.csis.org/analysis/impact-normandy-format-conflict-ukraine-four-leaders-three-cease-fires-and-two-summits> (haettu 14.6.2021).

Galeotti, Mark (2018) The Danger of a Deal With Putin. *The Atlantic* <https://www.theatlantic.com/international/archive/2018/07/trump-putin-helsinki/565217/> (haettu 15.5.2021).

Goldgeier, James (1999) The U.S. Decision to Enlarge NATO: How, When, Why, and What Next? *Brookings Institute* <https://www.brookings.edu/articles/the-u-s-decision-to-enlarge-nato-how-when-why-and-what-next/> (haettu 28.11.2021).

Goncharenko, Roman (2019) Ukraine signs key agreement with pro-Russia separatists. *Deutsche Welle* <https://www.dw.com/en/ukraine-signs-key-agreement-with-pro-russia-separatists/a-50669547> (haettu 22.6.2021).

Goncharenko, Roman (2019b) Zelenskiy's grace period must end. *Deutsche Welle* <https://www.dw.com/en/opinion-volodymyr-zelenskiys-grace-period-must-end/a-50424826> (haettu 22.8.2021).

Goncharenko, Roman (2019c) Klitschko, Poroshenko targeted in anti-corruption probe. *Deutsche Welle* <https://www.dw.com/en/ukraines-anti-corruption-campaign-targets-klitschko-and-poroshenko/a-49816916> (haettu 22.8.2021).

Götz, Elias (2016) Russia, the west, and the Ukraine crisis: three contending perspectives. *Contemporary Politics* 22:3, 249–266.

Hahn, Gordon (2018) *Ukraine Over the Edge — Russia, the West and the New Cold War*. Jefferson: McFarland & Company.

Haddad, Mohammed & Duggal, Hanna (2021) Russia, Ukraine and the global wheat supply. *Al Jazeera* <https://www.aljazeera.com/news/2022/2/17/infographic-russia-ukraine-and-the-global-wheat-supply-interactive> (haettu 15.4.2022).

Heikkilä, Markus (2021) Ukraina ja Yhdysvallat vahvistavat puolustusyhteistyötään – Zelenskyi ja Biden tapaavat Valkoisessa talossa. *Yle Uutiset* <https://yle.fi/a/3-12080316> (haettu 3.10.2022).

Heiskanen, Heikki (2021) Jännitys Venäjän joukkojenkeskityksistä Ukrainan tuntumaan jatkuu – Pelottelua vai valmistautumista hyökkäysoperaatioon? *Yle Uutiset* <https://yle.fi/a/3-11881533> (haettu 4.9.2022).

Herszenhorn, David & Momtaz, Rym (2019) Normandy talks land in Paris but fail to deliver peace in Ukraine. *Politico* <https://www.politico.eu/article/normandy-talks-land-in-paris-but-fail-to-deliver-peace-in-ukraine/> (haettu 22.6.2021).

Joenniemi, Pertti (2014) Ukrainan kriisin ydin. *Maaailma.net* <https://www.maaailma.net/nakokulmat/ukrainan-kriisin-ydin> (haettu 30.4.2021).

Kapsamun, Ivan; Torba, Valentyn & Siruk, Mykola (2016) A Vague Road Map. *Day Kyiv* <https://m.day.kyiv.ua/en/article/day-after-day/vague-road-map> (haettu 25.11.2021).

Karatnycky, Adrian (2005) Ukraine's Orange Revolution. *Foreign Affairs* 84:2, 35–52.

Kireev, Alex (2019) Ukraine: Presidential Election 2004. *Electoral Geography* <https://www.electoralgeography.com/new/en/countries/u/ukraine/ukraine-presidential-election-2004.html> (haettu 20.5.2021).

Kireev, Alex (2019b) Ukraine: Presidential Election 2019. *Electoral Geography* <https://www.electoralgeography.com/new/en/countries/u/ukraine/ukraine-presidential-election-2019.html> (haettu 20.5.2021).

Kiryukhin, Denys (2015) Roots and Features of Modern Ukrainian National Identity and Nationalism. Teoksessa Pikulicka-Wilczewska, Agnieszka & Sakwa, Richard (toim.) *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*. Bristol: E-International Relations, 59–69.

Kissinger, Henry (2014) How the Ukraine crisis ends. *The Washington Post*. March 5, 2014.

Kramer, Andrew (2019) Zelensky's Opponents Fear He Is Ready to Capitulate to Russia. *The New York Times* <https://www.nytimes.com/2019/12/05/world/europe/zelensky-ukraine-russia.html> (haettu 20.11.2021).

Kravchuk, Robert (2005) Kuchma as Economic Reformer. *Problems of Post- Communism* 52:5, 48–58.

Kudelia, Sergiy (2014) Ukraine's 2014 Presidential Election Result is Unlikely to be Repeated. *PONARS Eurasia* <https://www.ponarseurasia.org/ukraine-s-2014-presidential-election-result-is-unlikely-to-be-repeated/> (haettu 18.12.2021).

Kudriavtseva, Natalia (2019) Ukraine's Language Law: Whose Rights Are Protected? *Wilson Center — Kennan Institute* <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/ukraines-language-law-whose-rights-are-protected> (haettu 20.11.2021).

Kulyk, Volodymyr (2016) National Identity in Ukraine: Impact of Euromaidan and the War. *Europe-Asia Studies* 68:4, 588–608.

Kulyk, Volodymyr (2018) Shedding Russianness, recasting Ukrainianness: the post-Euromaidan dynamics of ethnonational identifications in Ukraine. *Post-Soviet Affairs* 34:2, 1–20.

Lane, David (2008) The Orange Revolution: 'People's Revolution' or Revolutionary Coup. *The British Journal of Politics and International Relations* 10:4, 525–549.

Lankinen, Jussi (2017) Korruption vastainen taistelu tyssäsi Ukrainassa – Poroshenkon hallinto jarruttaa uudistuksia. *Suomenmaa* <https://www.suomenmaa.fi/uutiset/korruption-vastainen-taistelu-tyssasi-ukrainassa-poroshenkon-hallinto-jarruttaa-uudistuksia/> (haettu 30.11.2021).

Lavrov, Sergei (2008) Moscow to prevent Ukraine, Georgia's NATO admission. *NATO — Off the Wire* <https://www.nato.int/multi/video/now/now080409.htm> (haettu 15.11.2021).

Lavrov, Sergei (2009) Sergei Lavrov's accusations against the Eastern Partnership. *European Parliament* https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-7-2011-000572_EN.html?redirect (haettu 15.11.2021).

Leppänen, Sonja (2015) Ukrainalainen identiteetti Idän ja Lännen välissä. Teoksessa Luukkanen, Arto (toim.) *Ukraina kriisissä*. Helsinki: Auditorium, 43–55.

Liik, Kadri (2018) Winning the normative war with Russia: An EU-Russia Power Audit. *European Council on Foreign Relations* https://ecfr.eu/publication/winning_the_normative_war_with_russia_an_eu_russia_power_audit/ (haettu 12.5.2021).

Lukyanov, Fyodor (2016) Putin's Foreign Policy: The Quest to Restore Russia's Rightful Place. *Foreign Affairs* 95:3, 30–37.

Luukkanen, Arto (2015) Ukraina ja venäläinen maailma. Teoksessa Luukkanen, Arto (toim.) *Ukraina kriisissä*. Helsinki: Auditorium, 37–43.

Marples, David (2015) Ethnic and social Composition of Ukraine's Regions and Voting Patterns. Teoksessa Pikulicka-Wilczewska, Agnieszka & Sakwa, Richard (toim.) *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*. Bristol: E-International Relations, 9–19.

Masters, Jonathan (2019) Ukraine: Conflict at the Crossroads of Europe and Russia. *Council on Foreign Relations* <https://www.cfr.org/background/ukraine-conflict-crossroads-europe-and-russia> (haettu 20.12.2019).

Mearsheimer, John (2014) Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin. *Foreign Affairs* 93:5, 1–12.

Miller, Christopher (2019) Zelenskiy's First Year: He Promised Sweeping Changes. How's He Doing? *RFERL* <https://www.rferl.org/a/zelenskiys-first-year-he-promised-sweeping-changes-how-s-he-doing-/30576329.html> (haettu 15.12.2021).

Minakov, Mykhailo (2019) Results of the Normandy Format Talks for Ukraine: Hope, with Reservations. *Wilson Center — Kennan Institute* <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/results-the-normandy-format-talks-for-ukraine-hope-reservations> (haettu 13.7.2021).

Moshes, Arkady & Nizhnikau, Ryhor (2021) Ukraine's Half-Hearted Reforms — What Needs to Change in the West's Approach? *FIIA Briefing Paper* 307. April 2021.

Nizhnikau, Ryhor & Moshes, Arkady (2016) Three Years After Euromaidan — Is Ukraine Still on the Reform Track? *FIIA Briefing Paper 208*. December 2016.

Nizhnikau, Ryhor (2020) President Zelensky's First Year Leading Ukraine. *FIIA Briefing Paper 287*. August 2020.

Parkkari, Jani (2021) Putin ilmoitti taas, ettei pidä Naton laajentumissuunnitelmista – tässä viisi asiaa sotilasliitosta ja sen tulevaisuudesta. *Yle Uutiset* <https://yle.fi/a/3-12216522> (haettu 3.10.2022).

Parkkari et al. (2022) Venäjän ulkoministeri Lavrov vakuutti Ylelle, että Venäjä kunnioittaa Suomen suvereniteettia | Ulkoministeri Haavistosta kommentti vastaa Venäjän aiempaa linjaa. *Yle Uutiset* <https://yle.fi/a/3-12263752> (haettu 3.10.2022).

Petro, Nicolai (2015) Understanding the Other Ukraine: Identity and Allegiance in Russophone Ukraine. Teoksessa Pikulicka-Wilczewska, Agnieszka & Sakwa, Richard (toim.) *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*. Bristol: E-International Relations, 19–35.

Pifer, Steven (2014) Did NATO Promise Not to Enlarge? Gorbachev Says “No”. *Brookings Institute* <https://www.brookings.edu/blog/up-front/2014/11/06/did-nato-promise-not-to-enlarge-gorbachev-says-no/> (haettu 3.6.2021).

Pifer, Steven (2019) NATO's Ukraine challenge: Ukrainians want membership, but obstacles abound. *Brookings Institute* <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2019/06/06/natos-ukraine-challenge/> (haettu 25.11.2021).

Plekhanov, Sergei (2016) Assisted suicide — Internal and external causes of the Ukrainian Crisis. Teoksessa Black, J.L. & Johns, Michael (toim.) *The Return of the Cold War — Ukraine, the West and Russia*. New York: Routledge, 24–57.

Plokhyy, Serhii (2006) *The Origins of the Slavic Nations*. New York: Cambridge University Press.

Plokhyy, Serhii (2015) *The Gates of Europe: A History of Ukraine*. New York: Basic Books.

Pogrebinskiy, Mikhail (2015) Russians in Ukraine: Before and After Euromaidan. Teoksessa Pikulicka-Wilczewska, Agnieszka & Sakwa, Richard (toim.) *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*. Bristol: E-International Relations, 90–100.

Polityuk, Pavel (2019) Ukraine passes language law, irritating president-elect and Russia. *Reuters* <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-parliament-language-idUSKCN1S111N> (haettu 20.11.2021).

Pomeranz, William (2019) *Law and the Russian State — Russia's Legal Evolution from Peter the Great to Vladimir Putin*. Lontoo: Bloomsbury.

Pop-Eleches, Grigore & Robertson, Graeme (2018) Identity and political preferences in Ukraine – before and after the Euromaidan. *Post-Soviet Affairs* 34:2, 107–118.

Puistola, Juha-Antero & Suhonen, Johanna (2020) *Itä-Ukraina — Lännen etuvartio*. Jyväskylä: Docendo.

Putin, Vladimir (2007) Putin's Prepared Remarks at 43rd Munich Conference on Security Policy. *Washington Post* <https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/02/12/AR2007021200555.html> (haettu 7.5.2021).

Putin, Vladimir (2014) Address by President of the Russian Federation. *Kremlin — President of Russia* <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603> (haettu 19.12.2019).

Putin, Vladimir (2015) Negotiations in the "Normandy format". *Kremlin — President of Russia* <http://kremlin.ru/events/president/news/47664> (haettu 3.10.2021).

Putin, Vladimir (2018) Answers to Russian journalists' questions. *Kremlin — President of Russia* <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/59131> (haettu 3.10.2021).

Rahr, Alexander (2021) Russia-Ukraine crisis: What does Putin want? *Deutsche Welle* <https://www.youtube.com/watch?v=XkwEGOhxb-k> (haettu 20.5.2021).

Rating Group Ukraine (2019) *Attitudes of Ukrainians towards the occupied territories issue solution*. https://ratinggroup.ua/en/research/ukraine/otnoshenie_ukraincev_k_resheniyu_voprosa_okkupirovannyh_territoriy.html (haettu 20.11.2021).

Rekacewicz, Philippe & Bournay, Emmanuelle (2005) Ukraine, topographic map. *GRID-Arendal* <https://www.grida.no/resources/5330> (haettu 22.4.2022).

Remy, Johannes (2015) *Ukrainan historia*. Helsinki: Gaudeamus.

Rutland, Peter (2015) *An Unnecessary War: The Geopolitical Roots of the Ukraine Crisis*. Teoksessa Pikulicka-Wilczewska, Agnieszka & Sakwa, Richard (toim.) *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*. Bristol: E-International Relations, 129–140.

Rühle, Michael (2014) NATO enlargement and Russia: myths and realities. *NATO Review* <https://www.nato.int/docu/review/articles/2014/07/01/nato-enlargement-and-russia-myths-and-realities/index.html> (haettu 3.6.2021).

Sakwa, Richard (2015) *Taistelu Ukrainasta — Kuinka idän ja lännen intressit törmäsivät*. Tampere: Vastapaino.

von Salzen, Claudia (2017) No end in sight to Ukraine fighting as Normandy format stumbles. *Euractiv* <https://www.euractiv.com/section/europe-s-east/news/no-end-in-sight-to-ukraine-fighting-as-normandy-format-stumbles/> (haettu 6.7.2021).

Sarotte, Mary Elise (2014) A Broken Promise? What the West Really Told Moscow About NATO Expansion. *Foreign Affairs* 93:5, 90–97.

Sharipzhan, Merhat (2019) Weeks Ahead Of Ukraine Vote, Poroshenko Under Fire Over Smuggling Claim. *RFERL* <https://www.rferl.org/a/weeks-ahead-of-ukraine-vote-poroshenko-under-fire-over-smuggling-claim/29791859.html> (haettu 30.6.2021).

Skorkin, Konstantin (2019) How Petro Poroshenko Became Ukraine's Top Patriot. *Carnegie Endowment for International Peace* <https://carnegiemoscow.org/commentary/78564> (haettu 30.6.2021).

Snyder, Timothy (2003) *The Reconstruction of Nations*. Lontoo: Yale University Press.

Socor, Vladimir (2008) Moscow makes furious but empty threats to Georgia and Ukraine. *Eurasia Daily Monitor* 70:5.

Speedie, David (2015) Then and Now: Eight Lingering Questions on U.S.-Russia-Ukraine. *Carnegie Council* <https://www.carnegiecouncil.org/media/article/then-and-now-eight-lingering-questions-on-u-s-russia-ukraine> (haettu 15.11.2021).

Staib, Jacob (2016) *Russian and Western Views of International Law: The Case of Crimea*. Teoksessa Haaland, Janne & Heier, Tormod (toim.) *Ukraine and Beyond*. New York: Springer.

Sukhankin, Sergey (2019) Ukrainian Presidential Elections 2019 and their Consequences: A Pessimist's view. *The International Centre for Defence and Security* <https://icds.ee/en/ukrainian-presidential-elections-2019-and-their-consequences-a-pessimists-view/> (haettu 20.9.2021).

Sukhov, Oleg & Talant, Bermet (2019) New language law could kill independent media ahead of 2019 elections. *Kyiv Post* <https://www.kyivpost.com/ukraine-politics/new-language-law-could-kill-independent-media-ahead-of-2019-elections.html> (haettu 20.11.2021).

Tétrault-Farber, Gabrielle (2021) Russia demands NATO roll back from East Europe and stay out of Ukraine. *Reuters* <https://www.reuters.com/world/russia-unveils-security-guarantees-says-western-response-not-encouraging-2021-12-17/> (haettu 3.10.2022).

Thalis, Alexander (2018) Threat or Threatened? Russian Foreign Policy in the Era of NATO Expansion. *Australian Institute of International Affairs* <https://www.internationalaffairs.org.au/threat-or-threatened-russian-foreign-policy-in-the-era-of-nato-expansion/> (haettu 15.11.2021).

Treisman, Daniel (2016) Why Putin Took Crimea: The Gambler in the Kremlin. *Foreign Affairs* 95:3, 47–54.

Trenin, Dmitri (2014) *The Ukraine Crisis and the Resumption of Great-Power Rivalry*. Moskova: Carnegie Center

Ukrainan presidentin kanslia (2021) *An agreement, which defines a new stage of cooperation between Ukraine and the United States in the field of defense and security, was signed in the presence of the President.* <https://www.president.gov.ua/en/news/u-prisutnosti-prezidenta-pidpisano-ugodu-yaka-viznachaye-nov-70461> (haettu 3.10.2022).

Vorobyov, Niko (2022) Finland mulls joining NATO after Russia's war in Ukraine. *Al Jazeera* <https://www.aljazeera.com/news/2022/3/11/finland-considers-joining-nato-after-russias-war-in-ukraine> (haettu 20.4.2022).

Walker, Edward (2015) Between East and West: NATO Enlargement and the Geopolitics of the Ukraine Crisis. Teoksessa Pikulicka-Wilczewska, Agnieszka & Sakwa, Richard (toim.) *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*. Bristol: E-International Relations, 141–154.

Walker, Shaun (2019) Ukraine elections: comedian leads polls as final round of voting begins. *The Guardian* <https://www.theguardian.com/world/2019/apr/21/ukraine-elections-comedian-leads-polls-as-final-round-of-voting-begins> (haettu 20.11.2021).

Walker, Shaun (2019b) Comedian wins landslide victory in Ukrainian presidential election. *The Guardian* <https://www.theguardian.com/world/2019/apr/21/zelenskiy-wins-second-round-of-ukraines-presidential-election-exit-poll> (haettu 20.11.2021).

Walt, Stephen (2015) Why Arming Kiev Is a Really, Really Bad Idea. *Foreign Policy* <https://foreignpolicy.com/2015/02/09/how-not-to-save-ukraine-arming-kiev-is-a-bad-idea/> (haettu 15.11.2021).

Wilson, Andrew (2014) *Ukraine Crisis — What It Means for the West*. Lontoo: Yale University Press.

Wilson, Andrew (2015) *The Ukrainians — Unexpected Nation*. Lontoo: Yale University Press.

World Food Programme (2022) *War in Ukraine drives global food crisis*. <https://www.wfp.org/publications/war-ukraine-drives-global-food-crisis> (haettu 16.10.2022).

Wright, Robin (2022) Putin's Historic Miscalculation May Make Him a War Criminal. *The New Yorker* <https://www.newyorker.com/news/daily-comment/putins-historic-miscalculation-may-make-him-a-war-criminal> (haettu 5.3.2022).

Yekelchik, Serhy (2015) *The Conflict in Ukraine — What Everyone Needs To Know*. New York: Oxford University Press.

Zelenskiy, Volodymyr (2019) Joint press conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg and the President of Ukraine, Volodymyr Zelenskyy. *NATO* https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_166602.htm (haettu 15.11.2021).

Zelenskiy, Volodymyr (2019b) Ukraine ready for peace. *Deutsche Welle* <https://www.dw.com/en/ukraine-ready-for-peace-president-volodymyr-zelenskiy-tells-dw/a-49494433> (haettu 6.7.2021).

Zygar, Mihail (2015) *Putinin sisäpiiri — Nyky-Venäjäen lyhyt historia*. Helsinki: Otava.

Ålander, Minna (2022) Euroopan johtajuustyhjiö: Onko nyt pienten valtioiden aika loistaa? *FIIA Comment 16*. Joulukuu 2022.

Kirjallisuus

Barash, David (1991) *Introduction to peace studies*. Belmont: Cengage Learning.

Berman, Harold (1950) *Justice in Russia*. Cambridge: Harvard University Press.

Brand-Jacobsen, Kai Frithjof & Jacobsen, Carl (2000) Beyond Mediation: Towards More Holistic Approaches to Peacebuilding and Peace Actor Empowerment. Teoksessa Galtung, Johan & Jacobsen, Carl (toim.) *Searching for Peace — The Road to TRANSCEND*. Lontoo: Pluto, 231–267.

Boulding, Kenneth (1977) Twelve Friendly Quarrels with Johan Galtung. *Journal of Peace Research* 14:1, 75–86.

Carr, Edward Hallett (1963) *Mitä historia on?* Helsinki: Otava.

Chomsky, Noam (1999) *The New Military Humanism — Lessons from Kosovo*. Monroe: Common Courage Press.

Dalby, Simon (2016) *Creating the Second Cold War: The Discourse of Politics*. Lontoo: Bloomsbury.

Davies, Shawn; Pettersson, Therése & Öberg, Magnus (2022) Organized violence 1989–2021 and drone warfare. *Journal of Peace Research* 59:4, 593–610.

Fukuyama, Francis (1992) *The End of History and the Last Man*. New York: Free Press.

Galtung, Johan (1969) Violence, Peace, and Peace Research. *Journal of Peace Research* 6:3, 167–191.

Galtung, Johan (1975) Peace Research: Past Experiences and Future Perspectives. Teoksessa Galtung, Johan (toim.) *Essays in Peace Research*. Kööpenhamina: Ejlers, 244–262.

Galtung, Johan (1975b) Peace Thinking. Teoksessa Galtung, Johan (toim.) *Essays in Peace Research*. Kööpenhamina: Ejlers, 76–107.

Galtung, Johan (1978) Conflict as a Way of Life. Teoksessa Galtung, Johan (toim.) *Essays in Peace Research*. Kööpenhamina: Ejlers, 484–507.

Galtung, Johan (1985) Twenty-Five Years of Peace Research: Ten Challenges and Some Responses. *Journal of Peace Research* 22:2, 141–158.

Galtung, Johan (1996) *Peace by Peaceful Means — Peace and Conflict, Development and Civilization*. Lontoo: SAGE Publications.

Galtung, Johan & Tschudi, Finn (2000) *Crafting Peace: On the Psychology of the TRANSCEND Approach*. Teoksessa Galtung, Johan & Jacobsen, Carl (toim.) *Searching for Peace — The Road to TRANSCEND*. Lontoo: Pluto, 206–230.

Galtung, Johan (2000) *Conflict Transformation by Peaceful Means*. New York: United Nations.

Galtung, Johan (2000b) 40 Conflicts; 40 Perspectives. Teoksessa Galtung, Johan & Jacobsen, Carl (toim.) *Searching for Peace — The Road to TRANSCEND*. Lontoo: Pluto, 122–190.

Galtung, Johan (2003) *Rauhan tiellä*. Helsinki: Tammi.

Galtung, Johan (2007) Introduction: peace by peaceful conflict transformation – the TRANSCEND approach. Teoksessa Galtung, Johan & Webel, Charles (toim.) *Handbook of Peace and Conflict Studies*. New York: Routledge, 14–34.

Galtung, Johan (2007b) To the NATO foreign ministers. *Hoggar Institute* <https://hoggar.org/2007/08/24/to-the-nato-foreign-ministers/> (haettu 25.7.2021).

Galtung, Johan & Horowitz, Sara (2007) Mediation. Teoksessa Galtung, Johan & Webel, Charles (toim.) *Handbook of Peace and Conflict Studies*. New York: Routledge, 51–63.

Galtung, Johan & Dietrich, Fischer (2013) *Johan Galtung — Pioneer of Peace Research*. New York: Springer.

Heiskanen, Kalle (2019) *Kohti inhimillisempää turvallisuutta — Etyjin rooli Itä-Ukrainan turvallisuustilanteen edistämässä*. Kandidaatintutkielma. Lapin yliopisto.

Hentilä, Seppo (2005) Löytyykö totuus komissioista? Historiantutkimus ja totuuskomissiot. *Tieteessä tapahtuu* 23:8, 5–12.

Honkanen, Eveliina (2007) *Sierra Leonen konflikti ja sen ratkaiseminen Johan Galtungin konfliktiteorian valossa*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Huntington, Samuel (1996) *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster.

Hyrkkänen, Markku (2002) *Aatehistorian mieli*. Tampere: Vastapaino.

Jacobsen, Carl (2000) Peacemaking as Realpolitik, Conflict Resolution and Oxymoron: the Record; the Challenge. Teoksessa Galtung, Johan & Jacobsen, Carl (toim.) *Searching for Peace — The Road to TRANSCEND*. Lontoo: Pluto, 3–25.

Jacobsen, Carl & Brand-Jacobsen, Kai Frithjof (2000) Our War Culture's Defining Parameters: Their Essence; Their Ramifications. Teoksessa Galtung, Johan & Jacobsen, Carl (toim.) *Searching for Peace — The Road to TRANSCEND*. Lontoo: Pluto, 26–50.

Jervis, Robert (1978) Cooperation Under the Security Dilemma. *World Politics* 30:2, 167–214.

Johansen, Jørgen (2007) Nonviolence: more than the absence of violence. Teoksessa Galtung, Johan & Webel, Charles (toim.) *Handbook of Peace and Conflict Studies*. New York: Routledge, 143–159.

Kalela, Jorma (1976) *Historian tutkimusprosessi — Metodinen opas oman ajan historiaa tutkiville*. Helsinki: Gaudeamus.

Kalela, Jorma (2000) *Historiantutkimus ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.

Kivelä, Risto (1969) Historian roolista rauhan- ja konfliktitutkimuksessa. *Historiallinen Aikakauskirja* 67:1, 20–26.

Korhonen, Pekka (1990) *The geometry of power: Johan Galtung's conception of power*. Tampere: Tampere Peace Research Institute.

Nevakivi, Jukka; Hentilä, Seppo & Haataja, Lauri (1983) *Johdatus poliittiseen historiaan*. Espoo: Weilin & Göös.

Nevakivi, Jukka; Hentilä, Seppo & Haataja, Lauri (1993) *Poliittinen historia — Johdatus tutkimukseen*. Helsinki: Finn Lectura.

Oberg, Jan (2007) Former Yugoslavia and Iraq: a comparative analysis of international conflict mismanagement. Teoksessa Galtung, Johan & Webel, Charles (toim.) *Handbook of Peace and Conflict Studies*. New York: Routledge, 64–85.

Paasivirta, Juhani (1967) Erikoistuminen historiantutkimuksessa ja opetuksessa. Teoksessa Hyvämäki, Lauri (toim.) *Oman ajan historia ja politiikan tutkimus*. Helsinki: Otava, 29–43.

Patomäki, Heikki (1998) Kriittisten teorioiden haaste: Rauhantutkimus kohti uutta vuosisataa. *Kosmopolis* 28:1, 7–24.

Ramsbotham, Oliver; Woodhouse, Tom & Miall, Hugh (2011) *Contemporary Conflict Resolution*. Cambridge: Polity.

Rana, Kishan (2011) *21st Century Diplomacy — A Practitioner's Guide*. Lontoo: Continuum.

Renvall, Pentti (1965) *Nykyajan historiantutkimus*. Helsinki: WSOY.

Rogers, Paul & Ramsbotham, Oliver (1999), Then and Now: Peace Research – Past and Future. *Political Studies* 47:4, 740–754.

Schouenborg, Laust (2010) Why War Has Become Obsolete in Europe. *SPICE — Stanford University*. https://spice.fsi.stanford.edu/docs/why_war_has_become_obsolete_in_europe (haettu 25.6.2021).

Tuzin, Donald (1996) The Spectre of Peace in Unlikely Places. Teoksessa Gregor, Thomas (toim.) *A Natural History of Peace*. Nashville: Vanderbilt University Press, 3–37.

Vuolanto, Ville (2007) Tutkimusprosessi, metodit ja historiantutkimuksen ominaislaatu. *Historiallinen aikakauskirja* 105:3, 304–316.

Wiberg, Håkan (1983) *Rauhantutkimus ja konfliktiteoria*. Helsinki: Tammi.